

T.C
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(Anadolu Üniversitesi ve Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Tarafından Yürütölen Ortak
Program)

BİLECİK HAMSU VADİSİ KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERDAL MEAN

TEZ DANIŐMANI

DOÇ. DR. MUSTAFA ERKAN FİDAN

Bilecik, 2021

10216123

T.C
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ PROGRAMI
(Anadolu Üniversitesi ve Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Tarafından Yürütölen Ortak
Program)

BİLECİK HAMSU VADİSİ KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERDAL MEAN

TEZ DANIŐMANI

DOÇ. DR. MUSTAFA ERKAN FİDAN

Bilecik, 2021

10216123

BEYAN

“*Bilecik Hamsu Vadisi Kùltür Mirası Yönetimi*” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi ve Anadolu Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Erdal MEAN

03/02/2021

ÖN SÖZ

Bilecik coğrafyası konumu itibariyle tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerden en önemlisi şüphesiz ki en uzun soluklu devletlerden biri olan ve 13.yüzyıldan 20.yüzyıla kadar varlığını sürdüren Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti'nin temellerinin atıldığı Hamsu Vadisi'nde yer alan yerleşim alanında arkeolojik kazı çalışmalarına paralel yapılacak olan projeler, hem kültürel hem de turizm açısından Bilecik iline değer katacaktır.

Bu tez konusu sürecinde konu seçiminde her türlü desteği sunan, destekleyen ve yönlendiren tez danışman hocam Doç. Dr. Erkan FİDAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca dört dönem Bakanlık Temsilciliği yaptığım Aktopraklık Höyük'te beni tez yapmam konusunda motive eden, bu konuda tez hazırlamam için yüreklendiren, bilgisini ve fikirlerini benimle paylaşan kazı başkanı Prof. Dr. Necmi KARUL'a, Aşağıpınar Höyük ile ilgili kaynakça paylaşımından dolayı Doç. Dr. Eylem ÖZDOĞAN'a eşekkür ederim.

Ders aşamasında desteklerini esirgemeyen Arkeoloji Bölüm Başkanı, Doç.Dr. Murat TÜRKTEKİ ve Doç.Dr. Deniz SARI'ya teşekkür ederim.

Tez çalışmam sırasında destek ve yardımlarını gördüğüm, Şeyh Edebalı Üniversitesi, Coğrafya Bölümü'nde Doç.Dr. Levent UNCU ve Araş. Gör. Ebubekir KARAKOCA'ya, sevgili dostlarım, Arkeolog Azim TARLAN, Araş. Gör. Yusuf TUNA, Şemsettin AKYOL, Osman DENGİZ ile mesai arkadaşım ve meslektaşım Sanat Tarihçisi Tülay ŞİMŞEK'e ve ayrıca Eldem AYDOĞAN ve Onur AYDOĞAN'a teşekkür ederim.

Son olarak her zaman yanımda olan her türlü desteği sağlayıp proje ayağında mimari çizimler ile en büyük desteği sunan hayat arkadaşım Mimar F.Didem MEAN'a ve "Haydi baba ders çalış!" diyen oğlum Miran Doğu MEAN'a sonsuz sevgilerimi sunarım.

Erdal MEAN

03/022021

ÖZET

BİLECİK HAMSU VADİSİ KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİ

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu, kültürel miras konusunda da muazzam bir çeşitlilik ve süreklilik göstermektedir. Zengin bir kültürel mirası bünyesinde barındıran Anadolu'nun sahip olduğu bu evrensel maddi ve manevi değerlerinin, günümüz toplumları için de zengin bir miras olduğu hususunu unutmamak gerekir.

Bu tez konusunda ortaya konan kültürel miras yönetimiyle arkeolojik sit alanının nasıl daha verimli kullanılacağı, eğitim, bilim ve turizm açısından korunmasının yanı sıra gelecek kuşaklara aktarılarak hem arkeopark, hem de kent belleği açısından değerlendirilerek sürdürülebilirliğinin nasıl sağlanacağı konusu irdelenmiştir.

Bu tez çalışmasında, Hamsu Vadisi'nin bugünkü durumu ve teze konu olan bilgilerin araştırılması ile vadi içerisinde yer alan arkeolojik alanın göz önünde bulundurularak bu alanın kanunlar çerçevesinde nasıl değerlendirileceği konusu işlenmiştir. Ayrıca, Hamsu Vadisi için öneri olarak sunulan projenin arkeolojik, kültürel, inancaşsal ve turistik gibi mekânizmaların bir arada kullanılması sonucunda kente katacağı değer üzerinde de durulmuştur.

Gerek bilimsel kazılar sonucu ortaya çıkartılan veya kısmen ayakta olan kalıntıların korunarak topluma sunulmasına yönelik düzenlemelerin yapılması, gerekse evrensel olan ve dünya kültür mirası olarak nitelendirdiğimiz kültür varlıklarının gelecek kuşaklara aktarılmasının devamlılığının sağlanabilmesi önem arz eden konulardandır. Özellikle tahribat geçirmiş ve korunması gerekli olan alanların korunması, uygun koruma yöntemlerinin seçilmesi ve uygulanması ile birlikte, alanın ziyaretçi ihtiyaçlarına ve bilgilendirmelerine yönelik düzenlenmesi de gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Kültürel Miras, Bilecik Hamsu Vadisi, Arkeopark, Açık Hava Müzesi.

ABSTRACT

MANAGEMENT OF CULTURAL HERITAGE FOR BİLECİK HAMSU VALLEY

Throughout the history of humankind, Anatolia has been home to many different civilisations. It shows tremendous diversity and continuity in terms of cultural heritage. It is important to remember that the universal culture that Anatolia holds is a rich heritage for all of today's societies.

In this study, we propose a new cultural heritage management tool for archaeological sites. Subjects considered are particularly on how to use the archaeological sites more efficiently, for their preservation for educational, scientific and touristic purposes. Furthermore, how the archaeological sites can be sustainable by implementing archeopark and urban memory concepts, thus, transferring the cultural heritage to the next generations were discussed.

During this thesis study, we investigated the current state of Hamsu valley and the archaeological area in the valley. Following the subjects of this thesis, we discuss the evaluation of the valley within the framework of the current law. Furthermore, the potential benefits of the proposed project for the Hamsu valley, as a result of the combination of several factors such as archaeological, cultural, religious and touristic elements, were also discussed.

Without any doubt, it is essential to make arrangements for the preservation of the remainings both uncovered as a result of scientific excavations and partially pre-exposed in the sites to ensure the continuity of the transfer of cultural assets which we consider as universal cultural heritage to the future generations. In particular, protection of the areas that are damaged, with the selection and implementation of appropriate protection methods is necessary for organising the site for visitors and transferring them to the future generations.

Keywords: Culture, Cultural Heritage, Bilecik Hamsu Valley, Archeopark, Open Air Museum.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
HARİTALAR LİSTESİ.....	vi
RESİM LİSTESİ	vii
ÇİZİM LİSTESİ.....	xiii
KISALTMA LİSTESİ.....	xiv
1. GİRİŞ.....	1
2. KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİ.....	3
2.1. Kavram Olarak Kültür Miras Yönetimi	3
2.1.1. Arkeolojik Kültür Mirası Yönetimi Kavramının Gelişimi	4
2.1.2. Türkiye’de Kültür Varlıklarının Bir Değer Olarak Ele Alınması	5
3. SİT ALANLARIN KORUNMASI ARKEOLOJİK PARK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ VE KORUMANIN DEVAMLILIĞI	7
3.1. Sit Kavramının Gelişimi	7
3.2. Sit Alanlarında Koruma	8
3.2.1. Mevcut Yapıların Korunması.....	10
3.2.2. Çevresel Etkenlerden Koruma	15
3.3. Koruma Çalışmalarının Sürdürülebilirliği	28
3.4. Türkiye'deki Koruma Ve Değerlendirme Çalışmaları Yapılan Bazı Yerleşmeler	31
3.4.1. Aşağı Pınar Höyük.....	34
3.4.2. Aktopraklık Höyük.....	40
3.5. Arkeolojik Yerleşmelerin Turizm İle İlişkisi	45

4. BİLECİK VE HAMSU VADİSİ	46
4.1. Coğrafya	46
4.2. Alanın Tarihçesi.....	48
4.3. Alanda Yapılan Çalışmalar	54
5. BİLECİK HAMSU VADİSİ KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİ	58
5.1. Ziyaretçi Yönetimi.....	58
5.1.1. Alana Ulaşılabilirlik.....	58
5.1.2. Gerekli Tesis ve Hizmetler	58
5.1.2.1. Karşılama Binası	71
5.1.2.2. Zaman Köprüsü.....	95
5.1.2.3. Orhangazi İmaretinin Uygun Yere Taşınması	102
5.1.2.4. Yürüyüş Yolu Güzergâhı	105
5.2. Bilgilendirme ve Eğitim.....	108
5.3. Güvenlik	108
5.4. Koruma ve Bakım.....	108
5.5. Turizme Katkısı	111
SONUÇ	113
KAYNAKÇA	116
ÖZGEÇMİŞ	122

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Bilecik İl Haritası.....	46
Harita 2: Bilecik Topoğrafya Haritası	47
Harita 3: Bilecik İlini de kapsayan tarihte Bithynia Bölgesi	49
Harita 4: 19.yy da (1840-1841) Bilecik Mahalleleri'nin dağılımı.....	52
Harita 5: Osmanlı Eski Yerleşim Alanı'nın haritadaki konumu.....	54

RESİM LİSTESİ

- Resim 1:** İtalya Pompei’de, 1 Mayıs 1961de iki yetişkin ve üç çocuğun mumyalanmış bedenlerinin topraktan çıkartılması..... 8
- Resim 2:** Mersin Kız Kalesi’ndeki kilise duvarının restorasyon çalışması. 9
- Resim 3:** Efes Antik Kenti’nin merkezindeki Yamaç Ev 2’nin içinde yer alan taban mozaiklerinin yerinde korunması..... 11
- Resim 4:** Çatalhöyük’te 1961-65 yılları arasında kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan kerpiç yapıların genel görünümü..... 13
- Resim 5:** Çatalhöyük’te kerpiç malzemeli yapıların dış etkenlerden korunması için yapılan kalıcı örtü sistemi. 14
- Resim 6:** Nymphaion (Kemalpaşa) yakınlarında Bir Roma Villası’nın mozaiklerinin dış etkenlerden oluşan tahribat (İzmir). 15
- Resim 7:** Arslantepe Höyüğü’ndeki kalıcı koruma örtüsü (Malatya)..... 16
- Resim 8:** Ahlat Selçuklu Mezarlığı’nda yer alan mezar taşlarının nem ve güneş gibi etkenler sonucunda üzerlerinde oluşan likenlerin temizliği. 17
- Resim 9:** Karabük İli’ndeki Hadrianapolis Kilise B mozaiklerinin yerinde korunması ve dışarıdan daha rahatça görülebilmesi için yapılmış geçici çatı. 18
- Resim 10:** Efes Yamaç Evleri ziyaretçi gezi platformu..... 19
- Resim 11:** Urfa Müzesi mozaik bölümü gezi platformu. 19
- Resim 12:** Van Ayanis Kalesi kaldırılabilir geçici gezi platformu. 20
- Resim 13:** Karatepe-Aslantaş’da “*Turgutun saçakları*” diye tanınan üst örtü koruma çatısı uygulama projesi (kuzey kapı). 21
- Resim 14:** Efes Yamaç Evleri dış etkenlere karşı koruma çatısı ve dış cephe elemanı. 22
- Resim 15:** Eliptik semer şeklinde çatı ring makas sistemi, makas sistemi altında bulunan diagonal taşıyıcı kolon sistemi, seyir platformu ve platform altı taşıyıcı kolonlar. 23
- Resim 16:** Göbeklitepe-1 alanı ile kazı çalışmalarının devam edildiği Göbeklitepe-2 alanı üzerindeki koruma çatısı. 24
- Resim 17:** Göbeklitepe-1 alanı üzerindeki koruma çatısı..... 24

Resim 18: Aktopraklık Höyük'te açığa çıkarılan kerpiç yapı duvarlarının “ <i>Plywood</i> ” malzeme ile kaplanarak dış etkenlere karşı koruma altına alınması.....	26
Resim 19: Üst örtü sistemini taşıması için dikilen dört adet metal ayak (Aktopraklık Höyük).....	27
Resim 20: Üst örtü sisteminin metal iskeleti.	27
Resim 21: Höyükte B alanının 18-I açması içindeki yapı kalıntısı üzerindeki koruma amaçlı asma-germe çatı sisteminin üstten görünümü.	28
Resim 22: İç savaşlar sonucunda Suriye-Rakka'da heykellerin balyoz ile parçalanması.	29
Resim 23: Karaağaç Tümülüsü'nün defineciler tarafından yapılan tahribat (Bozüyük/ Bilecik).	30
Resim 24: Osmangazi Camii'nin (avlu) 2008 yılında yapılan kazı çalışmalarında sonra iklimsel koşullardan dolayı oluşan tahribat (Bilecik).	31
Resim 25: Karatepe-Aslantaş Açık Hava Müzesi.	32
Resim 26: Çayönü Yerleşimi'nin yerinde koruma ve alan düzenleme uygulaması.....	33
Resim 27: Yeşilova Höyüğü, neolitik köy canlandırması ve ziyaretçi karşılama binası.	33
Resim 28: Stratonikeia antik kenti, Abdullah ve Hadi Eskişar Evi ile Bouleuterion arasındaki yol.....	34
Resim 29: Aşağı Pınar Höyüğü'nden genel görünüm.	35
Resim 30: Aşağı Pınar, kuzey kazı alanı, doğudan genel görünüm.	35
Resim 31: Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi planı.	37
Resim 32: Aşağı Pınar tarihöncesi köy canlandırması.	38
Resim 33: Bölgenin tarihçesinin kronolojik olarak anlatıldığı giriş binası (Aşağı Pınar).....	39
Resim 34: Dal ev içindeki sergi; 6. tabaka yapısından bir köşenin canlandırılması. (Aşağı Pınar).	39
Resim 35: Aktopraklık Höyük Ulubat Gölü'nün doğusundaki teraslardan birinin üzerinde yer almaktadır.....	40
Resim 36: M.Ö. 6500-6000 yılları arasındaki yerleşim canlandırmalarında dal-örgü kulübeli.	41

Resim 37: Kalkolitik dönem yapılarının birebir canlandırması.	42
Resim 38: Eskikızılelma Köyü'nün geleneksel mimarlık örneklerinin aslına uygun bir şekilde alanda yeniden inşa edilmesi.	42
Resim 39 Aktopraklık Höyüğünün giriş kısmına modern olarak inşa edilen Karşılama Merkezi	43
Resim 40: Henüz açılmamış Aktopraklık Doğa Tarihi ve Arkeoloji Müzesi açık hava müzesini büütlemektedir.....	44
Resim 41 Aktopraklık Höyüğünün giriş kısmında yer alan Karşılama Merkezinin içinden görünüm.	44
Resim 42: Osmanlı Eski Yerleşim içinde temsili Belekoma Kalesi'nin temsili resmi.	49
Resim 43: Belekoma Kalesi'nin konumu.	50
Resim 44: Belekoma Kalesi'nin günümüzdeki mevcut durumu.	50
Resim 45: 19.yy da (1882-1905) Bilecik'ten genel görünüm (Osmanlı Eski Yerleşimi).....	52
Resim 46: Kurtuluş Savaşı sonrası yerleşimin günümüzdeki görünümü.	53
Resim 47: Osmanlı Eski Yerleşim Alanı, sit sınırlarının Google Earth Görüntüsü.	54
Resim 48: 2001-2002 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimi'ndeki kazı çalışması.	56
Resim 49: 2001-2002 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimi'ndeki kazı çalışması.	56
Resim 50: Emirler Hamamı kazı öncesi ve sonrası.	57
Resim 51: Emirler Camii kazı öncesi ve sonrası.	57
Resim 52: Süleymanpaşa Hamamı kazı öncesi ve sonrası.	57
Resim 53: Öneri projesinin Osmanlı Eski Yerleşimi üzerindeki konumu (Google Earth).	60
Resim 54: : Konaklama ve tesis alanı şeklinde düzenlenerek öneri projesindeki Merkez İstiklal Mahallesi, 46, 47 ve 794 nolu adalardan görünüm.	65
Resim 55: Konaklama ve tesis alanı şeklinde düzenlenerek öneri projesindeki Merkez İstiklal Mahallesi, 46, 47 ve 794 nolu adalarda yer alan günümüz mevcut yapıların görünümü.....	65
Resim 56 Konaklama ve tesis alanı şeklinde düzenlenerek öneri projesindeki Merkez İstiklal Mahallesi, 46, 47 ve 794 nolu adalarda yer alan günümüz mevcut yapıların görünümü.....	66
Resim 57: 19.yüzyılda cumhuriyet caddesinde yer alan Geleneksel Türk Evleri	66

Resim 58: Öneri projesinde Merkez İstiklal Mahallesindeki 46, 47 ve 794 adaların konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların üç boyutlu modellemesi (güney yönünden).	68
Resim 59: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların güneyden üç boyutlu genel görünümü.....	69
Resim 60: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların batıdan üç boyutlu detay görünümü ile araç ve yaya yolu.....	69
Resim 61: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların güneydoğudan üç boyutlu detay görünümü ve yaya yolu.	70
Resim 62: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların batıdan üç boyutlu detay görünümü ve yaya yolu.	70
Resim 63: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların güneydoğudan üç boyutlu detay görünümü ve yaya yolu.	71
Resim 64: Bilecik İli'nin güneyden genel görünüm.....	74
Resim 65: Karşılama binasının konumlandırılması düşünülen alandan genel görünüm.....	74
Resim 66: Karşılama Binasının Hamsu Vadisi içindeki üç boyutlu konumu.	77
Resim 67: Karşılama Binasının Hamsu Vadisi içinde güneybatıdan üç boyutlu görünümü... 78	
Resim 68: Karşılama Binasının Hamsu vadisi içinde batıdan üç boyutlu görünümü.	78
Resim 69: Karşılama binasının üstten üç boyutlu genel görünümü.	79
Resim 70: Karşılama Binasının güneyden üç boyutlu görünümü.	80
Resim 71: Karşılama Binasının kuzeyde yer alan giriş bölümünden üç boyutlu görünüm. “Gnomon”'un güneşin açısı ile değişen gölgesi.....	80
Resim 72: Karşılama Binasının doğu yönünden köprü meydanı ve basamaklardan üç boyutlu görünüm.	81
Resim 73: Karşılama Binasının batı yönünden köprü meydanı ve basamaklardan üç boyutlu görünüm.	81
Resim 74: -1.bodrum katındaki kalıcı sergi salonunun üç boyutlu görünümü.....	84
Resim 75: -1.bodrum katındaki kalıcı sergi salonunun üç boyutlu görünümü.....	84
Resim 76: -1.bodrum katındaki kalıcı sergi salonunun üç boyutlu görünümü.....	85

Resim 77: -1.bodrum katındaki kalıcı sergi salonundan üç boyutlu detay görünüm.	85
Resim 78: -1.bodrum katından diğer katlara erişim sağlayan merdiven ve asansörden görünüm.	86
Resim 79: -2.bodrum katındaki etkinlik salonu ve fuayesinden üç boyutlu görünüm.	88
Resim 80: -2.bodrum katındaki kafeterya bölümünden üç boyutlu görünüm.	88
Resim 81: -2.bodrum katının dış kısmında yer alan ve zaman köprüsüne geçiş sağlayan köprü meydanının görünümü.	89
Resim 82: -2.bodrum katının ön bölümünde yer alan köprü meydanından görünüm.	89
Resim 83: -2.bodrum katından başlayarak -4.katta kadar ulaşan merdivenlerin oturma basamaklarından görünüm.	90
Resim 84: -3.bodrum katından yer alan idari ofis katından görünüm.	92
Resim 85: -3.bodrum katından yer alan idari ofis katından görünüm.	92
Resim 86: -4.bodrum katından zaman köprüsüne erişimi sağlayan asansör ve engelsiz koridordan görünüm.	94
Resim 87: -4.bodrum katından zaman köprüsüne erişimi sağlayan engelsiz koridordan görünüm.	94
Resim 88: -4.bodrum katından zaman köprüsüne erişimi sağlayan sol taraftaki engelsiz erişim kapısı.	95
Resim 89: Öneri projede, zaman köprüsünün önerildiği alandan görünüm.	98
Resim 90: Zaman köprüsünün güneyden genel görünümü.	98
Resim 91: Zaman köprüsünün güneybatıdan genel görünümü.	99
Resim 92: Karşılama binasından zaman köprüsünün başlangıç görünümü (kuzey).	99
Resim 93: Zaman köprüsünün güney kısmından görünüm.	100
Resim 94: Zaman köprüsünün tonozlu sergileme alanının dıştan görünümü.	100
Resim 95: Zaman köprüsünün tonozlu sergi bölümünden içten görünüm (kuzey).	101
Resim 96: Zaman köprüsünün tonozlu sergi bölümünden içten görünüm (güney).	101
Resim 97: Osmanlı Eski Yerleşimi içinde yer alan Orhangazi İmaretî'nin 1930 yılına ait fotoğrafı (güney cephe).	103

Resim 98: Orhangazi İmaretı'nın olduğu alandaki toprak kayması sonucu oluşan tahribat.	103
Resim 99: Orhangazi İmaretı'nın bugünkü mevcut hali.	104
Resim 100: Orhangazi İmaretı'nın taşınması için önerilen Edebalı Kúlliyesi içindeki parsel.	104
Resim 101: Vadi içerisindeki mevcut stabilize yol.	106
Resim 102: 2001-2002 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimindeki kazı çalışması sırasında ortaya çıkarılan dönemin yolları.	106
Resim 103: 2008-2009 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimindeki kazı çalışması sırasında Emirler Camii kazısı sırasında ortaya çıkarılan dönemin yolları.	107
Resim 104: 2008-2009 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimindeki kazı çalışması sırasında Emirler Hamamı kazısı sırasında ortaya çıkarılan dönemin yolları.	107
Resim 105: Koruma çatının görünüşü	111

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Hamsu Vadisi'ne öneri projelerinin işlenmiş olduğu bütüncül vaziyet planı.....	61
Çizim 2: Öneri projelerinin bütüncül vaziyet planı.	62
Çizim 3: Öneri projelerinin kuzeydoğudan kesit.	63
Çizim 4: Merkez İstiklal Mahallesindeki 46, 47 ve 794 adaların konaklama ve tesis alanı şeklinde öneri olarak sunulan alanın vaziyet planı.....	67
Çizim 5: Karşılama binasının zemin kat planı.....	75
Çizim 6: Karşılama binasının kesiti.....	76
Çizim 7: Karşılama binasının-1. bodrum katı planı.	83
Çizim 8: Karşılama binasının-2. bodrum katı planı.	87
Çizim 9: Karşılama binasının-3. bodrum katı planı.	91
Çizim 10: Karşılama binasının-4. bodrum katı planı.	93
Çizim 11: Zaman köprüsünün planı.	97
Çizim 12: Zaman köprüsünün kesiti (kuzeydoğu)	97
Çizim 13: Koruma çatısının planı.....	110
Çizim 14: Koruma çatısının üst örtü planı.....	110

KISALTMA LİSTESİ

Bkz. : Bakınız.

ABD : Amerika Birleşik Devletleri.

CRM : Cultural Resource Management (Kültürel Kaynak yönetimi).

ÇEKÜL : Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı.

Çiz. :Çizim

Har. : Harita

ICOMOS : Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites).

Res. : Resim

SARAT :Türkiye'nin Arkeolojik Varlıklarının Korunması (Safeguarding Archaeological Asets of Turkey).

TUBA-KED : Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü.

Vb. :Ve benzeri.

1.GİRİŞ

Amaç ve Kapsam: Bu tez çalışması, Hamsu Vadisi'nin hem tarihsel hem de kültürel açıdan değerlendirilmesini ve buradaki kültür miras yönetimini kapsamaktadır. Buradaki amaç, ortaya somut bir proje koyarak önceki dönemlerde lokal olarak kazıları yapılmış ve gün yüzüne çıkarılmış yapıların korunmasının yanında, daha geniş alanda arkeolojik kazı önerileri sunmak ve alanın arkeolojik bütünlüğünü bozmayacak şekilde ziyaretçiye yönelik yeni fikirler üretmektir. Projenin en önemli hedefi, alan için bu yeni fikirleri üretirken aynı zamanda kültür varlıklarını korumak, Bilecik kenti için en önemli veri olan bu bölgeyi kent turizmine kazandırmak ve vadinin kültürel açıdan sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

Tez kapsamında, III. (Üç) Derece Doğal Sit Alanı içinde yapılacak karşılama binası ile doğal sit alanından başlayarak I. (Bir) Derece Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı içindeki tarihi yapılara ulaşımı sağlayacak zaman köprüsü içinde ilin tarihi ve ilde yapılan araştırmalar hakkında bilgi verilmektedir. Bu geniş kapsamlı bilgiler ışığında, farklı kültürlerin bir arada yaşadığı ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde hem kültürel hem de inançsal açıdan çok önemli olan bu yerleşim alanının ziyaretçiler tarafından daha bütüncül bir yaklaşım ile algılanması hedeflenmiştir.

Bu bağlamda, projede öneri olarak sunulan konaklama tesisleri, karşılama binası ve zaman köprüsünün yapılması sonucunda, bölgeye gelecek olan ziyaretçilerin, alan ve mekânlarda vakit geçirmekten keyif almalarını, geçmişe farklı bir gözle bakmanın yanı sıra buranın bir parçası olarak kendilerini tarih ile iç içe hissetmelerini sağlayacaktır. Ayrıca daha önce kazısı yapılmış ve bugün çelik strüktür ile ayakta tutulan Osmanlı Erken Dönem Mimarisi için önemli bir yer tutan Orhan Gazi İmareti'nin daha uygun bir alana taşınması ve bu şekilde söz konusu yapıya kültürel amaçlı işlev kazandırılması ve arkeolojik sit alanına ulaşım ve alan içinde gezi güzergâhı yapılması önerilmektedir.

Tez çalışmamız kapsamında yer alan projemizle, ortaya çıkarılmış mevcut tarihi yapılarda restorasyon çalışmaları yapılarak ve alanda yer alan bazı yapıların dokusunu bozmadan yeniden işlev kazandırılması ile birlikte hem yapıların korunması hedeflenmekte hem de alanda turizm amaçlı insan sirkülasyonunun artacağı düşünülmektedir. Mevcut yapıların yanında daha geniş alanda gerçekleştirilecek arkeolojik kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılacak verilere paralel olarak restorasyon, restitüsyon, konservasyon ve rekonstrüksiyon gibi çalışmaların yapılması da gerekmektedir.

Yöntem: Tez konusu ile alakalı olarak koruma yöntemlerini yerinde görmek amacıyla birçok arkeolojik alan ziyaret edilmiştir. Kültürel miras yönetimi ile ilgili Aktopraklık Höyük, Göbeklitepe, Troya ve Efes gibi arkeolojik yerleşimlerinde uygulanan koruma ve değerlendirme çalışmaları, yerinde görülerek incelenmiştir.

Kanunlar çerçevesinde yapılan koruma ve değerlendirme çalışmalarına ilişkin Türkiye ve dünyada bulunan açık hava müzeleri ile ilgili kütüphane çalışması yapılmıştır. Tez konusu ile bağlantılı olan ulusal konferanslara ve Koç Üniversitesi tarafından (SARAT Projesi) gerçekleştirilen *Türkiye'nin Arkeolojik Varlıklarının Korunması* adlı çevrimiçi sertifika programına katılım sağlanmıştır.

Tez konusunun önemli ayağını oluşturan proje için düşünülen Doğal, Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı'nda gerekli arazi çalışmaları detaylı bir şekilde yapılmıştır. Alana ilişkin 'drone' ile gerekli çekimler yapılmış ve Bilecik eski yerleşiminin 19. yüzyıla ait fotoğrafları ile karşılaştırma yapılmıştır. Çekim ve değerlendirmeler yapıldıktan sonra öncelikle karşılama binası ile zaman köprüsünün konumlandırılacağı alanda 'Total Station' cihazı ile kot alma işlemi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra projeye yönelik arazide alınan kotlar ile 'IdeCAD' ve 'Autocad' gibi programlar kullanılarak öncelikle arazi modellenmiş ve proje önerisi çizilmiştir.

Karşılama binası ve konaklama tesis alanı için hazırlanan öneri projelerine ilişkin gerekli kamulaştırmaların yapılması gerekmektedir. Söz konusu alan için hazırlanan tüm öneri projeleri avan proje niteliğinde olduğundan hiçbir uygulama projesi (mimari/statik/elektrik/mekanik) hazırlanmamıştır. Bu projelerin hayata geçirilmesi durumunda sit alanı içerisinde konumlandırılacak karşılama binası ve zaman köprüsü için ilgili bölge kurullarından gerekli yasal izinlerin alınması gerekmektedir.

2. KÜLTÜR MİRASI YÖNETİMİ

2.1. Kavram Olarak Kültür Miras Yönetimi

Kültürel miras kavramından önce kültür sözcüğünün tanımlanması yerinde olacaktır. Kültür sözcüğü, *Cultura*'dan gelmektedir. *Colere*, Latince'de sürmek veya ekip biçmek anlamında, Türkçe'de ise *Cultura*, “ekin” karşılığı olarak kullanılmıştır. 17. yüzyıla kadar *Cultura* sözcüğü, Fransızca'da aynı anlamda kullanıldığı ve daha sonra ilk defa ünlü yazar Voltaire, *Culture* sözcüğünü, insan zekâsının oluşumu, gelişimi, geliştirilmesi ve yüceltilmesi anlamında kullandığını görmekteyiz. *Culture* sözcüğü, daha sonra 1973 tarihli Alman Dili Sözlüğü'nde yer almış olup, sözcük zamanla İspanyolca İngilizce ve Slav gibi dillerde de kullanılmaya başlanmıştır (Güvenç, 1979: 96).

Kültürel miras, insanoğlunun binlerce yıllık hayat deneyiminin, aklının ve yaratıcılığının bugüne ulaşmayı başarmış kalıntıları olarak tanımlanır. Kültürel mirasın geçmiş ile bağlantısı düşünüldüğünde her ne kadar aklımıza öncelikli olarak arkeoloji ve tarih ile ilgili kalıntılar gelse de kültürel mirası, kimliğimizle, kültürümüzle, tarihimizle ilgili somut ve somut olmayan varlıkların ve değerlerin bütünü olarak görmek doğru olacaktır (Ünsal ve Pulhan, 2012: 34).

Günümüzde kültürel miras kavramı, UNESCO ve benzeri uluslararası kuruluşlar tarafından hazırlanan sözleşmelerde, uluslararası hukuk metinlerinde ya da ulusal düzeyde kullanılan kanunlarda aşağıdaki maddelerde belirtilen şekilde gruplandırılmaktadır.

1- Somut Kültürel Miras

- Taşınır Kültürel Miras (tablolar, heykeller, sikkeler, el yazmaları, arkeolojik eserler vs.)

- Taşınmaz Kültürel Miras (anıtlar, arkeolojik sitler, tarihi kent dokuları vs.)

2- Sualtı Kültürel Mirası (batıklar, sualtı kalıntıları ve kentleri)

3- Somut Olmayan Kültürel Miras (sözlü gelenekler, gösteri sanatları, ritüeller, vs)

4- Doğal Miras (kültürel boyutu olan doğal sitler, kültürel peyzajlar gibi, fiziki, biyolojik ve jeolojik formasyonlar, vs.) (Ünsal ve Pulhan, 2012: 34).

Kültür mirası yönetimi hem dünyada hem de ülkemizde yakın geçmişte gelişen ve özellikle arkeolojik alanlar ile tarihi sitlerin korunması ve irdelenmesi ile ilgili önem kazanan bir kavramdır. Sahip olunan maddi ve manevi değerler zincirinin, aslında bugünkü toplumların

kültürel anlamda kimliğini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle kültürel miras, geçmiş toplumlar tarafından meydana getirilmiş ve evrensel düzeyde değerlere sahip eserleri kapsamaktadır.

2.1.1. Arkeolojik Kültür Mirası Yönetimi Kavramının Gelişimi

Kültür miras yönetimi olgusunun ne şekilde ortaya çıktığı ve tarihsel gelişiminde nasıl bir yol haritası izlendiği ve gelişim sürecinde nelerin etkili olduğu doğru bir şekilde ortaya konulursa kültür miras yönetimi kavramı daha iyi anlaşılacaktır. Özellikle ülkemizde kültürel miras yönetimi kavramı ve arkeolojik alanlara karşı korumacı bir yaklaşımın, müzeciliğin gelişimi ile paralellik gösterdiği göze çarpmaktadır.

Kültür mirası kavramı, binlerce yıllık bir geçmişten süzülerek günümüze kadar gelen insanoğlunun hafızasındaki görsel yansımalarıdır (Temür ve Yiğitpaşa, 2017: 129). 1970'lerin başında arkeolojik miras yönetimi, ABD'de Kültürel Kaynak Yönetimi anlamına gelen *Cultural Resource Management (CRM)* şeklinde tanımlanmıştır. ABD'de CRM, 1966 tarihli Ulusal Koruma Tarihi Koruma Yasası (*National Historic Preservation Act*) ile gündeme gelen bu kavram, günümüzde de arkeoloji konusundaki uygulamalarda ölçüt olarak kabul edilmektedir (Arı, 2009: 53). Ulusal Tarihi Koruma Yasası, ABD'deki hem tarihi hem de arkeolojik sit alanlarını korumayı amaçlayan kanundur. Bu kanun ile Ulusal Tarihi Yerler Kaydı, Ulusal Tarihi Yerlerin Listesi ve Devlet Tarihi Koruma Büroları oluşturulmuştur. CRM'nin özü, bugün ülkemizde uygulanan özel ya da kamu arazilerinde herhangi bir fiziki müdahale veya inşai faaliyette bulunmadan önce, müze ile kurullardaki ihtisas elemanları (arkeolog/sanat tarihçisi) tarafından rapor hazırlanması ve söz konusu alanın sit potansiyeline haiz olup olmadığı konusunda görüş bildirmesine dayalıdır.

Kültürel mirasın korunması konusu sadece müzelerin görevi olarak görülmemelidir. Çünkü var olan bu değerler, bütün toplumu ilgilendiren ve herkesin bu konuda sorumluluk sahibi olmasını gerektiren bir konudur. Özellikle üzerinde yaşadığımız bereketli ve kadim coğrafya, hem kültürel değerler açısından hem de arkeoloji açısından insanoğlunun tarihi hafızasını taşımaktadır. Dolayısıyla bu, bütün insanlığın maddi ve manevi ortak değerlerini bünyesinde barındıran ortak evrensel bir mirastır.

ABD'de 1960'lı yıllarda gelişen ve sonrasında Avrupa'ya da yayılan kültür miras yönetimi (CRM) modeline göre arkeoloji, kültürel varlıkların *in-situ* halinde korunması ya da kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkarılarak gelecek nesiller için kayıtların oluşturulup saklanması yoluyla kamu yararına hizmet eden bir bilim dalı olarak görülmektedir. Zamanla bu arkeolojik kaynakların kamu yararı açısından korunması için ulusal ve uluslararası belgeler

oluşturulmuştur (Arı, 2009: 57). Bunun yanı sıra Avrupa'da 1983 yılında Roma'da UNESCO'ya bağlı ICCROM ve ICOMOS tarafından düzenlenen toplantılar sonucunda Dünya mirası Sitleri için hazırlanmış tavsiyeler ve izlenmesi gereken yol ve parametreler yer almaktadır. 1997 yılında ise Helsinki Avrupa Konseyi toplantısı sonucu kabul edilen IV.Kültür Mirasından Sorumlu bakanlar Avrupa Konferansı Bildirisi, 2000'li yılların Avrupa kültür mirası koruma politikaları açıklanmış (Madran ve Özgönül. 1999: 539) ve bu bildiri de çağdaş yaklaşımlara değinilmiştir.

2.1.2. Türkiye'de Kültür Varlıklarının Bir Değer Olarak Ele Alınması

Kültür varlıkları, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3. maddesinde; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıkları olarak tanımlanmıştır. İlgili kanunun 6. Maddesinde taşınmaz kültür varlıklarını tarih öncesinden 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar olarak belirtilmiş olup 23. Madde de ise taşınır kültür varlıklarını, Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları olarak tanımlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

Kültür varlığı, 23.07.1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'ndan önce yürürlükte olan 1973 tarihli ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile Asar-ı Atika Nizamnamelerinde "eski eser" olarak ifade edilmişken 2863 sayılı Kanunda ise "kültür varlığı" olarak benimsendiğini görmekteyiz. Kültür varlığı, kültür malları veya kültürel miras gibi adlarla da tabir edilmektedir (Akipek,1999). Bu maddelerle hem Osmanlı Devleti'nde hem de Cumhuriyet Dönemi'nde Kültür varlıklarının (eski eser) korunması, tahribatın önlenmesi ve yurtdışına kaçırılmasının önüne geçilmesine yönelik bir dizi önlemler alınmıştır. Hem Osmanlı Devleti'nde hem de Cumhuriyet döneminde, eski eserlerin tamamını kapsayacak şekilde ele alan 7 kanun ile 3 kanun tasarısı bulunmaktadır.

-1869 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi

-1874 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi

-1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi

-1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi

-1921 Tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi Layihası (Tasarısı)

-1944 Tarihli Eski Eserler Kanun Tasarısı

-1961 Tarihli Eski Eserler Kanunu Tasarısı

-1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu

-1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

-1987 tarih ve 3386 sayılı 2863 Sayılı Yasanın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun (Çal, 2005: 234-235) çıkartılması eski eserlere karşı bir algının değiştiği, koruma güdüsünün geliştiği ve kültürel miras olarak bakıldığının göstergesidir.

Kültür varlıkları, her ne kadar farklı coğrafyalarda olsa bile sadece bir devlet veya bir ulusa ait olmadıklarının ve evrensel birer niteliğe sahip oldukları gerçeğinin göz ardı edilmemesi gerekir. İnsanlığın ortak malı niteliğini taşıyan kültürel mirasın, bireylerin kökleşmesini ve toplumlaşmasını sağlayan, geçmişe tanıklık eden ve bu tanıklık ile geleceği şekillendiren bir olgu olduğunun unutulmaması gerekmektedir.

3. SİT ALANLARININ KORUNMASI ARKEOLOJİK PARK OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ VE KORUMANIN DEVAMLILIĞI

3.1. Sit Kavramının Gelişimi

Koruma bilincinin ortaya çıkması, aslında var olan yapıların işlevini devam ettirme isteği ile ilgilidir. İlk çağlardan itibaren, özellikle dinsel simge niteliğindeki yapıların koruma altına alınma güdüsü bilinmektedir. M.Ö. 5. yüzyılda inşa edilen Ares Tapınağı'nın, Roma Dönemi'nde Augustus tarafından agoraya taşınması, korumacı yaklaşım açısından iyi bir örnektir (Erder, 1971: 24).

Sit alanı, Fransızca'da yer veya mevki anlamına gelen “*site*” sözcüğünden gelmektedir. Genel anlamda sit alanı, tarihi ve doğal güzelliklere sahip ve ender bulunan alanlar olarak kabul edilmektedir. Uzun yıllar boyunca tarihi kentler, dini yapılar veya simgesel değeri olan yerler daha çok ilgi görürken, sit alanı kavramı ancak 20. yüzyılın başından itibaren gelişim göstermiştir.

1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nün tanımlar başlığı altında yer alan 1. maddesinde; sit kavramına sit alanı veya sit kavramına yakın bir tanımlama yapılmıştır (Venedik Tüzüğü, 2020). İlgili maddede “Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar” denilmektedir.

20. yüzyılda gelişim sürecine giren sit alanı kavramının, UNESCO'ya bağlı bir kuruluş olan ve Varşova'da 1965 yılında kurulan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) tarafından, tarihi anıtlar ile kalıntıların yanında sit kavramının da kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Aynı zamanda Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşmenin Kültürel ve Doğal Mirasın Tanımları başlığı altında yer alan 1. Maddede sitler: “Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnaî evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar” şeklinde tanımlanmıştır (ICOMOS, 2020).

Ülkemizde sit kavramı ise 23.07.1983 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3. Maddesinde yer alan;“tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti

yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.” şeklinde tanımlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

3.2. Sit Alanlarında Koruma

Kültür varlıklarının kültürel miras olarak gelecek kuşaklara aktarımının yapılması, korumacı yaklaşım açısından önem arz etmektedir. Kültür varlıklarının saptanması, yerinde korunarak değerlendirilmesi, mevcudiyetinin korunması, bakımı ve restorasyonu yapılarak devamlılığının sağlanması oldukça önemlidir. Arkeolojik araştırmaların başlangıçtaki hedefi, geçmiş kültürlerin izlerini ve özellikle heykel, mozaik, duvar resmi gibi sanat değeri olan taşınabilir parçaları ortaya çıkarmak ve bunların müzelere kazandırılması olarak görülürken, zamanla bu çabalar, kültür varlıklarının kalıntılarının yerinde (*in-situ*) korunması ve kazılan alanların yok olmadan geleceğe aktarılmasına odaklanmıştır. M.S. 79 yılında Vezüv Yanardağı'nın volkanik patlaması sonucu Güney İtalya'da Napoli Körfezi'nde kül ve lavlar ile yok olan Pompeii ve Herculaneum şehirlerinde 18.yüzyılın ikinci yarısında yapılan arkeolojik kazılar neticesinde ortaya çıkarılan veriler, geleceğe aktarılmaları konusunda bir takım koruma yöntemlerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır (Res. 1). Özellikle arkeolojik sitlerin uzun süre bakımsız kalması, duvar resimlerinin solması ve mozaiklerin dağılması sonucunda, yetkin olan arkeolog ve koruma uzmanlarını kazı ile koruma olanakları arasında bir denge aramaya yöneltmiştir. Bu durum kültür varlıklarının sürekli bakımla yaşatılması konusunda çabaları hızlandırmıştır (Ahunbay, 2010: 108) .

Resim 1: İtalya Pompeii'de 1 Mayıs 1961de iki yetişkin ve üç çocuğun mumyalanmış bedenlerinin topraktan çıkartılması.

Kaynak: (Sophosakademi, 2020)

Uluslararası alanlarda koruma anlayışı, tarihsel çevre korumasından ziyade daha çok anıt ölçeğinde başlamıştır. Bu anıt ölçeğindeki koruma, zamanla modern fonksiyonlarla bütünleşerek korumayı amaçlayan bir anlayışa dönüşmüştür (Kejanlı, Akın ve Yılmaz, 2007: 179). Türkiye’deki koruma anlayışı, gelişmiş ülkelerdeki anlayışı daima geride takip etmiş ve eski eserlere karşı olan ilk ilgi, 19. yüzyılın ortalarına doğru başlamıştır. Ülkemizde taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının bir değer olarak tanınması ve yasal olarak koruma altına alınması hususu Müze-i Hümayun müdürü P.A.Dethier tarafından hazırlanmış olan 1874 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi’yle olmuştur (Ahunbay, 2010: 105). Koruma ve korunma kavramı, 2863 sayılı Kanunun 3.maddesinin tanımlar bölümünde; “taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakımı ve onarım olarak tabir edilmiş olup taşınır kültür varlıklarının ise muhafaza edilmesi, bakım, onarım ve restorasyon işleri” şeklinde tanımlanmıştır (Res. 2).

Resim 2: Mersin Kız Kalesi’ndeki kilise duvarının restorasyon çalışması.

Kaynak: (Küçük, 2011: 23)

Kültür varlığı açısından zengin olan bu topraklar, dünya kültür mirasının önemli bir parçasıdır. Bu nedenle, Türkiye için arkeolojik mirasın korunması ve geleceğe taşınması özel

bir önem taşımaktadır (Kaderli, 2014: 30). Zengin bir coğrafyaya sahip olan ülkemizde üzerinde durulması gereken konu, tarihi çevrenin ve kültür varlıklarının korunmasının devamlılığının sağlanmasıdır. Korumanın devamının sağlanması için yerel dinamiklerin de paydaş olarak katılımının sağlanması oldukça önemlidir.

3.2.1. Mevcut Yapıların Korunması

Arkeolojik alanlar, gerekli düzenlemeler ve korumalar yapıldığı sürece varlığını sürdürebilmektedir. Hem coğrafi etmenler hem de insan faktörü, arkeolojik alanları tahrip etmektedir. Bu yüzden ortaya çıkarılan kültür mirası üzerinde, arkeolojik verilerin veya kazı alanlarının kendine özgü koruma yöntemlerinin geliştirilmesi kaçınılmazdır.

İklimsel özelliklerin arkeolojik alanlar üzerindeki etkisi göz önüne alınarak arkeolojik alanlar bağımsız olarak düşünülmeli ve her bölgeye göre ayrı planlama stratejileri oluşturulmalıdır. Arkeolojik kalıntılar üzerinde korumaya yönelik çatı ve benzeri öğelerin uygulaması, bölge verileri doğrultusunda tasarımın doğru amaca hizmet etmesi ve bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Bir bölgede veya bir alanda başarı sağlamış bir uygulama modeli, başka bir alana uygulandığında tümüyle aynı sonuçları vermemekle birlikte sağlıklı koruma yöntemi de olmayabilir (Zeren, 2010: 56).

Özellikle arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan ve müzelere taşınan taşınabilir nitelikteki kültür varlıkları dışında alan içinde korunması gereken yapılar üzerinde de doğru yöntemler ile analizlerinin yapılması gerekmektedir. Bu analizler ile birlikte söz konusu kalıntıların çevresel faktörlerden etkilenmesinin önüne geçilebileceği açıktır. Yapı ölçeğinde uygulanacak yöntemlerin çerçevesi çizilirken yapıların üzerinde bozulmaya neden olan unsurların sistematik olarak izlenmesi gerekmektedir. Bu bozulmalara neden olan faktörlerin engellenmesi, yapılar üzerinde uygun onarım malzemenin kullanılması, kültür varlığının devamlılığı açısından da önemlidir. Korunması gerekli yapılar üzerinde elzem müdahalelerde bulunurken bunun yanında gereksiz uygulamalardan kaçınılması gerekmektedir

Mevcut yapıların korunması hususunda; ICOMOS'un 1990 yılında yayımladığı Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü'nün 6. maddesinde bahsi geçen bakım ve koruma kısmında, “ anıt ve sitlerin yerinde korunması ayrıca eğer kazıdan sonra gerekli bakım ve yönetim sağlanamayacaksa, söz konusu arkeolojik mirasın kazılarak ortaya çıkarılmamasını ve çıkarıldıktan sonra her türlü etkene açık bırakılmaması gerekliliği “ açık olarak belirtilmiştir. Ancak ülkemiz her yıl sayısızca kazı yapıldığı, çoğu kazı alanlarında gerekli koruma planının olmadığı ve gerekli hassasiyetin gösterilmediği görülmektedir. Bunun yanı sıra, Kazı

Alanlarında Yapılacak Kazı, Restorasyon, Konservasyon ve Çevre Düzenleme Uygulamalarının Denetlenmesinde Uyulacak Usul Ve Esaslara İlişkin Yönerge'nin 5.Maddesi'nde, "Kazı Başkanlarınca kazı çalışmaları ile açığa çıkarılan kültür varlıklarının korunması ve onarımına ağırlık verilerek, koruma ve alan düzenleme faaliyetleri kazı çalışmaları ile birlikte ele alınır ve üçer yıllık çalışma planları hazırlanarak Bakanlığa verilir", (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020), denilmektedir. Ancak kazı başkanlıklarına ayrılan kaynakların yetersizliği ve bunun kazı ekiplerinden beklenmesi bir paradoks oluşturmaktadır.

Mimari kalıntılar veya eserler toprak altındaki süreçte ister istemez nemli bir ortama maruz kalmaktadır. Ancak bu kalıntılar uzun zaman içerisinde bu ortamla denge sağladıkları görülmektedir. Özellikle bilimsel kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan mimari kalıntılar ile eserler, gün yüzüne çıkarıldıkları andan itibaren gerek nem kaybı, gerekse tahrip edici iklim şartlarının etkisiyle değişik ölçülerde bozulmaya uğradıkları için konservasyon ve restorasyon müdahalelerine ihtiyaç duymaktadırlar (Yılmaz, Şener ve Bakıroğlu, 2019: 414). Ortaya çıkarılan mimari kalıntı ve eserlerin konservasyon ve restorasyon müdahaleleri bu konuda yetkin uzman ihtisas elemanları tarafından yapılmalıdır (Res. 3).

Resim 3: Efes Antik Kenti'nin merkezindeki Yamaç Ev 2'nin içinde yer alan taban mozaiklerinin yerinde korunması.

Kaynak: (Arkeofili, 2020)

Koruma, uygulama ve restorasyon çalışmalarında farklı disiplinlerin bir araya gelmesiyle birlikte ortak başarı elde edilebilir. Bu bağlamda, koruma-onarım çalışmaları öncesinde kültür varlığının jeolojik, topoğrafik, hidrolojik, kimyasal, fiziksel ve biyolojik değerlendirmeleri yapılarak bu sebeplere ilişkin sorunlarının olup olmadığı araştırılmalıdır. Bu araştırmalar sonucu elde edilecek bilgilerle, ortam koşullarına uygun çözümler geliştirilmelidir (Dikilitaş, 2011: 48). Coğrafik etmenler, arkeolojik alanlarda kullanılan malzemenin niteliği üzerinde büyük etkisi vardır. Koruma yöntemi geliştirilirken her alanın kendi mevcut koşullarına göre ve ortamına uygun çözümler uygulanmalıdır. Bundan dolayı, bir alan için geliştirilen çözüm başka bir alanda yetersiz kalınacağı gibi zarar verici olabileceği unutulmamalıdır (Kortanoğlu, 2012: 19).

Koruma yöntemi belirlenirken dikkat edilmesi gereken en önemli husus doğru yöntemlerin uygulanmasıdır. Şayet doğru yöntemler uygulanmazsa telafisi olmayan sonuçları beraberinde getirir. Kazı alanlarında öncelikli olan, kazı alanının tesadüfi olarak oluşmuş durumunu korumaktan ziyade, öncelikle konservasyon, restorasyon gibi önlemlerle, kazılmış ve ortaya çıkarılmış evrelere ait, belge değerine sahip kalıntıları güvenlik altına almaktır. Özellikle kazılmış ve hava koşullarına açık arkeolojik alanlarda en iyi koruma yöntemi, alanı koruyacak yapı ya da çatıların yapılmasıdır. Bu koruma yöntemi uygulanırken, emniyet, işlevsellik, kolay bakım ve işleve uygun estetik ilkelerine uyulması hususu gözetilmelidir (Hueber, 1991: 39-41).

Bir diğer husus ise arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkarılan ve kolaylıkla yok olabilen kerpiç malzemenin korunmasının güç olmasıdır. Kazı çalışmalarının devam etmediği ve herhangi bir koruma yöntemi uygulanmadığı dönemlerde hava koşulları kerpiç malzeme üzerinde büyük tahripler meydana getirebilmektedir. Orta Anadolu'da Akeramik döneme tarihlenen ve çoğunlukla kerpiç yapıları ile karakterize olan Aşıklı Höyük örneğinde; ortaya çıkartılmış kerpiç yapıların olumsuz hava koşullarından etkilenmemesi için ve en geçerli yöntem olarak yeniden hazırlanan kerpiç ve kerpiç çamuruyla arkeolojik kazı sonucu ortaya çıkarılmış yapıların üst ve yan yüzeylerinin kapatılarak koruma yönteminin uygulanması şeklinde ortaya konulmuştur. Ayrıca meydana gelebilecek bozulmalara karşı her yıl yapılan tamiratlar ile yapının ömrünün daha da uzatıldığı görülmüştür. Kerpiç malzeme ile yapılmış yapıların yeni kerpiçlerle ve çamur harç ile kaplanarak korunması yöntemi, dünyanın birçok yerinde uygulanan, maliyet olarak ucuz ve başarılı bir yöntemdir (Dede, 1997: 92). Kerpiç kalıntıları ve halen içinde yaşam sürdürülmekte olan köy evleri, asırlardır bu bakım yöntemleriyle (çamur harcı ile sıvanarak) devamlılığını sürdürebilmektedir. Özellikle

yenilenebilir olan bu çamur sıva, hem kerpiç yapıyı hava koşullarına karşı korumakta hem de eriyerek yok olmasını engellemektedir.

Ancak kerpiç üzerine yapılmış herhangi bir kabartma ya da boyalı bezemelerin korunması, gelişmiş yöntemlerle daha fazla özen isteyen bir çaba gerektirmektedir. Kolay dağılan bir malzeme olan kerpiç malzemenin dağılmaması için öncelikle çatlamış ve ayrılmak üzere olan sıva tabakaları, enjeksiyon yardımıyla uygulanan kimyasal malzeme ile ana taşıyıcıya tutturulması gerekmektedir. Bu sebeptir ki hava koşullarından etkilenecek durumda olan kültür varlığı kalıntılarının, müzeye nakledilmesi ya da yerinde korunması için üzerine geçici bir çatı yapılması önem arz etmektedir (Res. 4-5).

Resim 4: Çatalhöyük'te 1961-65 yılları arasında kazı çalışmalarında ortaya çıkarılan kerpiç yapıların genel görünümü.

Kaynak: (Çatalhöyük Research Project, 2020)

Kazı yapılan alanların koruma sürecinde alınacak önlemler ışığında kerpiç malzemenin devamlılığı esastır. Kerpiç malzeme üzerinde Laboratuvar ortamında BS OH 100'ün en iyi sonucu verdiği ve rahatlıkla tekrar uygulanabileceği, laboratuvar ortamında gerçekleştirilen mekânîk testlerde ve ıslak yıpratma testlerinde ise en iyi sonucu veren ikinci malzemenin Paraloid B-72 olduğu anlaşılmıştır. Art arda yapılacak uygulamalarda önce BS OH 100 veya

etil silikat içeren diğer ürünler (ön hidroliz işlemi yapılmış olanların etanol, white spirit, vb. çözücülerle seyreltilmesi gerekebilir) ile derinlemesine kılcal boşluklar doldurulmalıdır (Uğuryol, 2014: 157).

Resim 5: Çatalhöyük'te kerpiç malzemeli yapıların dış etkenlerden korunması için yapılan kalıcı örtü sistemi.

Kaynak: (Çatalhöyük Research Project, 2020)

Kazı alanlarında korumanın güç olduğu ikinci bir husus, taban ve duvar resimleridir. Özellikle mozaik gibi taban döşemelerine yönelik daha özenli bir çalışma yapılmasının yanı sıra her bir yapıya yağmur, kar ve rüzgâr gibi oluşumların etkilerine karşı yeterli derecede koruma ortamı yaratılması gerekmektedir. Öncelikli olarak duvarlarda ve kazı açmalarında su birikintisine neden olabilecek zemin suyu ile yüzey suyunun duvarlardan uzaklaştırılması için tedbir amaçlı gerekli önlemler alınmalıdır. Korumada fiziksel etkilerden kolaylıkla etkilenen duvarların üst kısımları ve taban kısımlarının öncelikli olarak ele alınmasında yarar vardır. Özellikle dikey yüzeylerde koruma yöntemi genellikle ikincil planda kabul edilmektedir. Dikey yüzeylerde malzeme kaybı daha yavaş cereyan eder ve kısa vadede kayıplar daha azdır. Ortaya çıkarılan kalıntıların hava ile temas eden yüzeylerinde, pürüzler ve çatlamlar oluşabilmekte ve bu yüzeyler korunmadığı sürece duvar resimleri ve çeşitli dekoratif unsurlar uzun ömürlü

olmamakta ve kaybolma riski ile karşı karşıya kalabilmektedir (Kortanoğlu, 2012: 19-20). Kazılan alanlarda ortaya çıkarılan kültür varlığının özelliğine uygun malzeme kullanılmalıdır. Özellikle bozulmaya neden olabilecek ve yoğunlaşmaya yol açabilecek malzemelerden kaçınılması gerekmektedir (Res. 6).

Resim 6: Nymphaion (Kemalpaşa) yakınlarında bir Roma Villası'nın mozaiklerinin dış etkenlerden dolayı oluşan tahribat (İzmir).

Kaynak: (Tok, T. & Atıcı, M. ,2013: 62)

3.2.2. Çevresel Etkenlerden Koruma

Koruma, ayakta olan veya bilimsel kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılmış olan mimari kalıntıların (taşınmaz kültür varlıkları), çevresel etkenlerin yaratacağı olumsuzluklara karşı alınacak etkin tedbirleri kapsamaktadır. Arkeolojik alanlarda mevcut varlıklara yapılacak uygun koruma yöntemlerinin devamlılığı neticesinde olumsuz dış etkenler denetim altına alınabilmektedir.

Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan kültür varlıkları üzerinde herhangi bir koruma yönteminin geliştirilememesi durumu, geri dönüşü olmayan ciddi bir tahribat

tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Bu sebeple dış etkenlere karşı korumacılık ayrıcalıklı bir anlam kazanmaktadır. Her arkeolog planlama sırasında ortaya çıkaracağı kültür varlıklarının dış etkenlere karşı nasıl koruyacağını da hesaba katmalı ve bu yönde koruma yaklaşımı geliştirmesi gerekmektedir (Hueber, 1991: 39-41).

Bilimsel kazılar sonucunda ortaya çıkarılan taşınmaz kültür varlıklarının yerinde korunarak sergilenebilmesi için olumsuz dış etkenlere karşı çoğu zaman koruma örtü/çatılarına ihtiyaç duyulmaktadır. Arkeolojik alanlarda koruyucu üst örtü, her arkeolojik alan için birbirinden bağımsız olarak düşünülmeli ve tasarlanmalıdır. Bölgelerin coğrafi etkenleri farklılık göstermesinden dolayı, her bölgeye göre farklı bir koruma stratejisi oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca yapılacak koruma çatısının mimari vurgusunun, arkeolojik kalıntıları ikinci plana itmemesi gerekmektedir (Res. 7).

Resim 7: Arslantepe Höyüğündeki kalıcı koruma örtüsü (Malatya).

Kaynak: (Yılmaz, Ş. ve Yılmaz, A. ,2019: 423)

Arkeolojik alanlarda görülen tahribatın boyutu ve hava koşulları sonucunda topraktaki değişimler, yapısal ayrışmaya neden olmaktadır. Bu değişimler, su, ışık mantar, yosun, bakteri, liken ve bitki gibi biyolojik aktivitelere, aynı zamanda yapı malzemelerinin zarar görmesine sebep olabilmektedir. Ayrıca güneş ışınlarının oluşturduğu aşırı sıcaklığın kalıntılar üzerinde yaratacağı yıpratıcı etki göz önüne alındığında, önlem alınması gereken bir başka hususun

varlığına da dikkat çekmektedir. Özellikle rüzgârın beraberinde getirdiği maddelerin kalıntıların yüzeyine çarpması sonucu, aşındırıcı bir etki oluşturmakta ve toz toprak gibi maddelerin birikmesine neden olmaktadır. Bu çevresel ve biyolojik etkenlerin tamamı, ortamda doğal olarak gelişmekte olup arkeolojik kalıntıların bulunduğu alanlarda gerekli önlemlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle arkeolojik alanlarda koruma çatısı hem çevresel hem de biyolojik etkilere karşı koruma sağlamaktadır (Kortanoğlu, 2013: 52). İyi bir koruma çatısı için öncelikle arkeolojik alanı etkileyen dış etkenlerin analizinin yapılması, özgü koruma kriterleri seçilmesi ve aynı zamanda alanın dokusu ile uyum içinde olması gerekmektedir. (Res. 8).

Resim 8: Ahlat Selçuklu Mezarlığı'nda yer alan mezar taşlarının nem ve güneş gibi etkenler sonucunda üzerlerinde oluşan likenlerin temizliği.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Arkeolojik sit alanlarında yapılan koruma çatıları, geçici veya uzun süreli koruma amaçlanarak inşa edilmelidir. Bu iki sistem arasındaki farklılıklar, taşıyıcıların inşasında kullanılan malzeme ve sistem tasarımıdır (Zeren, 2010: 57). Geçici koruma örtü/çatıları, çadır benzeri elemanlara veya oluklu galvanize sac, bitüm enli kâğıt ve sentetik branda gibi daha geleneksel malzemelere dayanan basit metal ve ahşap konstrüksiyonlar şeklinde inşa edilirler.

Kalıcı koruma örtüleri ise arkeolojik kalıntının bulunduğu alanın tamamında kontrollü bir ortam sağlayan çok az destek ile geniş açıklıkların geçildiği germe, uzay çatı, vb. sistemlerden oluşan ileri tasarımlardır. Kalıcı koruma örtüleri, kalıntıların çevresel faktörlerden korunmasının yanında, yerinde sergilenebilme imkânlarını da ayrıca sağlamaktadır (Yılmaz, Şener ve Bakıroğlu Yılmaz, 2019: 415) (Res. 9).

Resim 9: Karabük İli'ndeki Hadrianapolis Kilise B mozaiklerinin yerinde korunması ve dışarıdan daha rahatça görülebilmesi için yapılmış geçici çatı.

Kaynak: (Çakmaklı, 2019:50)

Sit alanlarında gezi platformlarının inşası, ziyaretçiye yönelik ve kullanımına açılan alanın ziyaretçi yoğunluğunun düzenlenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Sit alanı içindeki kalıntılar üzerine inşa edilen bu taşıyıcılar, özellikle ziyaretçiler için tehlike yaratabilecek olumsuz etkileri engellemeli ve arkeolojik kalıntıları en etkin biçimde ziyaretçilerle buluşturmalıdır. Arkeolojik sit alanı içinde inşa edilecek kazı evi, tuvaletler, kazı deposu gibi yapılar kaldırılabilir ek yapı şeklinde tasarlanmalı ve alanı ziyaretçiler için sergilenebilir bir mekâna dönüştüren bir koruma planlama anlayışına sahip olmalıdır (Zeren, 2010: 57) (Res. 10-12).

Resim 10: Efes Yamaç Evleri ziyaretçi gezi platformu

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Resim 11: Urfa Müzesi mozaik bölümü gezi platformu.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Resim 12: Van Ayanis Kalesi kaldırılabilir gezi platformu.

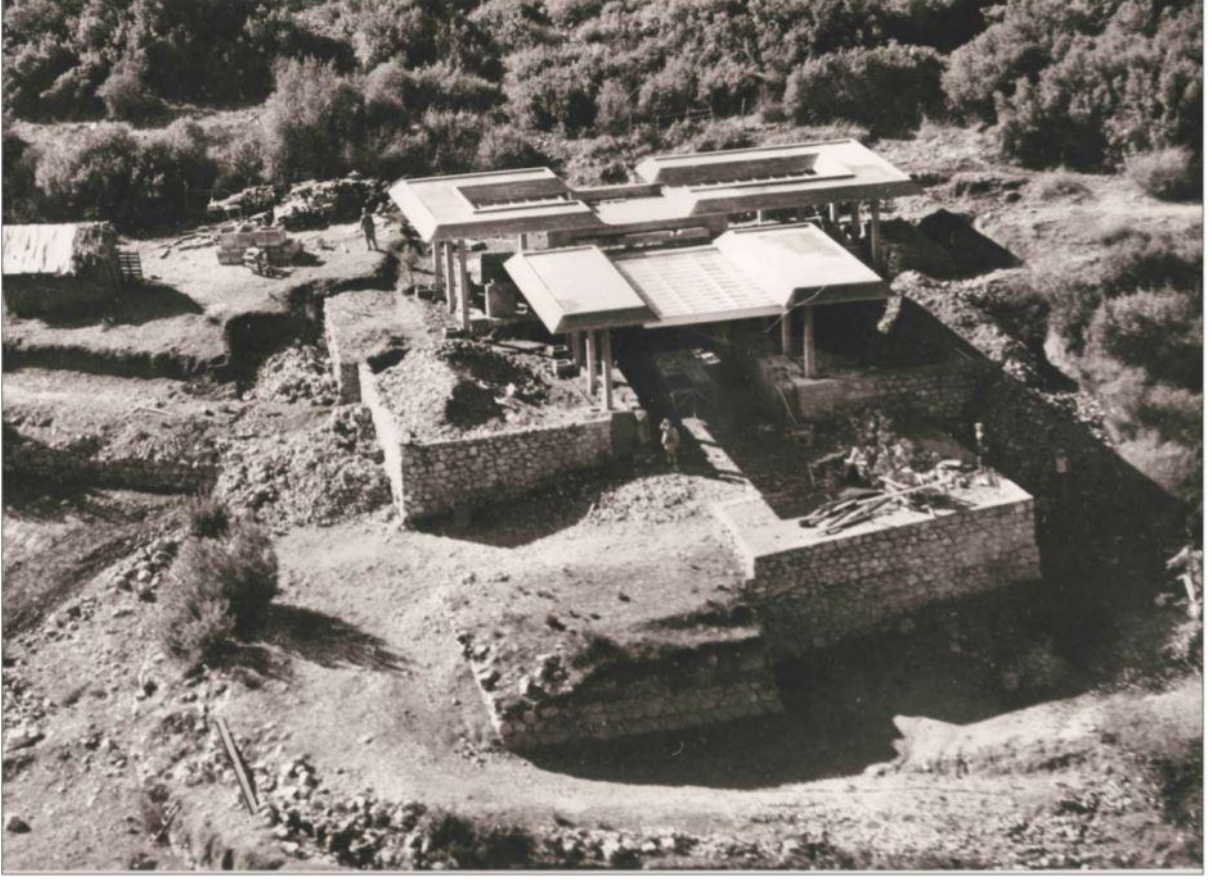
Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Son yıllarda ülkemizde arkeolojik alanlarda korumaya yönelik koruma çatı örneklerinde artış olduğu görülmektedir.

Ülkemizde korumaya yönelik ilk çalışmalar, Geç Hitit Dönemi Kalesi Karatepe-Aslantaş'da Halet Çambel tarafından arkeolojik yapı kalıntılarının yerinde korunmasına yönelik yapılmıştır. Alanda mevcut taş eserler birleştirilerek onarılmış olup bu taş eserlerin olumsuz hava şartlarında etkilenmemesi için öncelikle geçici bir çatı yapılmıştır.¹ Daha sonra eseri ikinci plana itmeyecek ve mimari kaygıdan uzak bir sisteme karar kılınarak “*Turgutun saçakları*” diye tanınan uygulama projesi, Y. Mim. Turgut Cansever'in, uygulanması Nail

¹ Detaylı bilgi için bkz. Halet Çambel (2010), “Karatepe Aslantaş Açık Hava Müzesi Çok Yönlü Bir Proje”, *TUBA-KED, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, S:8,s.132.

Çakırhan'a ait bu saçaklar, Türkiye'nin başarılı ilk çıplak beton (brüt beton) örnekleri olarak ülkenin mimarlık tarihine geçmiştir (Çambel, 2010: 132) (Res.13).

Resim 13: Karatepe-Aslantaş'da “*Turgutun saçakları*” diye tanınan üst örtü koruma çatısı uygulama projesi (kuzey kapı).

Kaynak: (Çambel, 2010: 136)

Arkeolojik alanlarda yer alan kalıntıların bazen sadece çatı örtüsü ile korunabilmesi mümkün olurken bazense mimari cephe elemanlarının örtü sistemi ile bir bütün oluşturması gerekmektedir. Antik dönem kalıntılarının, modern yapı malzemelerinin bir araya getirilişi ile tamamlanmış yan kenar yüzeyleri ve çatı strüktürü, kültürel değerleri, aynı zamanda dış etkilere karşı da bütüncül koruma sağlar. Bergama Z Yapısı, Efes Yamaç Ev 2 Koruma çatısı uygulamaları koruma uygulamaları açısından bu duruma iyi bir örnektir. Bu her iki örnekte de cephe elemanları, rüzgâr etkilerine karşı kalıntıları korumaktadır. Bu nedenle kalıntıların yüzeylerinde rüzgâr etkisine karşı kullanılacak malzemenin dayanıklı olması önemlidir. Efes Yamaç Ev 2’de rüzgâra dayanıklı leksan lamellerle kapatılmış ön gerilimli bir sistem uygulanmıştır. Bergama Z Yapısı galerilerinde gezi yürüyüş platformları, ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmişken, Efes Yamaç Evleri gezi güzergâhlarında ise çelik taşıyıcı üzerine

kaplama cam malzeme kullanılmıştır (Zeren, 2010: 58-62). Arkeolojik alanlardaki koruma çatıları veya gezi platformlarındaki kullanılacak malzemenin niteliği önem arz etmektedir. Çünkü arazi şartlarına göre konumlandırılacak taşıyıcıların yükü hem dış etkenlere karşı (rüzgâr, yağmur vb.) konumu hem de amaca uygun tasarlanması son derece önemlidir (Res. 14).

Resim 14: Efes Yamaç Evleri, dış etkenlere karşı koruma çatısı ve dış cephe elemanı.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Şanlıurfa’da yer alan ve Akeramik Neolitik Dönem’in başına tarihlenen Göbeklitepe arkeolojik yerleşim alanında, kazı çalışmalarının büyük ölçüde tamamlandığı Göbeklitepe-1 alanı ile kazı çalışmalarının devam edildiği Göbeklitepe-2 alanı üzerinde koruma çatısı hayata geçirilmiştir. Göbeklitepe-1 Alanı üzerinde yer alan koruma çatı örtüsü, 5 metre derinlikte yer alan arkeolojik alanı çevreleyen eliptik bir formu takip edecek şekilde yapılmıştır. Çelik karkas yürüyüş platformunun yapımı, onu örtecek hem estetik hem de işlevsel “*Hiperbolik Paraboloid*” formda bir çerçeve ringi yapılmış olup bu taşıyıcılara gerilecek membran malzemedan bir örtü oluşturulmuştur. Koruma yüzey yapısı 37m x 45m genişliğinde olup çatının en yüksek noktası yaklaşık 11 m ölçülerindedir. Membran malzemedan yapılan koruma çatısı, eğimli çevresel elips çatı makas halkası tarafından desteklenmektedir. Membran, bölgede

hakim rüzgârlara da dayanacak formda hafif, kendi kendine ağırlığı taşıyabilen bir malzeme türüdür. Koruma çatısı, iç kısmında kolon içermeyen tüm kazı alanını kaplayan bir örtü sistemidir. GT2 Alanı üzerinde yapılan ikinci koruma çatısı hem koruma amaçlı hem de yapılacak kazı çalışmalarının daha rahat yürütülmesi ve çıkacak olan buluntuların çevresel etkenlerden korunması amaçlanmıştır. Yapılan koruma çatısı, kenetli çatı kaplaması ile yaklaşık 2750 metrekarelik alan kapatılmıştır. Üçgenimsi saçak kısımları hafif alüminyum paneller ile kaplanarak hem estetik bir görünüm hem de çatı strüktürünün korunması sağlanmıştır (İrepoğlu, 2019: 21-23) (Res. 15-17).

Resim 15: Eliptik semer şeklinde çatı ring makas sistemi, makas sistemi altında bulunan diagonal taşıyıcı kolon sistemi, seyir platformu ve platform altı taşıyıcı kolonlar (Göbeklitepe).

Kaynak: (İrepoğlu, 2019: 24)

Resim 16: Göbeklitepe-1 alanı ile kazı çalışmalarının devam edildiği Göbeklitepe-2 alanı üzerindeki koruma çatısı.

Kaynak: (İrepoğlu, 2019: 20)

Resim 17: Göbeklitepe-1 alanı üzerindeki koruma çatısı.

Kaynak: (Türkiye Kültür Portalı, 2020a)

Bursa Nilüfer İlçesi, Akçalar Köyü'nde yer alan, Neolitik ve Kalkolitik dönemlere tarihlenen ve 2018 yılında kazı çalışmalarına ara verilen Aktopraklık Höyük'te önceliği korumaya veren ve korumayı sadece açığa çıkarılan arkeolojik kalıntılar ile sınırlı tutmayıp peyzajı da bu çerçevede dikkate alan bir anlayış ile hareket edilmeye özen gösterilmiştir. Bu bağlamda, öne çıkan iki koruma yöntemi benimsenmiş ve uygulanmıştır. Her iki uygulamada da ziyaretçinin arkeolojik alana odaklanması öncelik olarak belirlenmiştir. Bu uygulamalardan ilki açığa çıkarılan yapı duvarlarının ahşap kalıplar ile koruma altına alınmasıdır. Burada genel ilke, duvara temas etmeden ve hava sirkülasyonunu engellemeden yapı planının görülmesini sağlayacak şekilde her bir duvarın üç kenardan kalıp içerisine alınmasıdır. Çağdaş yapıların benzeri şekilde koruma altına alınması aynı zamanda yerleşme düzeninin de algılanmasına olanak sağlamaktadır. Diğer uygulama, seçilmiş alanın bir asma germe sistem çatı ile örtülmesidir. Bunun için tek yapı ölçeğinde bir koruma öngörülmüştür ve maksimum açıklık minimum hacim ve maliyet ile koruma sağlamanın yolu aranmıştır. Nitekim mevcut yüzeyin aşağısında kalan kalıplar ile korumanın geniş alana yayılması, mevcut yüzeyde yükselerek peyzaja daha radikal yapılan müdahalenin ise minimum alanı kaplaması şeklindeki iki tür uygulamanın tercih edilmesi de aynı yaklaşımın ürünüdür. Koruma çatısı tek bir yapıyı yakın çevresi ve yapıyı çevreleyen, daha üstteki katmanların kesitlerinin görülebildiği dört kenardaki profilleri koruma altına almaktadır. Dört adet metal ayak üzerinde yükselen ve her yöne çıkma yapan çatı örtüsü toplam 10x13 metrelik dikdörtgen bir alanı örtmektedir. Direkler, statik uzmanlarının talebi doğrultusunda arkeolojik kazısı ana toprağa kadar tamamlanmış 1x1 metre boyutlarındaki çukura dökülen betonlara "Ankraj" sistemi ile sabitlenmiştir. Söz konusu beton düzlemleri gizlemek yerine yöntemin anlaşılması için yüzeyde görülebilmeleri uygun olacağı düşünülerek 10 cm kadar yüksek tutulmuştur. Yapıyı sınırlayan açma profilleri aynı zamanda seyir terası görevi görmektedir. Uzun vadede profillerin aşınması/yıpranması durumunda iki kenarda, çatı ayaklarından çıkan ve zemine temas etmeyen metal yürüme yollarının yapılması öngörülmektedir. Çatı ile yürüme yolu arasında yetişkin bir insanın rahatlıkla ayakta durmasına yetecek kadar, yaklaşık 2,2 metre mesafe bulunmaktadır. Alanın üzeri uzun kenara paralel yay biçimli bir metal iskeletin beyaz renkli membran malzeme ile kaplanmıştır. Gezi güzergâhı ziyaretçinin önce söz konusu koruma çatısı altındaki yapıyı çıplak gözle görmesi, ardından kuleye çıkarak aynı yapı geleneğinin devam ettiği sonraki evrenin ahşap kalıplarla korunan yapılarını görmesi şeklinde planlanmıştır. Bu yapılar ile üzerinde çatı bulunan yapı, bitişik alanlardadır ve biri diğerini örtmemektedir. Çatının su drenajı tek köşeden ayaklardan birinin kenarından PVC boru ile sağlanmıştır. Yılın farklı zamanlarında ve yapıldığı 2017 yılından bu yana yapılan gözlemler mevcut çatı yüksekliğinin içeriye doğrudan güneş ışınlarının ve

yağmurun girmesini önlemektedir (Res. 18-21). Bütün önlemlere rağmen Aktopraklık Höyük'te M.Ö. 5600-5800 yılları arasına tarihlenen ve korunmaya çalışılan yapı kalıntılarının kerpiç ve yanmamış olmaları, kalıcı bir korumanın önündeki en büyük sorunu oluşturmaktadır. Alanda açığa çıkartılan ve ana malzemesi kerpiç olan yapı duvarlarının üzeri öncelikle nem bariyeri örülerek onun üzerine ise “*Plywood*” malzeme ile kaplanarak dış etkenlerden korunmaya çalışılmaktadır.²

Resim 18: Aktopraklık Höyük'te açığa çıkarılan kerpiç yapı duvarlarının “*Plywood*” malzeme ile kaplanarak dış etkenlere karşı koruma altına alınması.

Kaynak: (Aktopraklık Höyük Kazı Arşivi)

² Söz konusu bilgiler, 4 dönem Bakanlık temsilciliği yaptığım Aktopraklık Kazılarının başkanı Prof. Dr.Necmi KARUL'la yapılan görüşmeler neticesinde derlenmiştir.

Resim 19: Üst örtü sistemini taşıması için dikilen dört adet metal ayak.

Kaynak: (Aktopraklık Höyük kazı Arşivi)

Resim 20: Üst örtü sisteminin metal iskeleti

Kaynak: (Aktopraklık Höyük kazı Arşivi)

Resim 21: Höyükte B alanın, 18-I açması içindeki yapı kalıntısı üzerindeki koruma amaçlı asma-germe çatı sisteminin üstten görünümü.

Kaynak: (Aktopraklık Höyük kazı Arşivi)

3.3. Koruma Çalışmalarının Sürdürülebilirliği

Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan kültür varlıkları, aslında geçmiş dönemde yaşayan toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel birikimleri ile inşa edildikleri yapıların bir bütünüdür. Bu kültür varlıklarının yerinde korunarak ve doğru koruma yöntemleri ile devamlılığının sağlanması gerekmektedir. Çünkü kültür varlıkları dönemin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı hakkında bilgi veren birer belge niteliği taşımaktadır.

Arkeolojik alanların düzenlenmesi, ortaya çıkarılan arkeolojik verilerin onarımının yapılması, koruma tedbirlerinin alınması bu alanların devamlılığının sağlanmasına yönelik tedbirler tek başına yeterli olmamaktadır. Arkeolojik alanların kültürel miras açısından sürdürülebilir olmasının ön koşulu, hem kamunun bu alanlara karşı duyarlılık göstermesi hem de çok yönlü katılımın sağlanmasıdır (Keskin ve Zeren, 2018: 110).

Kültür varlıklarını korumak ve bunların sürdürülebilirliği bir çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de ulusal ve uluslararası yasalarla güvence altına alınmıştır. Ancak savaşlar, doğal afetler ve en az bunlar kadar tehlikeli olan kaçakçılık ile terör saldırıları sonucunda kültür varlıklarının korunamadığı durumlarla karşı karşıya kalınmaktadır. Özellikle dünyada son çeyrek yüzyılda Suriye, Mısır ve Irak gibi ülkelerdeki iç savaşlar sonucunda tahrip edilen ya da çalınan kültür varlıkları, ne yazık ki yeterli olmayan yasalar tarafından korunmaya çalışılmakta ve dolayısıyla başarılı olunamamaktadır (Res. 22).

Resim 22: İç savaşlar sonucunda Suriye-Rakka'da heykellerin balyoz ile parçalanması.

Kaynak: (Dianadarke, 2020).

Arkeolojik alanların, hem kazı çalışmaları öncesinde hem de kazı sonrasında birçok faktörden dolayı tahribata uğradığı görülmektedir. Özellikle kazı öncesi korunması gereken alanlarda oluşan tahribatın en önemli kaynağı insan faktörüdür. Bu tip tahribatlar insanoğlunun genellikle çevreye hâkim olma projelerinden kaynaklanmaktadır. İnsanoğlunun hırsları, kazanma isteği, kültür varlıklarına karşı gerekli hassasiyetin oluşmaması, korunması gereken alanlar üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Res. 23). Arkeolojik kazı çalışmalarından sonra oluşan tahribatın ikinci faktörü ise iklimsel koşullardan dolayı oluşan tahribatlardır. Bilimsel kazılar ışığında ortaya çıkartılan kalıntıların ardından oluşan tahribatın kaynağında ise toprak altında korunan kalıntıların, açığa çıkartıldıktan sonra farklılaşan iklim şartlarından dolayı tahribata uğraması yatmaktadır (Kortanoğlu, 2013: 52) (Res. 24). Bu nedenle korunması

gerekli alanlarda yer alan kalıntıların çevresel etkenlerden korunması ve korumaya yönelik uygulamaların yapılması önemli bir husustur. Çünkü bu kültürel mirasın gelecek kuşaklara ulaşması ve sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Kültürel varlıkların devamlılığı açısından arkeolojik alanlarda yapılan koruma yöntemlerinin sürekli izlenmesi gerekmektedir. Korunması gereken tarihsel çevrede kültür varlığına ilişkin her türlü çözüm odaklı veriler özenle toplanmalıdır. Toplanan bu verilerin bilgiye dönüştürülmesi, doğru bir şekilde aktarılması, paylaşılması ve kültür varlığının sahip olduğu tüm değerlerin korunarak sürekliliğinin sağlanması önem arz eder (Özkut, 2013: 106). Her türlü kültür varlığının korunması ve uzun vadeli devamlılığının sağlanması için yapılacak bütün işlemler, disiplinler arası çalışma sonucunda sağlanabilir.

Resim 23: Karaağaç Tümülüsü'nün defineciler tarafından yapılan tahribat (Bozüyük/ Bilecik).

Kaynak: (Bilecik Müzesi Müdürlüğü Arşivi)

Resim 24: Osmangazi Camii'nin (avlu) 2008 yılında yapılan kazı çalışmalarında sonra iklimsel koşullardan dolayı oluşan tahribat (Bilecik).

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

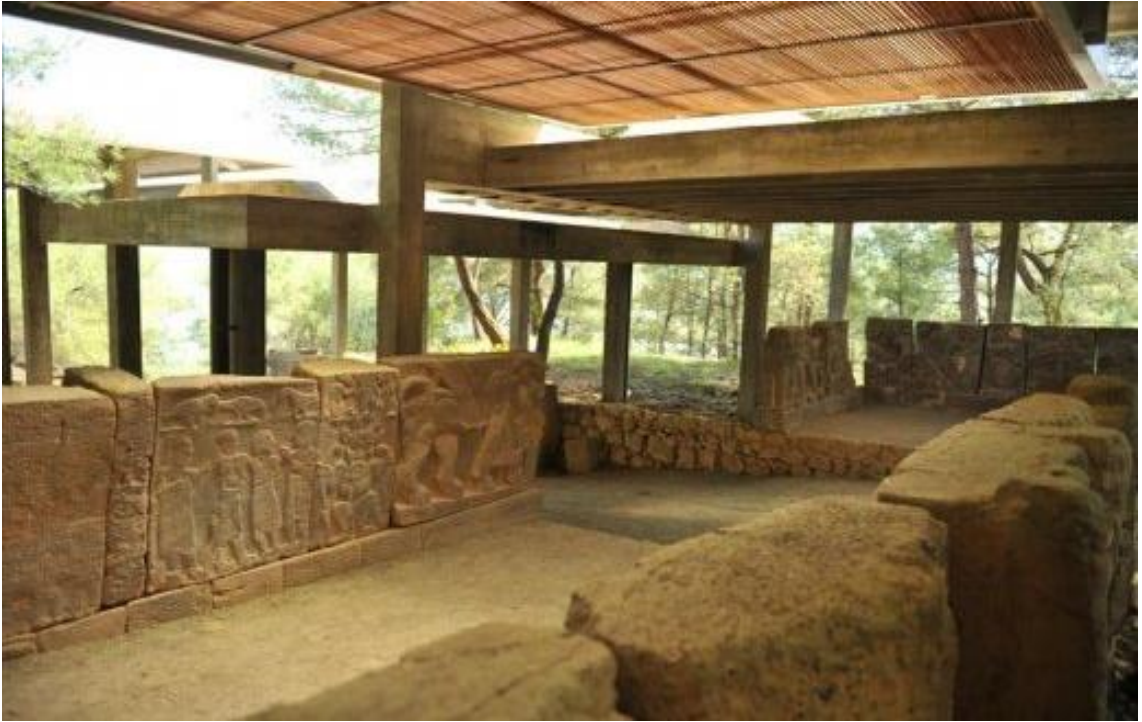
3.4. Türkiye'de Koruma Ve Değerlendirme Çalışmaları Yapılan Bazı Yerleşmeler

Arkeolojik kültürel miras, geçmişteki toplumların kültürel ve sosyal hayatlarına ilişkin çok önemli bulgular sunmaktadır. Bu bağlamda, bilimsel kazılar ışığında ortaya çıkarılan kültür varlıklarının koruma ve kullanma dengesi, disiplinler arası çalışarak ortak katkılar sonucu oluşturulması gerekmektedir. Arkeolojik kazıları yapılmış alanların arkeoparka dönüştürülmesi fikri ve uygulamaları tüm dünyada güncel olan yaklaşımlar arasında yer edinmiştir. Ülkemizde de son yüzyılda kazı çalışmaları ile birlikte koruma fikrinin geliştiği ve ören yerlerinin ise açık hava müzeleri şeklinde hayat bulduğu görülmektedir. Türkiye'de alan düzenlemesi yapılmış ve çalışmada konu edindiğimiz bölge itibari ile Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'dan birer örnek olarak Aşağı Pınar ile Aktopraklık Açık hava müzeleri daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Arkeolojik alanlarda yapılan arkeopark/açık hava müzelerinde kazı sonucu ortaya çıkarılan kültür varlıklarının korunmasının sağlanması ve alanın halk ile bütünleşmesini sağlayıp bilgilendirme yapılması önemlidir. Aynı zamanda bu çalışmalar toplumda koruma bilincinin oluşturulmasına da katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu katkıları sağlarken toplumda

geçmiş uygarlıkların sosyo-kültürel özellikleri, yaşam biçimleri ve mimarileri hakkında bilgi sunulmaktadır (Keskin ve Zeren, 2018: 110).

Açık hava müzesi düzenlemesi, ülkemizde yer alan antik kentler dışında 1957 yılında ilk defa Karatepe-Aslantaş'da yapılan düzenleme ile gerçekleşir. Dönemin olanaklarına göre değerlendirildiğinde, Karatepe Aslantaş bugünkü uygulamalara ilham kaynağı olup günümüzde özgün bir proje niteliğindedir. Karatepe-Aslantaş'tan sonra sergileme ve düzenleme çalışmaları açısından Boğazköy ile Çayönü bu alanda yapılan ilk örnekler arasında yer almaktadır (Res. 25-26). Daha sonraki dönemlerde açık hava müzesi şeklinde Troya, Çatalhöyük, Aşağı Pınar, Kanlıgeçit, Aktopraklık, Aşıklı Höyük, Güvercinkayası, Arslantepe ve Yeşilova gibi yerleşmelerde bu sergileme ve düzenleme çalışmaları yapılmıştır (Karul, 2018: 183) (Res. 27). Muğla ili, Yatağan ilçesi'nin 7 km batısında, Eskihisar Mahallesi sınırları içerisinde yer alan Stratonikeia antik kenti farklı kültür ve medeniyetlere ev sahipliği yapmış önemli yerleşim alanlarından bir tanesidir. Yerleşim alanı üzerinde, Arkaik, Klasik, Hellenistik, Roma Dönemi, Bizans Dönemi, Beylikler Dönemi ile Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi yapı kalıntıları ile ilgili gerekli konservasyon ve kısmi restorasyonları yapılmış ve ziyaretçilerin rahatlıkla gezebilecekleri hale dönüştürülmüştür (Söğüt, 2015. 1-3) (Res. 28).

Resim 25: Karatepe-Aslantaş Açık Hava Müzesi.

Kaynak: (Osmaniye Ticaret ve Sanayi Odası. 2020)

Resim 26 Çayönü Yerleşimi'nin yerinde koruma ve alan düzenleme uygulaması.

Kaynak: (Özdoğan, 2010:152)

Resim 27: Yeşilova Höyüğü, neolitik köy canlandırması ve ziyaretçi karşılama binası.

Kaynak: (yesilova.ege.edu.tr.,2020)

Resim 28: Stratonikeia Antik Kenti, Abdullah ve Hadi Eskişar Evi ile Bouleuterion arasındaki yol.

Kaynak: (Söğüt, 2014: 17)

Bilecik Osmanlı Eski Yerleşim Alanı içerisinde teze konu olan ve öneri olarak sunulan proje, hayata geçirilmesi durumunda Türkiye’de yakın dönem yerleşim alanı içinde yapılan düzenlemeler açısından önemli bir yer tutacaktır. Tez çalışmasında değinilen yerleşim alanların, tarih öncesi dönemlere ait olsalar da kültürel miras yönetimi ile ilgili yapılan çalışmalar önem arz etmiş ve tez konumuza en yakın coğrafi konumda olan Kırklareli Aşağı Pınar Yerleşimi ile Bursa Aktopraklık Höyük’teki çalışmalara yer verilmiştir.

3.4.1. Aşağı Pınar Höyük

1990 yılında I.(Bir) Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenen höyük; Kırklareli kent merkezinin hemen güneyinde Istranca Dağları ile Ergene Havzası’na kesişim noktasında yer almaktadır. Höyük, 1993-2019 yılları arasında, Prof. Dr. M. Özdoğan (İÜ) ve Prof. Dr. H. Parzinger (Berlin-DAI) tarafından kazılmıştır. (Özdoğan vd., 2003: 14-34). Balkanlar’daki ilk çiftçi toplulukların yaşam biçimlerini temsil eden Aşağı Pınar Höyüğü M.Ö. 6200-4900/4700 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Anadolu kronolojisine göre Aşağı Pınar Höyük, Son Neolitik ve İlk/Orta Kalkolitik Dönem, Güneydoğu Avrupa kronolojisine göre ise İlk Neolitik ve Orta/ Son Neolitik Dönem’e tarihlenen dokuz tabaka bulunmakta olup höyüğün güneybatısının Demir Çağı’nda kutsal alan olarak kullanıldığı ve bu kutsal alanın etrafını

çevreleyen hendekler ile birlikte Demir Çağı'na tarihlenen birçok öge bulunmaktadır (Özdoğan vd. 2007: 233) (Res. 29-30).

Resim 29: Aşağı Pınar Höyüğü'nden genel görünüm.

Kaynak: (Kırklareli Projesi, 2020)

Resim 30: Aşağı Pınar, kuzey kazı alanı, doğudan genel görünüm.

Kaynak: (Özdoğan, 2016: 3)

Aşağı Pınar yerleşimindeki projenin amacı, kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılan kültür varlıklarının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması ve alanda yapılan çalışma sonuçlarının öncelikle yöre halkı ile birlikte toplumun tüm kesimiyle paylaşılması, aynı zamanda toplumsal duyarlılık ve yerel sahiplenme duygusunun da geliştirilerek sürdürülebilirliği sağlamaktır. Aşağı Pınar mimarisi her ne kadar görsellikten uzak olsa da, alana gelen ziyaretçinin bilimsel kazılar sonucunda ortaya çıkarılan kalıntılar ile bağlantı kurmasını sağlayacak yeni bir görsel alana da ihtiyaç duyulmuştur (Özdoğan, E, 2018: 201-207).

Aşağı Pınar kazılarında olduğu gibi genellikle tarihöncesi yerleşimlerdeki kalıntıların ortaya çıkarıldıktan sonra hava koşullarından koruma stratejisinin doğru belirlenmesi gerekmektedir. Aşağı Pınar'da söz konusu olan bu tür fiziksel sorunların yanı sıra sergileme stratejisini esas belirleyen, ziyaretçiler tarafından bilinmeyen bu erken dönemlerin kültürünü ve yaşamını uygun bir sergi diliyle anlatabilme kaygısıdır (Eres, 2016: 36). Bu bağlamda Aşağı Pınar Yerleşiminde gerçekleştirilen açık hava müzesi projesiyle hem arkeolojik alanın korunması, sergilenmesi hem de yöre halkının yanında bölgeyi ziyaret eden kişilerin bölge tarihi hakkında bilgi sahibi olması konusunda önemli bir katkı sunmaktadır.

Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi Projesi, altı bölümden oluşmaktadır. Bunlar; Karşılama Merkezi, Tarihöncesi Yerleşim, Tarihöncesi Doğal Çevre Ortamı, Kırklareli Geleneksel Köy Yaşamı, Zaman Tüneli, Eğitim ve Çocuk Kazı Alanı birimleri yer almaktadır. Bu birimlerden Tarihöncesi Yerleşim, Geleneksel Köy Yaşamı, Eğitim ve Çocuk Kazı Alanı birimleri tamamlanmıştır. Karşılama Merkezi ve Tarihöncesi Doğal Çevre Alanı proje aşamasındadır (Yurtdaş, 2018: 2) (Res. 31).

AŞAĞI PINAR ARKEOPARK PROJESİ

<p>A. SERGİLEME ALANI</p> <p>A1. Genel Tanıtım A2. Mimari A3. Teknoloji A4. Tarihsel Süreç ve Toplanma Alanı A5. Doğal Çevre A6. Beslenme A7. Çakmaktaş Teknolojisi A8. Çanak Çömlek Teknolojisi A9. Zaman Tüneli</p>	<p>B. MİMARİ SERGİLEME</p> <p>B1. 6. Tabaka evi B2. 4. Tabaka evi</p> <p>C. TABAKALANMA</p> <p>D. DENEYSEL ARKEOLOJİ ALANI</p> <p>D1. Finnlar D2. Odunluk D3. Kıl Havuzu D4. İşlik Yeri</p>	<p>E. ÇOCUKLAR İÇİN ARKEOLOJİK KAZI ALANI</p> <p>F. DOĞAL ÇEVRE ALANI</p> <p>F1. Evcil Hayvanlar Maketli F2. Sulak Alan F3. Kayalık Alan F4. Kamp Yeri Maketli F5. Post Yüzenler Maketli</p> <p> Seyrek orman Sık orman Çalı </p>
--	--	---

Resim 31: Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi planı

Kaynak: (Özdoğan, 2018: 206)

Tarihöncesi köy canlandırması, Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi'nin en kapsamlı bölümünü oluşturmaktadır. Köy canlandırması, alanı ziyaret eden kişilerin tarihöncesi yaşam biçiminin her yönüyle bütünlükçü bir şekilde algılanmasını ve alanda devam eden çalışmalar hakkında bilgi sahibi olmasının yanında bölgenin araştırma tarihçesi, arkeolojinin çalışma yöntemleri hakkında bilgi edinmesi hedeflenmiştir. Açık alanlarda kendiliğinden oluşan köy dokusunun en önemli unsuru sergi binası ve kapalı mekân olarak da kullanılan yapılarıdır. Alanda yapılan köy canlandırması 1996 yılından beri Trakya'da yapılan geleneksel köy mimarisini envanterleme çalışmaları önemli rol oynamıştır (Özdoğan, E, 2018: 201-209).

Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi'nin en kapsamlı bölümü, tarihöncesi köy canlandırması olarak hazırlanan üç boyutlu sergileme alanıdır. Köy canlandırması, dönemin yaşam biçimini tüm boyutlarıyla yansıtacak biçimde planlanmıştır. Buradaki amaç, ziyaretçilerin dönemin yaşam biçimi (beslenme, inanç ve teknoloji vb.) hakkında haberdar olmasını ve dönemi bütünlüklü bir şekilde algılamasını sağlamaktır. Bu birimdeki yapılar açık alanlar bütünlüğü içerisinde yer almakta olup kendiliğinden gelişen bir köy dokusudur. İlk yapı, giriş binası olarak tasarlanmıştır. Yapı içerisinde, bölgede yapılan araştırmaların tarihçesi, ekibin bölgedeki çalışmaları ve sonuçlarını içeren bir sergi ile arkeolojiyi tanıtan bilgilendirme panoları bulunmaktadır. Alanda yer alan serginin ağırlıklı bölümünü, ahşap işçiliği, boncuk-taki atölyesi, çanak çömlek yapımı ve dokumacılık gibi canlandırmalar oluşturmaktadır (Özdoğan, E, 2018: 207-211). Ziyaretçilerin konuyu daha rahat algılayabilmesi açısından kil, taş ve kemikten yapılan alet ile çanak çömleklerin kopyaları da kullanılarak sunu yapılmıştır (Res. 32-34).

Resim 32: Aşağı Pınar tarihöncesi köy canlandırması.

Kaynak: (Aşağı Pınar kazı Arşivi)

Resim 33: Bölgenin tarihçesinin kronolojik olarak anlatıldığı giriş binası (Aşağı Pınar).

Kaynak: (Aşağı Pınar kazı Arşivi)

Resim 34: Dal ev içindeki sergi; 6. tabaka yapısından bir köşenin canlandırılması (Aşağı Pınar).

Kaynak: (Aşağı Pınar kazı Arşivi)

3.4.2. Aktopraklık Höyük

Aktopraklık höyük, Bursa kent merkezine yaklaşık 25 kilometre mesafede, Nilüfer ilçesi, Akçalar Mahallesi'nin doğusunda, Ulubat Gölü'nün doğusundaki teraslardan birinde yer almaktadır. Höyük, Ulubat Gölü'ne doğru uzanan iki dere yatağının çevresinde, birbiriyle kronolojik olarak ilişkili üç yerleşim alanından oluşmaktadır. Güney Marmara Arkeoloji Projesi kapsamında Höyük'te yapılan arkeolojik araştırmalar sonucunda yerleşim, Neolitik-İlk Kalkolitik Dönem'e tarihlendiğini, M.Ö. 6500 yıllarında başlayan yerleşimin M.Ö. 5500 yıllarında terk edildiğini, uzun bir kesintinin ardından alana Geç Roma döneminde küçük bir çiftlik yapısının inşa edildiğini göstermektedir (Karul, 2018: 184-185) (Res. 35).

Resim 35: Aktopraklık Höyük Ulubat Gölü'nün doğusundaki teraslardan birinin üzerinde yer almaktadır.

Kaynak: (Aktopraklık Höyük kazı Arşivi)

Aktopraklık Höyük'te kazı çalışmaları ile birlikte paralel devam eden arkeopark/açık hava müzesi çalışmaları; Koruma ve Yerinde Sergileme, Tarihöncesi Canlandırmalar, Kalkolitik dönem canlandırması, Geleneksel Köy, Bilgi Paylaşımı ve Eğitim Alanları, Karşılama Merkezi ve Servis Yapıları gibi birimlerden oluşmaktadır. Bu projelerin bazıları tamamlanmış, bazıları ise projelendirilmiş olup inşa aşamasındadır.

Aktopraklık Höyük'teki koruma ve yerinde sergileme, yerleşme içerisinde tarihöncesi döneme tarihlenen yapılar, dal örgü ya da kerpiç malzeme kullanılarak yapılmıştır. Son Neolitik döneme tarihlenen alandaki en eski yapılar ise birkaç kazık deliği ve yapı duvarlarının kenarlarına yerleştirilen dağınık taş dizileri yer almaktadır. İlk Kalkolitik dönemde ise kerpiç malzeme kullanılmıştır. Kullanılan kerpiç malzemenin fırınlanmamış ya da daha sonra yangın geçirerek sertleşmemiş olmasından dolayı koruma açısından sorun teşkil etmiştir. Bu yüzden her yıl açığa çıkarılan yapıların koruma amaçlı, öncelikle kerpiç malzemenin üzerine nem bariyer ile örtülmüş ve daha sonra ise “*Plywood*” malzeme ile üzeri kaplanmıştır (Karul, 2018: 190). Yapılan bu yöntem sonucunda, yerleşme düzeninin daha rahat algılanabilmesi ve dönemin mimarisi hakkında fikir verebilmesi açısından önemli bir sergileme yöntemidir (Res. 36-37).

Resim 36: M.Ö. 6500-6000 yılları arasındaki yerleşim canlandırmalarında dal-örgü kulübeleri.

Kaynak: (Aktopraklık Höyük kazı Arşivi)

Resim 37: Kalkolitik dönem yapılarının birebir canlandırılması.

Kaynak: (Aktopraklık Höyük kazı Arşivi)

Kazı alanı içerisinde, geleneksel köy mimarisinin etnoğrafik anlamda canlandırıldığı bir alanın inşa edilmesi kültürel miras projesi açısından önemli bir unsurdur. Bursa Mustafakemalpaşa ilçesi, Eski Kızılelma Köyü'nde bulunan bazı sivil tarihi konutların yerinden sökülerek Aktopraklık Höyük kazı alanında belirlenen alanda kurulup bir açık hava müze ortamında sergilenmesi projesi olarak hayata geçirilmiştir (Deveci, 2010: 248-251). Bu aynı zamanda, Eski Kızılelma Köyü'nün tarihsel, mimari gelenekleri ve modern değişimler bağlamında belgelenecek koruma altına alınmıştır (Res. 38)

Resim 38: Eskikızılelma Köyü'nün geleneksel mimarlık örneklerinin aslına uygun bir şekilde alanda yeniden inşa edilmesi.

Kaynak: (Aktopraklık Höyük kazı Arşivi)

Alanda inşa edilen önemli başka bir unsur ise modern olarak inşa edilen Karşılama Merkezi'dir. Karşılama Merkezi'nin amacı, arkeolojik bilgi sunumu ve arkeolojik kazı neticesinde ortaya çıkarılan buluntuların kopyaları sunularak ziyaretçilerin alan hakkında bilgi sahibi olmasıdır (Karul, 2018: 197). Alanda aynı zamanda, kafeterya, gezi güzergâhı, oturma yerleri ve gezi sırasında dinlenebilecekleri dinlenme alanları oluşturulmuştur. Hakim bir tepe noktasına yapılan kule, hem Kalkolitik Dönem yerleşimini, hem de arkeopark alanını rahatlıkla görülmesini sağlamaktadır (Res.39-41 Bunların yanı sıra, sit alanının sınırında, örenyeri müzesi niteliğinde inşa edilen Aktopraklık Doğa Tarihi ve Arkeoloji Müzesi henüz faaliyete geçmemiş olmakla birlikte açık hava müzesini bütünlendirmektedir.

Resim 39: Aktopraklık Höyüğünün giriş kısmına modern olarak inşa edilen Karşılama Merkezi.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Resim 40: Henüz açılmamış Aktopraklık Doğa Tarihi ve Arkeoloji Müzesi açık hava müzesini bütünlendirmektedir.

Kaynak: (Aktopraklık Höyük kazı Arşivi)

Resim 41: Aktopraklık Höyüğü'nün giriş kısmında yer alan Karşılama Merkezinin içinden görünüm.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

3.5. Arkeolojik Yerleşmelerin Turizm İle İlişkisi

Turizm, dinlenme, eğlenmek, görmek, tanımak, bilgi ve görgüsünü artırma amacıyla ya da zevk için yapılan gezinmelerdir. Turizmin varoluş nedenlerinden birisi de, yeryüzünde farklı ve özgün, doğal ve insanoğlu üretimlerinden oluşan kültür ve kültürel peyzajların varlığıdır (Soykan, 2000: 41). Dünyada inanç, kültürel, doğal ve kültürel miras bilincinin yükselmesi ve ayrıca kültürel çeşitliğe karşı saygı çerçevesi, turizmin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır.

Anadolu jeopolitik konumundan dolayı tarihi boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu durum tarihi, kültürel ve arkeolojik açıdan zengin bir kültürel mirasın ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle kültür turizmi kapsamında değerlendirilen arkeolojik alanlar, ulusal ve uluslararası açıdan önemli bir yere sahip olup geçmişe ilgi duyan insanların ziyaret ettikleri yerler arasındadır.

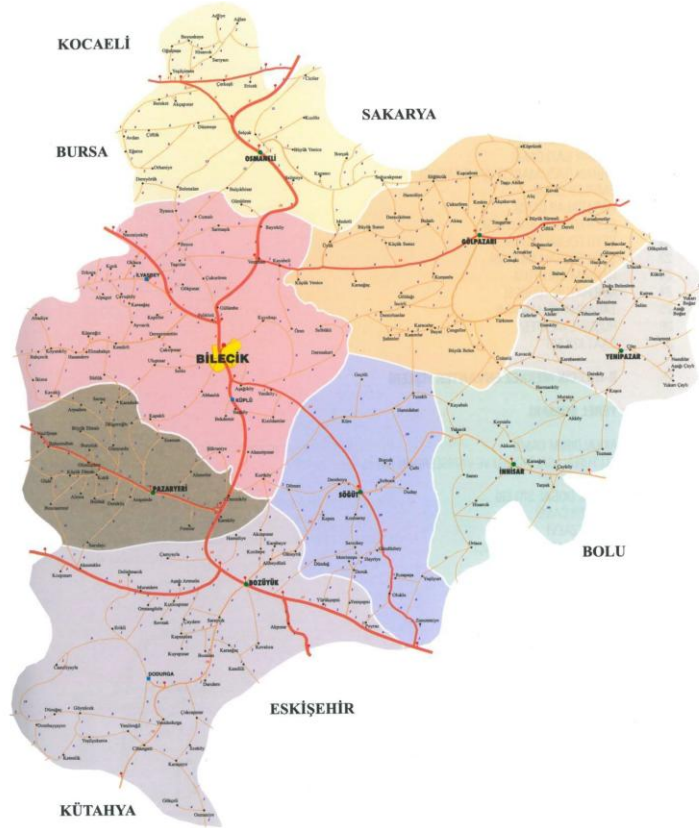
Korunması gerekli kültürel varlıkların yerli veya yabancı turistler tarafından ziyaret edilmesi, yerel halka ve bölgeye yarar sağladığı gibi bu alanların da koruma altına alınması sağlanmaktadır. Özellikle kültürel miras turizmi, yerel halkın yanında bölgeyi ziyaret eden turistlerin de bölge tarihi ve kültürü hakkında bilgi edinmeleri açısından da önemli bir katkı sağlamaktadır. Korunması gerekli kültür varlıkları üzerinde olumlu yönler kadar olumsuz yönlerin de göz ardı edilmemesi gerekir. Yörenin kültürel açıdan aşırı talep yüzünden oluşan insan sirkülasyonu nedeniyle kültür varlıklarının fiziksel zarara uğraması, yıpranması, tahrip, altyapı ve üst yapı yetersizliğinden dolayı çevresel sorunlar yaşanabilmektedir. Yerli ve yabancı turistlerin ilgilerinin kültür varlıklarına ve tarihi değerlere yönelmesi sonucu gelişmeye başlayan kültürel turizm anlayışı, yerleşim alanlarında düzenlenen fuar ve festivallerin ziyaret edilmesi ile gelişmeye başlanmış olup turizm için önemli motivasyon kaynağı haline gelmiştir (Gölbaş ve Atak, 2016: 1212). Turizmin sürekliliği için de kültürel kaynakların doğru kullanılması, korunması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Hem korunması gerekli kültürel varlıkların hem de doğal değerlerin geliştirilmesi açısından turizm önemli bir araçtır.

4. BİLECİK VE HAMSU VADİSİ

4.1. Coğrafya

Bilecik, Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda, 39° ve 40° 31' kuzey enlemleri ile 29° 43' ve 30° 41' doğu boylamları arasında yer almaktadır. Bilecik ili, 1941 Türk Coğrafya Kongresi'nde sınırları çizilen dört coğrafi bölgesinin (Marmara, Karadeniz, İç Anadolu ve Ege) kesiştiği nokta üzerinde yer almaktadır (Özgür, 1990: 1). Türkiye'de dört bölgeye komşu olan ve Marmara bölgesinde yer alıp da denize kıyısı olmayan tek ildir. Toplam 4302 km²'lik alanı kaplayan Bilecik, doğusunda Bolu ve Eskişehir, güneyinde Kütahya, batısında Bursa, kuzeyinde ise Sakarya illeri yer almaktadır. Ayrıca Marmara bölgesinin Anadolu'ya açıldığı yolların üzerinde bulunması, konumu açısından önemlidir.

Bilecik, 6 Eylül 1922'de düşman işgalinden kurtarıldıktan sonra 20 Nisan 1924'te il statüsüne kavuşmuştur. Bilecik ili; Merkez, Bozüyük, Gölpazarı, İnhisar, Osmaneli, Pazaryeri, Söğüt ve Yenipazar ilçelerinden oluşmakta olup il sınırları içinde 7 belde ve 243 köy bulunmaktadır³ (Har. 1).

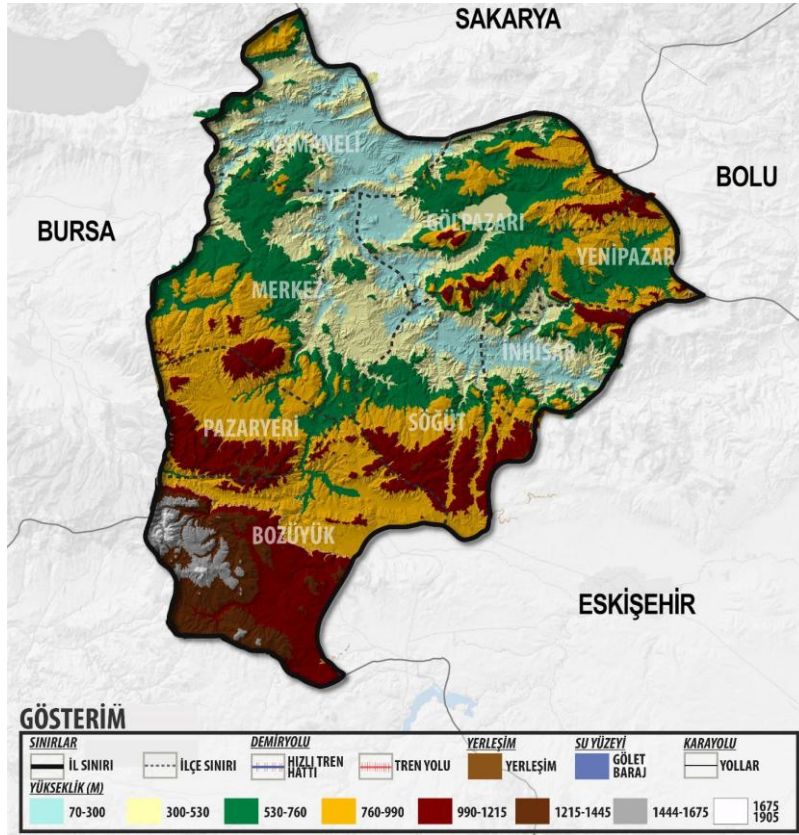

Harita 1: Bilecik İl Haritası.

Kaynak: (Bilecik Kültür Envanteri 2006)

³ Detaylı bilgi için bkz. "Bilecik Valiliği, (2013): *Kuruluş ve kurtuluşun şehri Bilecik*, Bilecik: s. 14."

Bilecik'in bulunduğu saha morfolojik olarak, doğu-batı doğrultulu dağ sıralarına ve platolara yer vermektedir. Bahse konu bu sahanın güneyinde İznik-Pamukova çöküntüsü, daha güneyde ise "Katırlıdağ-Mudanya Sırtları Yöresi"nin doğu bölümünü oluşturan doğuda Karagöl platosu ile Avdan Dağı, batıda Yenişehir ovası, doğuda ise Göynük Çayı vadisi bulunmaktadır. Göynük Çayı vadisinin güneyinde; Aktaş-Alıç platoları, Karaağaç ve Gölpaşarı ovaları, Göldağı -Meryem Dağı- Dokuz platosu yüksek sahası, Sürüm Çayı vadisi, Sipahi Dağlık Sahası, Yenipazar Havzası, Akköy platosu ve Orta Sakarya Vadisi uzanmaktadır. Vadinin güneyi ve batısında Söğüt ve Bilecik platoları, bu platoların güneydoğusunda Sündiken Platosu ayırt edilebilmektedir. Bu sahanın güneyinde ise; Sarısu-Porsuk oluğunun batı bölümü (İnönü ve Eskişehir ovaları), son olarak da Uludağ kütlelerinin devamı olan ve doğuya doğru bir plato karakteri gösteren Domaniç-Yirce dağları uzanmaktadır (Özgür, 1990: 4). Bilecik, tektonik açıdan bakıldığında Kuzey Anadolu Fay Hattı ile Güneyindeki Eskişehir-İnönü Fay Hattı arasında kalmaktadır (Har. 2).

Harita 2: Bilecik Topoğrafya Haritası.

Kaynak: (BEBKA, 2020)

Bilecik ili, geçiş bölgesinde yer alması ve topoğrafyaya paralel olarak üç farklı iklim tipi görülmektedir. İklimi geçiş karakteri gösteren Bilecik, Ege bölgesinden Marmara'ya doğru yayılan yaz ayları kurak Akdeniz iklimi, Karadeniz bölgesine gidildikçe bütün mevsimlerin yağışlı iklime yavaş yavaş geçiş yaparken, iç taraflara doğru gidildikçe de step iklim karakteri ortaya çıkmaktadır (Darkot ve Tuncel, 1981: 3).

Hamsu Vadisi, bugünkü kent merkezinin güneyinde, doğu-batı yönünde uzanan, Eskişehir-İstanbul karayolunun kuzeyinde, içinde Hamsu ve Debbağane (Tabakhane) dereleri geçen bir vadidir.

Hamsu Vadisi'nin orta bölümünden geçen, Hamsu çayı, Bilecik Merkez, Ulupınar Köyü'nün güneybatısından doğmakta ve kuzeydoğuya doğru büküm yaparak Selöz Köyü'nden geçerek Bilecik merkezde güneybatı yönünde akmakta olup Adabayır Tepe'nin güneyinde Karasu'ya karışmaktadır. Söz konusu Hamsu Vadisi litolojik bir yapıya sahip, tektonizma ve bunları etkileyen süreçlere bağlı olarak, Orta Miyosen'den beri gelişimini sürdürerek bugünkü görünümünü kazanmıştır.⁴

4.2. Alanın Tarihçesi

Bilecik, yapılan araştırmalar neticesinde ilk kez evcilleştirme, tarım faaliyetlerinin yapıldığı ve kalıcı köy hayatının başladığı Neolitik olarak bilinen döneme, diğer bir deyişle günümüzden 9000 sene öncesine dayanan geçmişe sahiptir (Fidan, 2020: 29-38). Aynı zamanda bölgede yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, Bilecik'in Kalkolitik ve Tunç çağlarında da yerleşim gördüğü bilinmektedir (Sarı, 2017:331-346).

Bilecik tarihte, Agrilion (Umar,1999: 27), Justiniano Polis Mela, Justiniano Polis Gordi (Ramsay, 1887: 501), Belekome ve Belocomo (Emecen, 1992: 154) gibi farklı isimlerle anılmıştır. Bilecik il sınırları içerisinde kalan topraklar her ne kadar dönem dönem farklılıklar gösterse de genel olarak Antik Çağ'ın Bithynia Bölgesi'ne dahil edilmiştir (Sevin, 2013:29) (Har. 3). Bizans Dönemi'nde ise Belekoma adıyla bilinen kent bugünkü şehir merkezinin doğusunda, Hamsu ve Tabakhane (Debbağane) deresi arasında yer alan kayalık alan üzerinde inşa edilen Belekoma Kalesi olarak bilinen kalenin çevresinde kurulmuştur. Günümüzde Belekoma Kalesi'nin sadece birkaç duvar örüntüsü dışında günümüze ulaşamamıştır. Belekoma adının nereden geldiği konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte Ramsay, Pachymeres adlı eserinde Bilecik isminin Rumcalıştırılmış şekli olduğunu ifade etmektedir (Emecen, 1992: 154). Ancak Belecome sözcüğüne bakıldığında, latince '*belle*': güzel, iyi '*come*' (Marchant,

⁴ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Coğrafya Bölümünden Dr. Öğr. Üyesi Levent UNCU ile yapılan görüşme.

1853: 69-109), sözcüğü ise güzel köy anlamına geldiği ve 10.yüzyılda yazılmış Geç Antik Çağ ansiklopedisinde de *'belos/βηλός'* (Kusterus, 1705: 432), kelimesi gökyüzü anlamına gelmektedir. Çağdaş Yunan Dili'nde ise Bilecik ismi, Belekoma/Vilokoma (Nikolayidis, 2016: 14) şeklinde kullanılmaktadır (Res. 42-44).

Harita 3: Bilecik İlini de kapsayan tarihte Bithynia Bölgesi.

Kaynak: (Umar, 2004)

Resim 42: Osmanlı Eski Yerleşimi içindeki temsili Belekoma Kalesi'nin temsili resmi.

Kaynak: (Türkiye Kültür Portalı 2020b)

Resim 43: Belekoma Kalesi'nin konumu.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

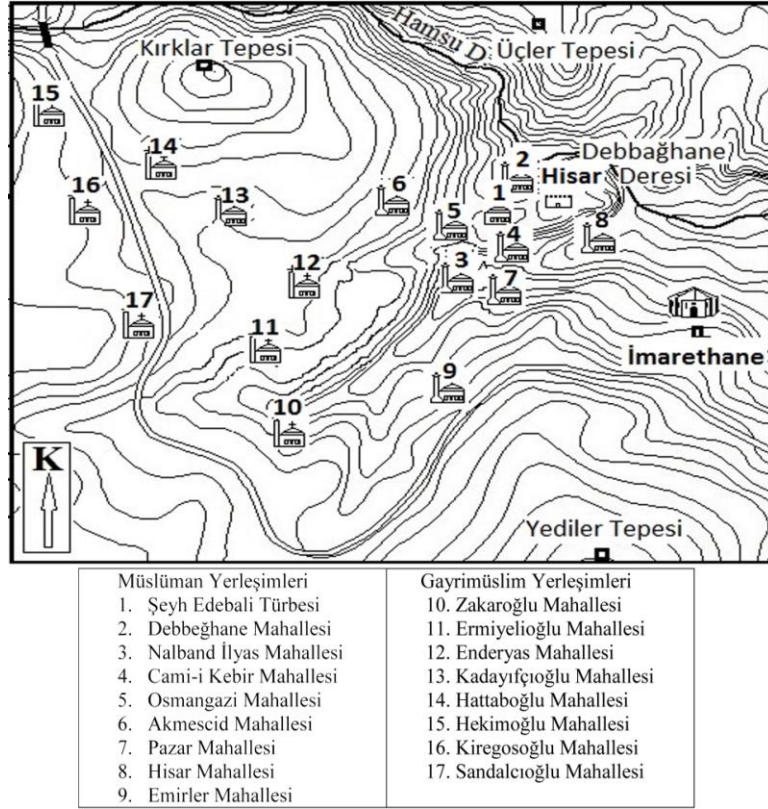
Resim 44: Belekoma Kalesi'nin günümüzdeki mevcut durumu.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Bilecik günümüzde olduğu gibi geçmişte de farklı bölgeleri birbirine bağlayan yol güzergâhları üzerinde yer almıştır. Tarihi devirlerde, askeri, dini ve ticari amaçlı kullanılan İstanbul-Eskişehir (Constantinopolis-Dorylaion) ile İstanbul-Kütahya(Constantinopolis-Kotiaion) yolları Karasu ve Söğüt platosu üzerinden geçerek devam etmiştir. Aynı şekilde Roma Dönemi'nde kullanılan bir başka yol ise Hac yolu olarak da bilinen Osmaneli-Gölpazarı üzerinden Ankara'ya oradan da Kudüs'e kadar uzanmaktadır (Gürsoy, 1974: 24-30).

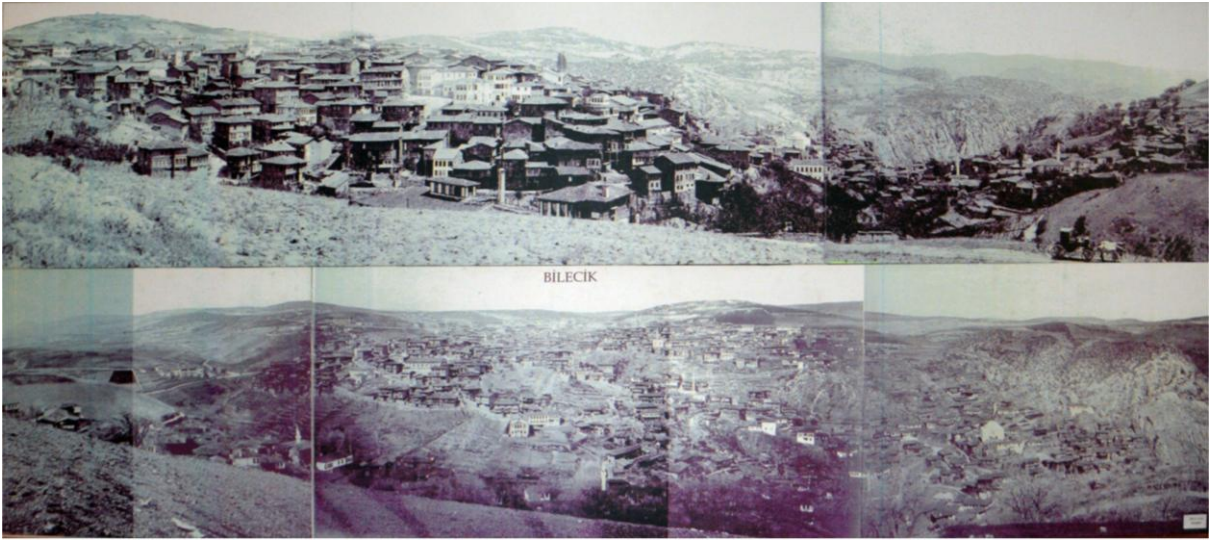
Osmanlıların Söğüt ve çevresine yerleştikleri 13.yüzyılda Bilecik, Selçuklu Devleti ile Bizanslılar arasında uç bölgesi konumundaydı. Osmanlı akınlarının başladığı dönemde kent, Bizans'ın merkezi idaresinden kopmuştu. Osman Gazi'nin Bilecik'i fethetmesi ile birlikte Bilecik bir merkez haline gelmiştir. Bilecik önceki dönemlerde olduğu gibi Bursa-Eskişehir güzergâhında konum itibari ile önemli bir konaklama merkezi olduğundan Osmanlılar döneminde de bu konumunu sürdürmüştür. Osmanlı kuvvetleri doğu yönüne doğru olan seferlerinde bu güzergâhı kullanmıştır (Bilgin, 2015: 8-9). Bilecik, Bursa'nın fethinden sonra başkentin buraya taşınmasından sonra kuruluşun merkezi olma vasfını, bir süre daha devam ettirmiştir. Timur'un 1402 yılında Yıldırım Beyazıd'ı yenmesi sonucu Bilecik iki ay Timur'un egemenliğinde kalmıştır. Çelebi Mehmet tarafından tekrar Osmanlı topraklarına katılmıştır (Demiryürek, 2005: 5).

16.yüzyılda Osmanlı Klasik Dönemde Bilecik, Eskişehir ve civarını da içine alan ve Osmanlı'nın ilk sancağı olan Sultanönü sancağının bir kazası durumundaydı. Bölge arazisinin engebeli olması nedeniyle kent açısından bir gelişme göstermeyen Bilecik, XVI. yüzyıl başlarında Kadı, Emir, Dere, Pazar, Hisar, Börkçüler adında Müslüman mahalleler ile gayrimüslim cemaatten meydana gelen küçük bir kasaba konumundaydı. O dönem kasabanın nüfusu 700 civarında olup nüfusun 70 kadarını Hıristiyan nüfusu oluşturuyordu. 1649 tahrir kayıtlarında ise Bilecik; Gazi, Ak Mescit, Cami-i Kebir, Pazar, Debbağlar, Nalbant, İlyas, Osmangazi, Hisar, Emirler olmak üzere dokuz Müslüman ve biri Hıristiyan (Ermeniyan Mahallesi) olan on tane mahalleden oluşuyordu (Arıkan, 2019: 20-21) (Res. 45). Bilecik, 1885 yılında gerçekleşen idari düzenleme sonucunda Ertuğrul ismi ile Hüdavendigâr vilayetine bağlı sancak haline gelmiştir. 1915 tarihli nüfus kaydına göre Bilecik kazasında, 60.218 Müslüman, 9.756 Rum, 465 Katolik, 7.649 Ermeni ve bunun yanında 184 Protestan olmak üzere toplam 78.272 kişi yaşıyordu (Demiryürek, 2005: 114-117)

Harita 4: 19.yy da (1840-1841) Bilecik Mahallerinin dağılımı.

Kaynak: (Arıkan, 2019: 36)

Resim 45: 19.yy da (1882-1905) Bilecik'ten genel görünüm (Osmanlı Eski Yerleşimi).

Kaynak: (Bilecik Müze Müdürlüğü)

Yunan ordusu, Kurtuluş Savaşı sırasında Bilecik'ten çekilirken, kente büyük maddi zararlar vermiştir. 2115 ev, 17 resmi daire, 500 dükkân, 429 ahır ve samanlık, 15 cami, 5 mescit, 6 medrese, 16 okul, 6 türbe, 9 adet çiftlik ve 2 değirmen harap olmuştur (Özcan, 2003:

206). Cumhuriyet Dönemi ile birlikte ise eski şehrin olduğu alan tercih edilmemiş, yerleşim bugünkü kentin olduğu alana kaymıştır (Res. 46).

Bilecik, çoğunlukla Osmanlı Devleti'nin "Kuruluş Şehri" olarak nitelendirilmesine rağmen bunun açık bir şekilde ortaya koyacak bilimsel çalışmalar ne yazık ki yetersizdir⁵. Bunun dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izinleri ile Hüseyin Sami Öztürk başkanlığında 2012 yılından itibaren Bilecik ili Merkez ilçenin de dahil edildiği "*Epigrafiik-Tarihi Coğrafi Yüzev Araştırması*" (Öztürk ve Pilevneli, 2013: 41-42) devam etmektedir. Tarihöncesi dönemler ise Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü tarafından 2013 ve 2014 tarihlerinden önce Prof. Dr. Turan Efe başkanlığında (Efe vd., 2014: 495-504) ve daha sonra Doç. Dr. Deniz Sarı başkanlığında devamı gerçekleştirilen ve halen devam eden "*Bilecik İli ve İlçelerinde Kültürel Mirasın Belgelenmesi*" yüzev araştırmaları (Sarı, 2017:331-346) ve Bilecik Müze Müdürlüğü'nün başkanlık ettiği Bahçelievler Neolitik Dönem Kazısı sayesinde bilinmektedir.

Resim 46: Kurtuluş Savaşı sonrası yerleşimin günümüzdeki görünümü.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

⁵ Bilecik'te Osmanlı Arkeolojisi ile ilgili yapılan çalışmalar 3. bölümde anlatılmaktadır.

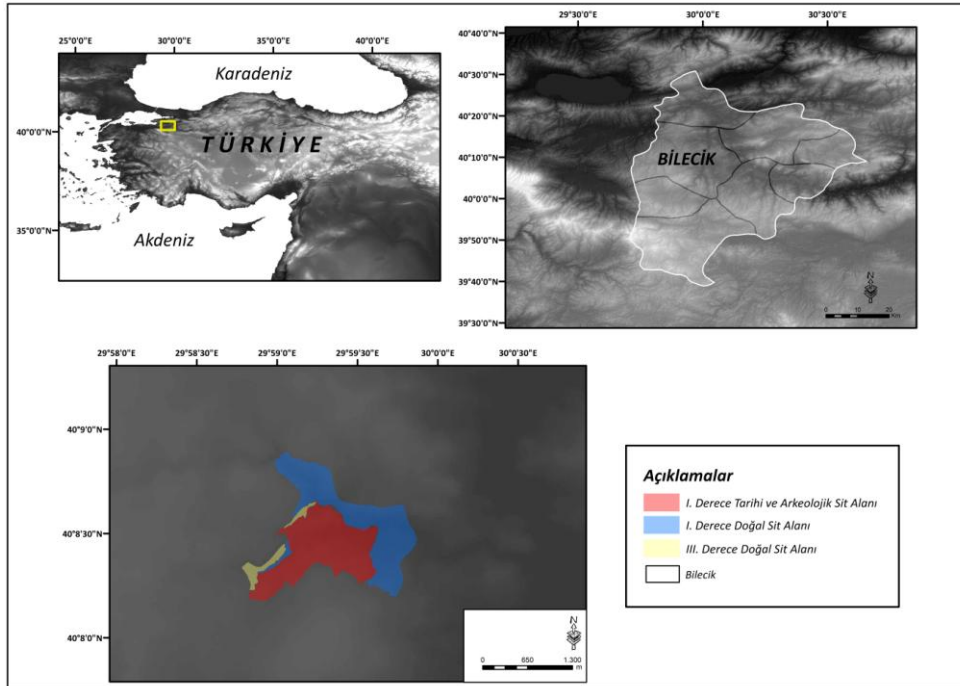
4.3. Alanda Yapılan Çalışmalar

Vadi içerisinde yer alan Osmanlı Yerleşimi; Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 22.07.1983 tarih ve A-4467 sayılı kararı ile I.(Bir) Derece Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı olarak tescillenmiş ve Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 15.02.2002 tarih ve 8970 sayılı Kararı ile sit sınırları kadastral paftaya aktarılmıştır (Res. 47), Har. 5).

Resim 47: Osmanlı Eski Yerleşim Alanı, sit sınırlarının Google Earth Görüntüsü (düzenlenmiş).

Kaynak: Kaynak: (Google Earth 2020)

Harita 5: Eski Osmanlı Yerleşim Alanı'nın haritadaki konumu.

Kaynak: (Araş. Gör. Ebubekir Karakoca Arşivi)

Bilecik'te Osmanlı Arkeolojisi 'ne yönelik olarak kazı çalışması; 2001 yılında T.C. İçişleri Bakanlığı, Bilecik Valiliği, Bilecik Belediyesi ve ÇEKÜL Vakfı iş birliğince yapılması öngörülen “Beylikten İmparatorluğa, İmparatorluktan Kurtuluşa: Bilecik” projesi kapsamında Orhan Gazi İmaretini de içine alan vadi içinde çevre düzenlemesi ve restorasyon projeleri planlanmış, bu bağlamda, 2001 ve 2002 yıllarında Anadolu Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü tarafından kazı çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu kazı çalışması sadece iki yıl yapılmıştır. 2001 ve 2002 yıllarında Anadolu Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü tarafından aşağı mahalle olarak adlandırılan alanda yapılan kazı çalışmasında; Büyük Kervansaray, Pazarcı Hanı, İpekçi Hanı, Pirinççi Hanı, Dükkanlar, Kahvehane, Kadı Evi ve Yollar ortaya çıkartılmıştır. Dar alanda yapılan çalışmalar sırasında bulunan seramikler Osmanlı seramik sanatının bilinen örneklerinden kırmızı ve beyaz hamurlu malzemelerden oluşmaktadır. Orhan Gazi İmareti ve çevresinde yapılan kazı sonucunda toplamda 302 adet sikke bulunmuştur. Bulunan bu sikkeler Osmanlı Erken Dönemi'nden V. Mehmet dönemine kadar (13.-20.yüzyıl) olan sikkelerdir. Ayrıca imaret ve çevresindeki kazılar sonucunda ortaya çıkartılan bir adet mezar ise dikkat çekicidir. Keçi ile birlikte bir gömünün bulunması, imareti kullanan topluluğun “*Heteredoks*” İslami bir topluluk olduğu fikrini akla getirmektedir (Altınsapan ve Deveci, 2002: 209-215). (Res. 48-49).

Hamsu Vadisi'ndeki Osmanlı yerleşim alanında dar alanda yapılan kazıda bulunan buluntulara baktığımızda vadideki yerleşimin Erken Osmanlı Dönemi'nden Kurtuluş Savaşı'na kadar iskân gördüğü ortaya konulmuştur.

Aynı zamanda, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetinde olan yapılarda Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün kararı ile 2008-2009 yıllarında Bilecik Müzesi Müdürlüğü Başkanlığında ve şahsımın katılımıyla; Akkaldırım Camii, Emirler Hamamı, Emirler Camii, Karacalar Camii, Süleyman Paşa Hamamı, Osmangazi Camii'nde gerçekleştirilen temizlik ve kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılan ve Bilecik Müzesi'nde muhafaza edilen Selçuklu dönemine ait pişmiş toprak kandil, Çelebi Mehmet ve Kanuni Dönemi sikkesi yerleşimin daha erken dönemlere kadar gittiğinin göstergesidir. Yapılan bu çalışmalar sırasında cami ve hamam gibi yapıların etrafında (parsel bazında) sokak döşemeleri, konut ve isimlendirilemeyen birçok yapı kalıntıları da kısmen ortaya çıkarılmıştır. Alandaki arkeolojik kazı çalışmaları neticesinde, Bilecik kentinin Osmanlı Dönemi'ndeki yerleşim izleri erken dönemden itibaren izlenebilmektedir (Res. 50-52).

Resim 48: 2001-2002 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimi'ndeki kazı çalışması.

Kaynak: (Bilecik Müzesi Kazı Arşivi)

Resim 49: 2001-2002 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimi'ndeki kazı çalışması.

Kaynak: (Bilecik Müzesi Kazı Arşivi)

Resim 50: Emirler Hamamı kazı öncesi ve sonrası.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Resim 51: Emirler Camii kazı öncesi ve sonrası.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Resim 52: Süleymanpaşa Hamamı kazı öncesi ve sonrası.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

5. BİLECİK HAMSU VADİSİ KÜLTÜR MİRAS YÖNETİMİ

5.1. Ziyaretçi Yönetimi

Günümüzde doğal ve kültürel kaynak değerleri bakımından zengin olan ve halka ekonomik fırsatlar sunan alanlar gün geçtikçe gittikçe önem kazanmakta ve talep edilmektedir. Önem kazanan bu alanlara ilişkin yönetim tarafından koruma, sunum, tanıtım ve ziyaretçi yönetimi stratejileri doğrultusunda yıllık planlamanın yapılması gerekir.

Ziyaretçi yönetimi, sivil toplum kuruluşları, merkezi ve yerel yönetimlerinin diğer paydaşlarının ortak bir çalışma yürütülmesi gerekir. Farklı disiplinlerden birçok uzmanın bir araya gelinerek ortaya koyduğu bir plandır. Oluşturulan planın başarılı olabilmesi için halkında katılmasının sağlanması önemli bir husustur. Ziyaretçi yönetimine dair plana konu olan arkeolojik alanın tanımı (coğrafi, arkeolojik, yasal durum, sosyo-ekonomik yapı vb.), farklı kılan değerlerin belirlenmesi, risk etki analizinin belirlenmesi (deprem, sel, tarım vb.), alanın kullanıcı ve ziyaretçileri için strateji planının belirlenmesi, sunuma yönelik düzenlemeler, koruma ve restorasyon çalışmalarını içeren teknik stratejiler, ziyaretçi yönetimi (ulaşım, otopark, giriş ücreti vb.) gibi temalar alan yönetimi planının oluşturulmasındaki aşamalardandır (Kortanoğlu, 2012: 175). Ziyaretçi planı aynı zamanda, toplumun gereksinimlerine uygun ve mali açıdan da uygulanabilir mahiyette olması gerekmektedir.

5.1.1. Alana Ulaşılabilirlik

Hamsu Vadisi içinde yer alan Osmanlı Eski Yerleşim Alanı'nın, bugünkü kent merkezine yakın olması, ziyaretçilerin alana ulaşımı açısından bir avantaj sağlamaktadır. Alan, kent merkezine yaklaşık 10 dakikalık bir yürüme mesafesinde olup hem ticari hem de özel araçlarla ulaşım rahatlıkla ulaşabilmektedir. Ziyaretçiler, alanda gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra proje önerisinde karşılama binasından başlayan, zaman köprüsü ve yürüme yollarıyla tanımlanan rota ile alanın her kesimine ulaşmaktadır. Bu bölüme yapılan düzenlemeler engellileri de dikkate alarak oluşturulmuştur.

5.1.2. Gerekli Tesis ve Hizmetler

Öneri proje ile paralel olarak ziyaretçiye yönelik ulaşım kolaylığının sağlanması ve konaklama gibi tesislerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Vadiye bakan Merkez İstiklal Mahallesi, 46, 47 ve 794 ada içerisinde yer alan konutların, imar plan değişikliği ile konut alanından çıkarılarak konaklama ve tesis alanı şeklinde düzenlenerek, öneri projesindeki diğer projelerle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Konaklama ve tesis alanı olarak önerilen 46, 47 ve 794 nolu adaların oluşturduğu yeni adanın ortasından geçen ve hem Şeyh

Edebali Külliyesi'ne hem de öneri olarak sunulan karşılama binasına ulaşımın kolay sağlanması için yeni bir yol alternatifi önerilmiştir (Res. 53). Söz konusu adaların güneyinden geçen ve türbeye ulaşımı sağlayan yol yaya yoluna dönüştürülmüştür. Kuzeyinden geçen yol ise arazinin mevcut kotlarından dolayı çok dik ve kullanışsız bir yol durumundadır. Yeni önerilen yol, yaya yolu başlangıcından başlayarak öneri projede yer alan karşılama binasına ulaşılan kadar aynı kotta devam eden bir güzergâh olarak tasarlanmıştır (Çiz. 1-3). Yolun iki yanında konaklama birimlerinin girişleri ve kapalı otopark alanı mevcuttur. Ada içerisinde öneri projesi olarak sunulan yapıların vaziyetleri, imar planı⁶ üzerine işlenerek ayrıca gösterilmiştir (Çiz. 4).

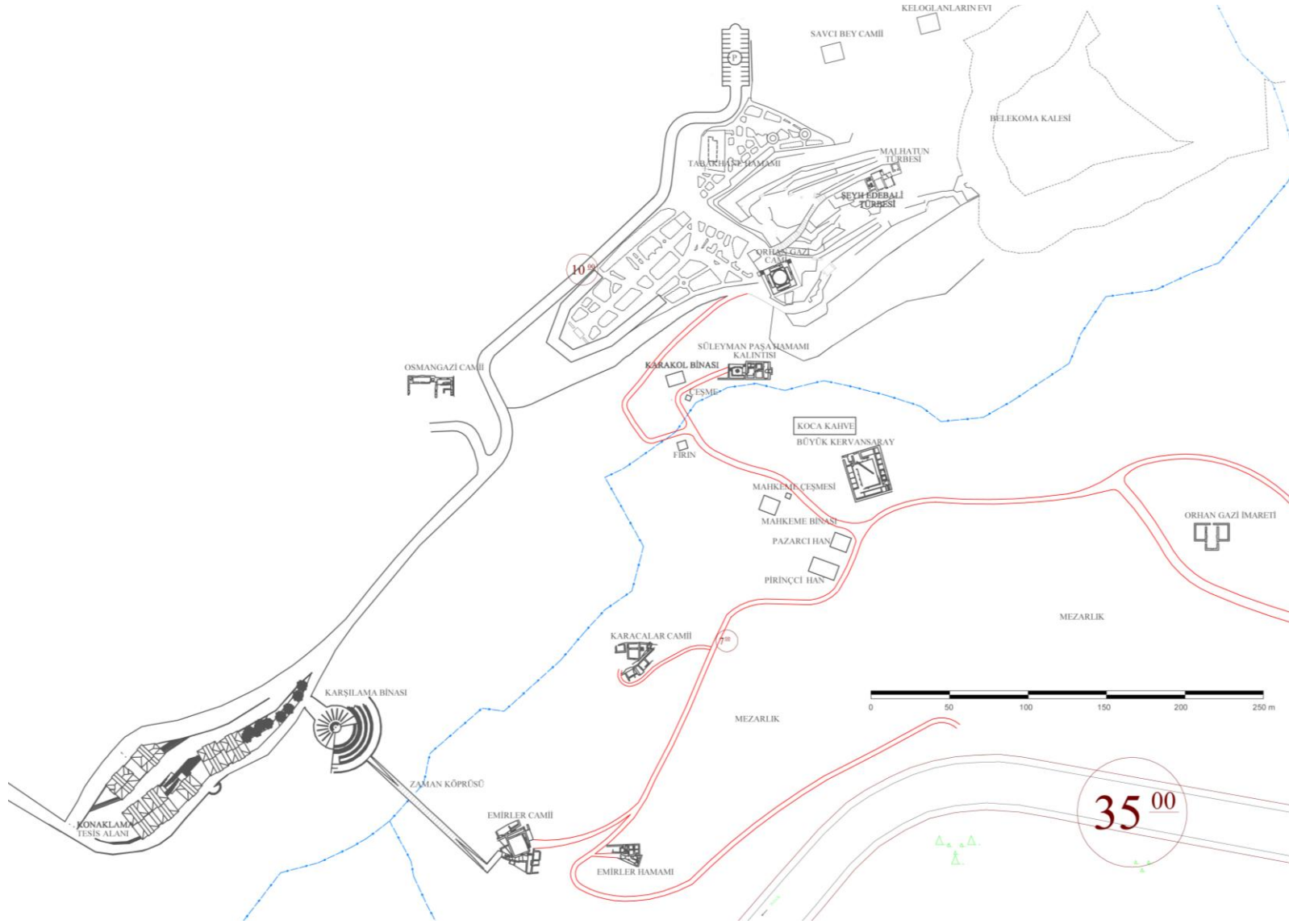
Osmanlı Eski Yerleşim Alanı'na (vadiye bakan yamaç) bakan Merkez İstiklal Mahallesiindeki 46, 47 ve 794 ada içerisinde yer alan kötü yapılaşma yerine, tarihi, kültürel ve doğal değerlere uygun dönüşümün planlanarak projelendirilmesi, alanda ziyaretçiye yönelik sunulan öneri projesine ayrı bir değer ve süreklilik katacaktır. Projelendirilecek ve dönüşüm yapılması önerilen mevcut konutların yerine yapılacak konaklama tesislerinin mimarisi, aynı zamanda yerel halkın tarihi ile olan bağlarını kuvvetlendirecek ve kentin hafızası niteliğinde uygulamalar olacaktır (Res. 54-56).

⁶ İmar planları Bilecik Belediyesi Arşivi'nden alınmıştır.

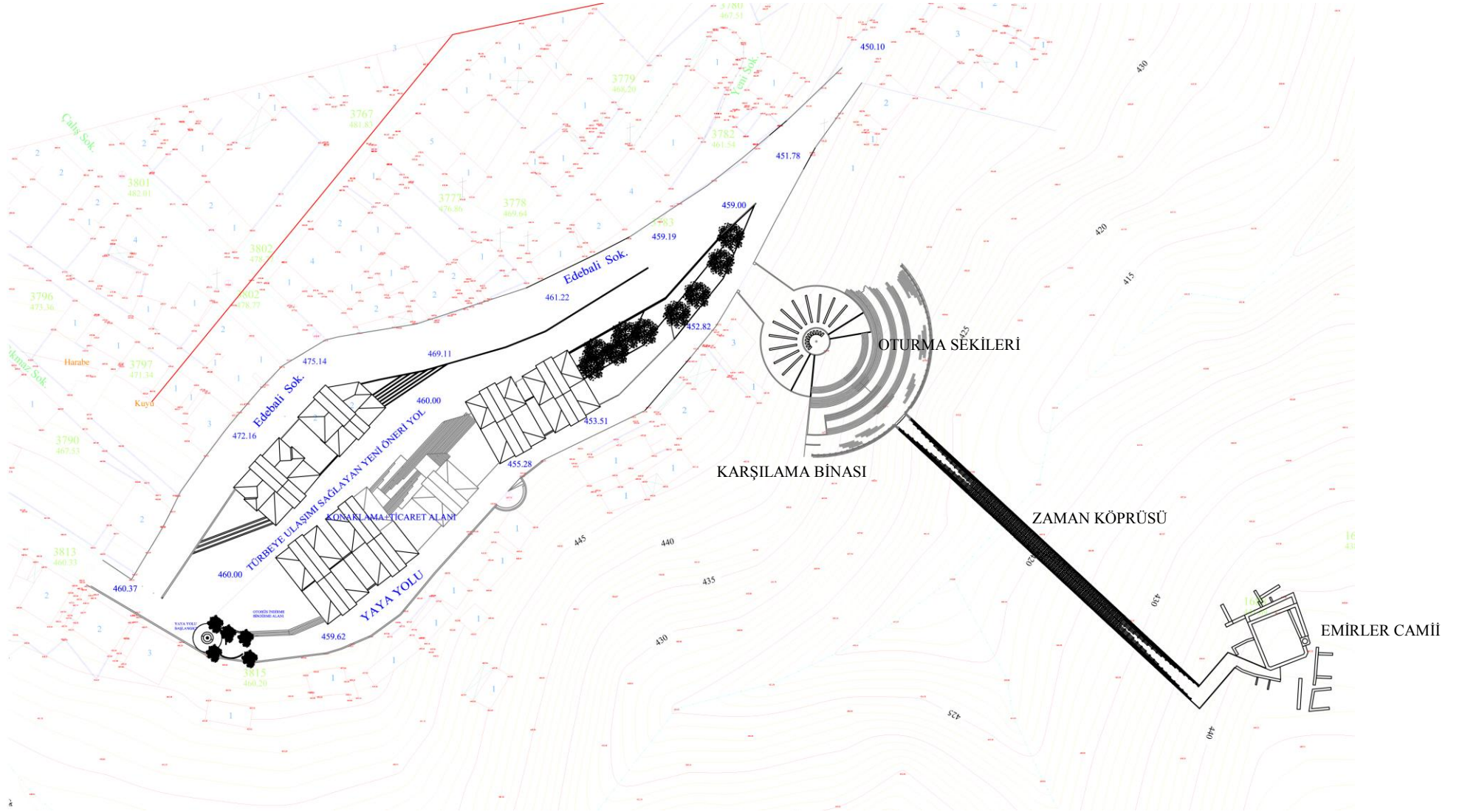

Resim 53: Öneri projesinin Osmanlı Eski Yerleşimi üzerindeki konumu (düzenlenmiş).

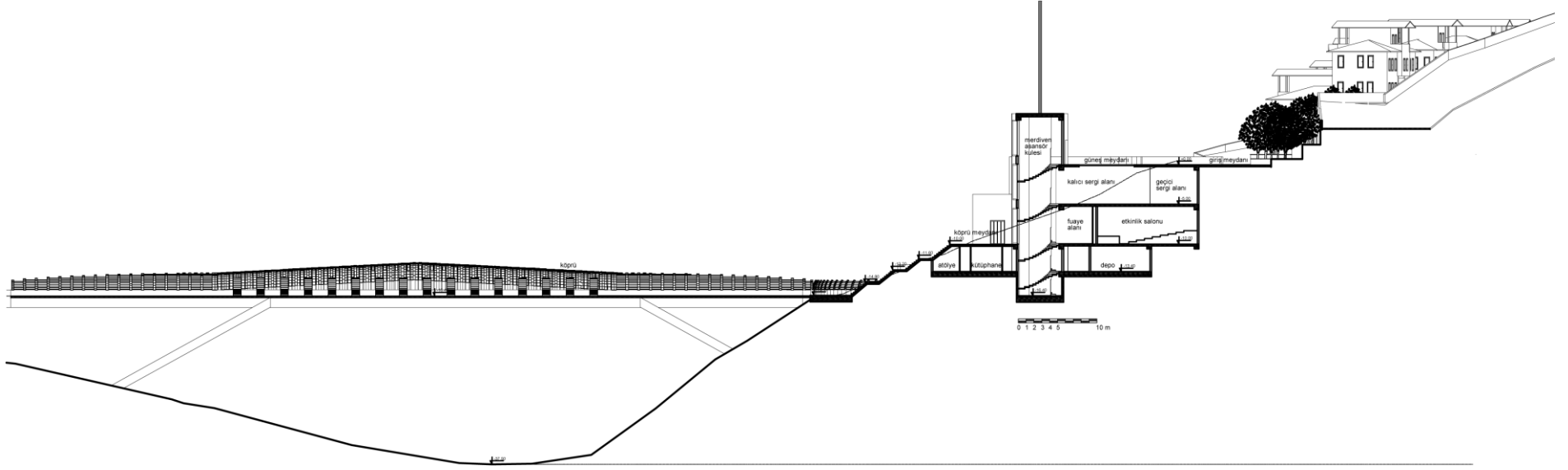
Kaynak: (Google Earth 2020)

Çizim 1: Hamsu Vadisi'ne öneri projelerinin işlenmiş olduğu bütüncül vaziyet planı.

Çizim 2: Öneri projelerinin bütüncül vaziyet plan.

Çizim 3: Öneri projelerinin kuzeydoğudan kesit.

Öneri projesinde konaklama ve tesis alanında önerilen ve üç boyutlu olarak modellenen yapılar, Bilecik genelinde varlığını sürdüren Geleneksel Türk Evi mimarisi tipolojisi örnek alınarak tasarlanmıştır (Res. 57). Modellenen yapıların batı giriş bölümünde otobüs indirme bindirme alanı planlanmıştır. Bu noktadan araçlar, yeni önerilen araç yolunu kullanarak Şeyh Edebali Külliyesi'nde yer alan otopark alanına geçecektir. Yapıların güneyindeki güzergâh, trafiğe kapalı olacak şekilde yaya yolu olarak tasarlanmıştır. Yaya yolunun başlangıcı, karşılama binasında yer alan “*Gnomon'a*”⁷ öykünerek ve ağaç kullanılarak tasarlanmış hem bir giriş hem de buluşma noktası şeklinde yapılmıştır. Gelecekte kent hafızasında, simgesel bir buluşma noktası (Landmark)⁸ olması hedeflenmiştir. Yaya yolunun güneyi tamamen vadiyi gördüğü için yaya yolunun kendisi aynı zamanda bir seyir terasına dönüşmektedir. Yolun kuzey yönünde yer alan geleneksel Türk Evi Bilecik İli içerisinde görülen örnekleri temel alınarak tasarlanmış otel yapıları ile sınırlanmıştır. Yapıların yaya yoluna bakan cephelerindeki zemin katları, restoranlar ve hediyelik eşya satış dükkânları gibi ticari mekânlara ayrılmıştır. Yaya yolunun ortasında yer alan yarım daire planlı oturma alanı mevcuttur. Bu oturma alanının tam karşısında yer alan açıklıklardan üst kotta önerilen ve otel girişlerinin yer aldığı araç yoluna ulaşım, rampa ve merdivenlerden sağlanmaktadır (Res. 58-63). Alan içinde yer alan merdivenler, rampalar ve küçük boşluk alanlarında, Bilecik bej mermeri kullanılacaktır. Yaya yolunun döşemesi, Arnavut kaldırım taşı ve alan içindeki bütün istinat duvarlarının taş duvar olarak yapılması önerilmiştir.

⁷ **Gnomon**, güneş saatinde gölgeyi tabana aktaran kısımdır.

⁸ **Landmark**, şehir simgesi, buluşma noktası.

Resim 54: Konaklama ve tesis alanı şeklinde düzenlenerek öneri projesindeki Merkez İstiklal Mahallesi, 46, 47 ve 794 nolu adalardan görünüm.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Resim 55: Konaklama ve tesis alanı şeklinde düzenlenerek öneri projesindeki Merkez İstiklal Mahallesi, 46, 47 ve 794 nolu adalarda yer alan günümüz mevcut yapıların görünümü.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

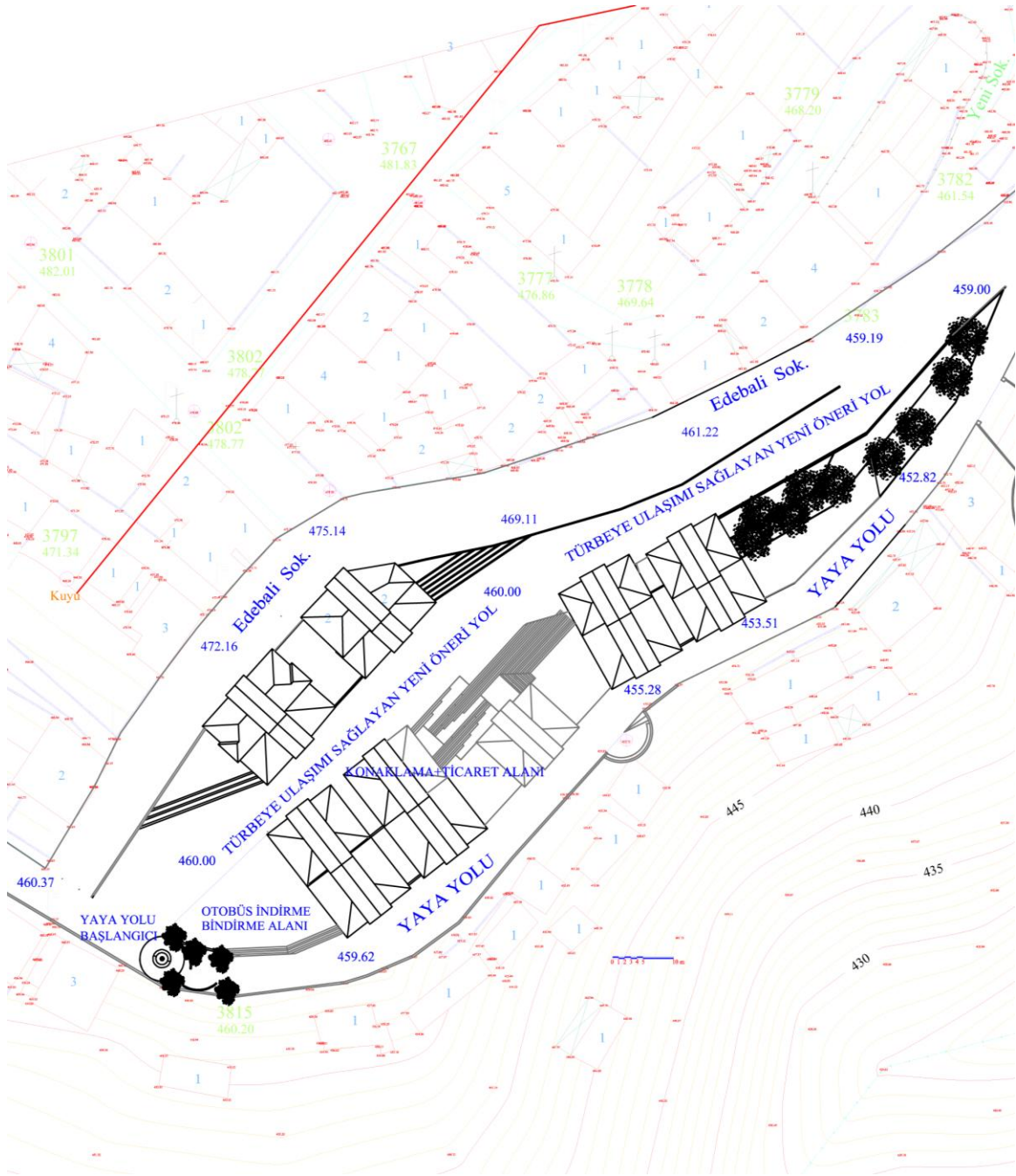
Resim 56: Konaklama ve tesis alanı şeklinde düzenlenerek öneri projesindeki Merkez İstiklal Mahallesi, 46, 47 ve 794 nolu adalarda yer alan günümüz mevcut yapıların görünümü.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Resim 57: 19.yüzyılda cumhuriyet caddesinde yer alan Geleneksel Türk Evleri

Kaynak: (Eski Türkiye Fotoğrafları Arşivi, 2020)

Çizim 4: Merkez İstiklal Mahallesinde yer alan 46, 47 ve 794 adaların konaklama ve tesis alanı şeklinde öneri olarak sunulan alanın vaziyet planı

Resim 58: Öneri projesinde Merkez İstiklal Mahallesiindeki 46, 47 ve 794 adaların konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların üç boyutlu modellemesi (güney yönünden).

Resim 59: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların güneyden üç boyutlu genel görünümü.

Resim 60: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların batıdan üç boyutlu detay görünümü ile araç ve yaya yolu.

Resim 61: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların güneydoğudan üç boyutlu detay görünümü ve yaya yolu.

Resim 62: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların batıdan üç boyutlu detay görünümü ve yaya yolu.

Resim 63: Öneri projesinde konaklama ve tesis alanı olarak önerilen yapıların güneydoğudan üç boyutlu detay görünümü ve yaya yolu.

Hamsu Vadisi’nde, III. (Üç) Derece Doğal Sit Alanı ile I. (Bir) Derece Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı içerisinde yer alan Osmanlı Eski Yerleşim Alanı’na ilişkin hazırlanan proje önerisi dört aşama şeklinde hazırlanmıştır.

5.1.2.1.Karşılama Binası

Projenin tasarımı, alanın niteliğinden dolayı zaman ve mekân kavramları üzerine kurgulanmıştır. Bu bağlamda, öncelikle zaman ve mekân kavramları irdelenmiştir.

Mekân kavramı; mimarlığın temel konusu olup insan algılaması ve mekânın sınırlanmasına bağlı olup sınırlayıcı öğelerin farklılığına göre, doğal, yapay ve karma gibi isimleriyle çeşitlilik arz eder. Mekânı bütün duyu organlarımızla algılar ve bu algılarımızı belleğimizde bulunan durumlarla karşılaştırma yaparız. Bu durumlar ile yapılan karşılaştırma, insandan insana farklılık gösterdiği gibi aynı zamanda toplumdan topluma da farklılık göstermektedir (Altan, 2012: 75). Bu bakımdan, mekân sözcüğü, taşıdığı anlam bakımından değişkenlik göstermektedir. Şayet mekân kavramı böyle bir anlam taşımasaydı, tarih boyunca farklı toplumların birbirlerinden bu kadar farklı mekânlar yaratması söz konusu olamazdı. Her bina toplumların var olan ihtiyaçlarına bir cevap vermek üzerine

kurgulanmaktadır. Yapılan binalar çağın inşaat tekniğine dayalı kullanılan malzemelerle belirli bir fiziki mekânın etrafının çevrilmesi ile oluşmaktadır. Mimari mekân, insanın fiziksel mekâna yönelip orada belli bir kesimi belirginleştirmesi ve sınırlandırması ile oluşmaktadır. Başka bir deyişle, mimari mekân özellikle hissedilir ve izlenir duruma gelmektedir. Mekân, sadece belirli sınırları olan, içinde kullanıcı eylemlerine olanak sağlayacak şekilde farklı öğelerle desteklenmiş ve tasarlanmış boşluk değil, bunun yanında görsel ve sembolik boyutları da olan üç boyutlu bir oluşumdur (Erdoğan ve Yıldız, 2018: 3). Dolayısıyla mekân tasarımı, insanoğlunun varoluşuyla kökensel olarak bağ kurar ve onu bir yere ait kılar. Başka bir deyişle mekân bir bakış açısı ve bir bilinçtir. Birey ya da toplum kendi değerleri çerçevesinde kurgular ve onu hayata geçirir. Sosyo-kültürel yapının niyeti olan mimari oluşumlar, aslında toplumların kendi geçmişi ile kurulan bağların en temel düğüm noktasıdır.

Zaman kavramı, “*Encyclopædia Britannica*” adlı genel kültür ansiklopedisinde, zaman veya vakit, ölçülmüş veya ölçülebilen bir dönem, uzaysal boyutu olmayan bir süreklilik olarak tanımlanmıştır. İnsanoğlunun zaman üzerinde başlı başına kavram olarak zamanın bilincine, tarihin hangi noktasında vardıkları bilinmemektedir. Zaman kavramı, tek başına bir anlam ifade etmez. Sadece içinde geçen olayların sonucu vardır. O halde içinde olayların geçtiği kavram zamandır (Aristoteles, Augustinus ve Heidegger, 1996: 63). Platon, zamanı sonsuzluğun bir resmi ya da gölgesi olarak görür. Bu anlayışa göre, zaman, bütün bir varlık aleminde etkindir ve onu içinde taşır. Yani şeyler zamanı ortaya koymaz. Onlar ancak zamanda meydana gelebilir ve bu bağlamda oluş, zamandan ayrı düşünülemez (Topkakkaya, 2012:220). Aristoteles ise, zamanı hareketin ölçüsü olarak tanımlar. Zaman bilinen ve temel alınan tüm felsefi akımlar dışında en yalın biçimi ile bir eylemin geçtiği veya geçeceği süredir. Zaman, belirli değerler dizisiyle ölçülebilen ve her ne kadar sembollerle formüle edilebilen nesnel bir olgu gibi görünse de içerisinde birçok öznel değeri barındıran soyut bir kavramdır. Zaman ancak içinde bir olayı barındırdığı sürece anlam kazanır ve hiçbir şeyin ya da olayın olmadığı bir boşluk zamansız bir hiçtir.

Mimari mekânların algılanabilmesi için mutlaka zamana ihtiyaç vardır. Mimari mekânın her öğesi, bir mimari ürün olduğu kadar, bir zaman (geçmiş veya gelecek) yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla mekânın algı biçimini şekillendiren zaman olgusudur. Fiziksel olarak görülen mekânın deneyimsel ya da varoluşsal mekâna dönüşmesini sağlayan tüm şartlar, zaman bağlamında gerçekleşmektedir. Mekânın fiziksel sınırlarını yitirip, kimlik kazanması ve zihinde bir imaja dönüşmesi, o mekânda zaman geçirmekle,

farklı zamanlarda o mekânda deneyimler elde etmekle ilişkilidir (Erdoğan ve Yıldız, 2018: 3). Bu nedenle mekânı tanımlayabilmek ve anlayabilmek için zaman kavramını etraflıca okuyabilmek gerekmektedir.

Yer ve zaman kavramları, projenin ana temasını oluşturmaktadır. Bir toplumun yerleşik hayata geçtiği ve köklerini oluşturduğu yer, aynı toplumun tüm bunları gerçekleştirdiği aralık zaman. Zaman ve yer, tek başına hiçtir. İkisi de içinde yer alan olaylar sonucu kendini sürdürür. Her ikisi de devingendir. Aristoteles, zamanı an kavramı üzerinden irdeler. An zaman değil, zamanın bir parçası değil, zaman üzerinde bir noktadır şeklinde tarif eder. Zaman, geçmiş ve geleceği ayıran bir nokta, an ise bir sınırdır. An geçmişin sonu, geleceğin başıdır. Mekân genele işaret ederken yer ise özeli betimlemektedir. Devinim için mekân yere dönüşürken, zaman ise tarihsel bir yaşanmışlık olarak yere anlam kazandırır. Tarihi alanın kendisi yer geçmişte yaşananların izleri ise zaman.

Proje önerisi olarak sunulan karşılama binası, Şeyh Edebalı Türbesi yolunun olduğu vadinin kuzey yamacında, tamamıyla kayalık bir alanda yer almakta olup, aynı zamanda III.(Üç) Derece Doğal Sit Alanı içerisinde kalmaktadır. Karşılama binası, zaman kavramı üzerinde kurgulanmış 28 metre çapında, 615 m² lik oturma alanına sahip dairesel planlı ve dört katlı olarak önerilmiştir.

Yukarıda değinilen zaman ve mekâna dair tüm bu okumaların ardından, projenin en temel gereksinimi olan karşılama binası, yol kotunun altında vadiye ulaşan bir nokta (an) üzerinden oluşturulan dikey sirkülasyon aracıdır. Yol kotundan ulaşılan meydan, yapının üst örtüsünü oluşturur. Bu küçük meydan yani üst örtü, zamana vurgu yapan bir güneş saatidir. Bu meydan, güneş meydanı olarak adlandırılmıştır. Kotlara ulaşımı sağlayan merdiven ve asansör kulesinin üstünde yer alan güneş saatinin mili, “*Gnomon*”, sirkülasyon kulesi, yapının dairesel formu noktaya (an’a) öykünür. Güneş meydanı üzerinde yer alan “*Gnomon*”’un, güneşin hareketi ile ortaya çıkan devinim sonucunda oluşan gölgelerin izlerinin oluşturduğu boşluklar, birer aralık oluşturmaktadır.

Eğimli bir topoğrafyaya sahip arazide, yol kotundan tarihi alana ulaşımı sağlayan köprü kotuna kadar 16.40 metre kot farkı mevcuttur. Bu kot farkı, dairesel plan şemasına sahip karşılama binası ile geçilmektedir. Karşılama binası, dört katlı, taşıyıcı sistemi çelik olup, dış cephesi ahşap görünümlü kompozit panel kaplama olarak önerilmiştir. Arazi üzerinde nokta izi olarak kurgulanan yapıda, dairesel formlu merdiven ve asansör kulesi, yapının ana unsurudur. Bu kulenin üstünde daha küçük bir nokta izi olan 40 cm çapında ve 14 metre yüksekliğe sahip “*Gnomon*” yer alırken, dairesel sirkülasyon kulesine eklenen

dairesel formlu yapı lekesini oluşturur (Çiz. 5-6). Yol kotu ile aynı kotta olan yapının üst örtüsü, güneş meydanı olarak adlandırılmıştır. Aynı zamanda güneş saatinin zemini olan meydana, merdiven ve asansöre ulaşılır. Güneş meydanının zemini, Bilecik bej mermeri ile kaplanması önerilirken, zemin üzerindeki boşluklar cam ile kaplanacaktır. Merdivenin ortasında konumlanan asansör, -4. bodrumda yer alan köprü kotuna kadar ulaşmaktadır. Merdivenler Bilecik bej mermeri ile kaplanacaktır. Merdiven kulesinin vadiye bakan yüzü ise cam olarak tasarlanmıştır (Res. 64-73).

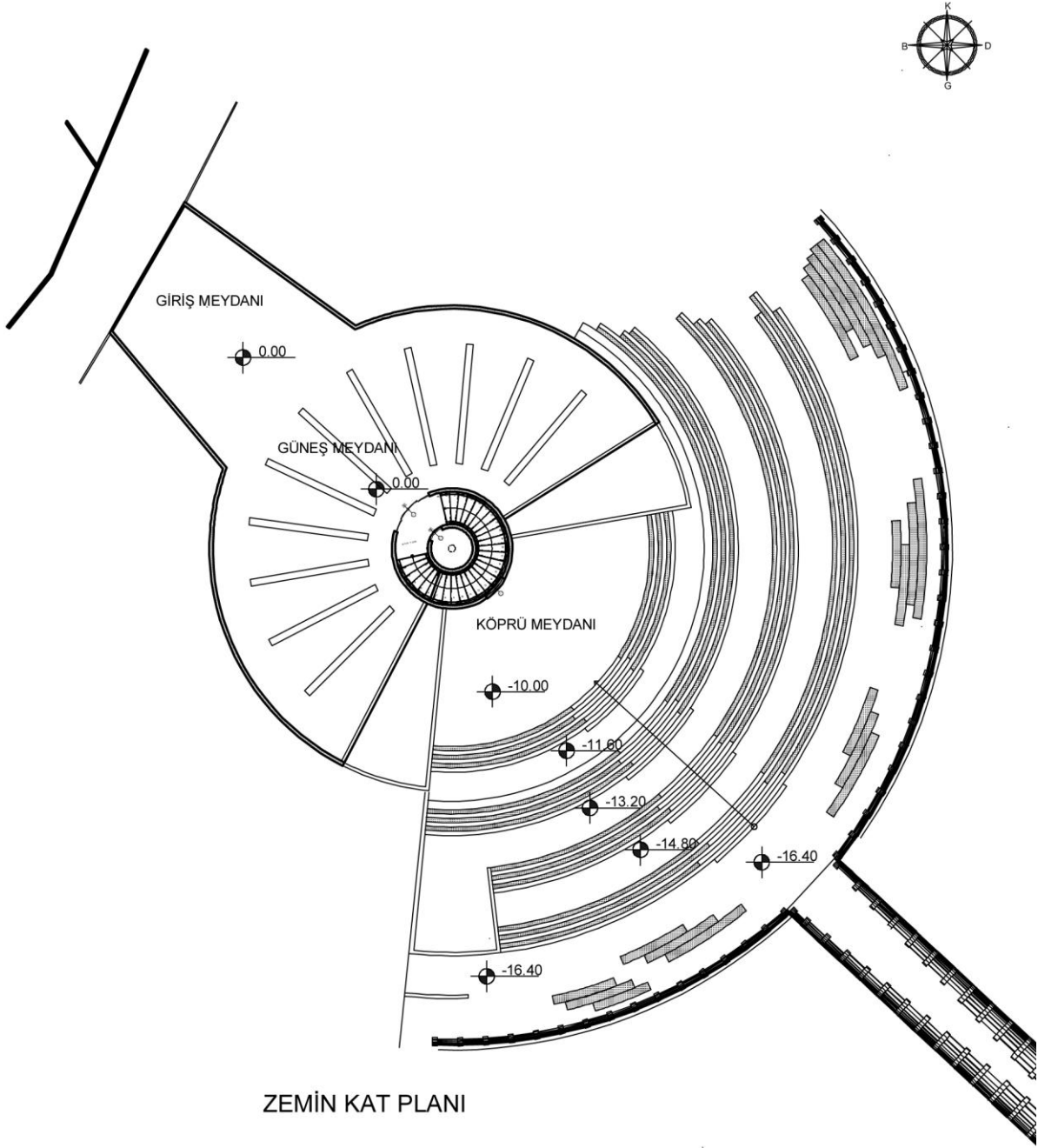
Resim 64: Bilecik İli'nin güneyden genel görünüm.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

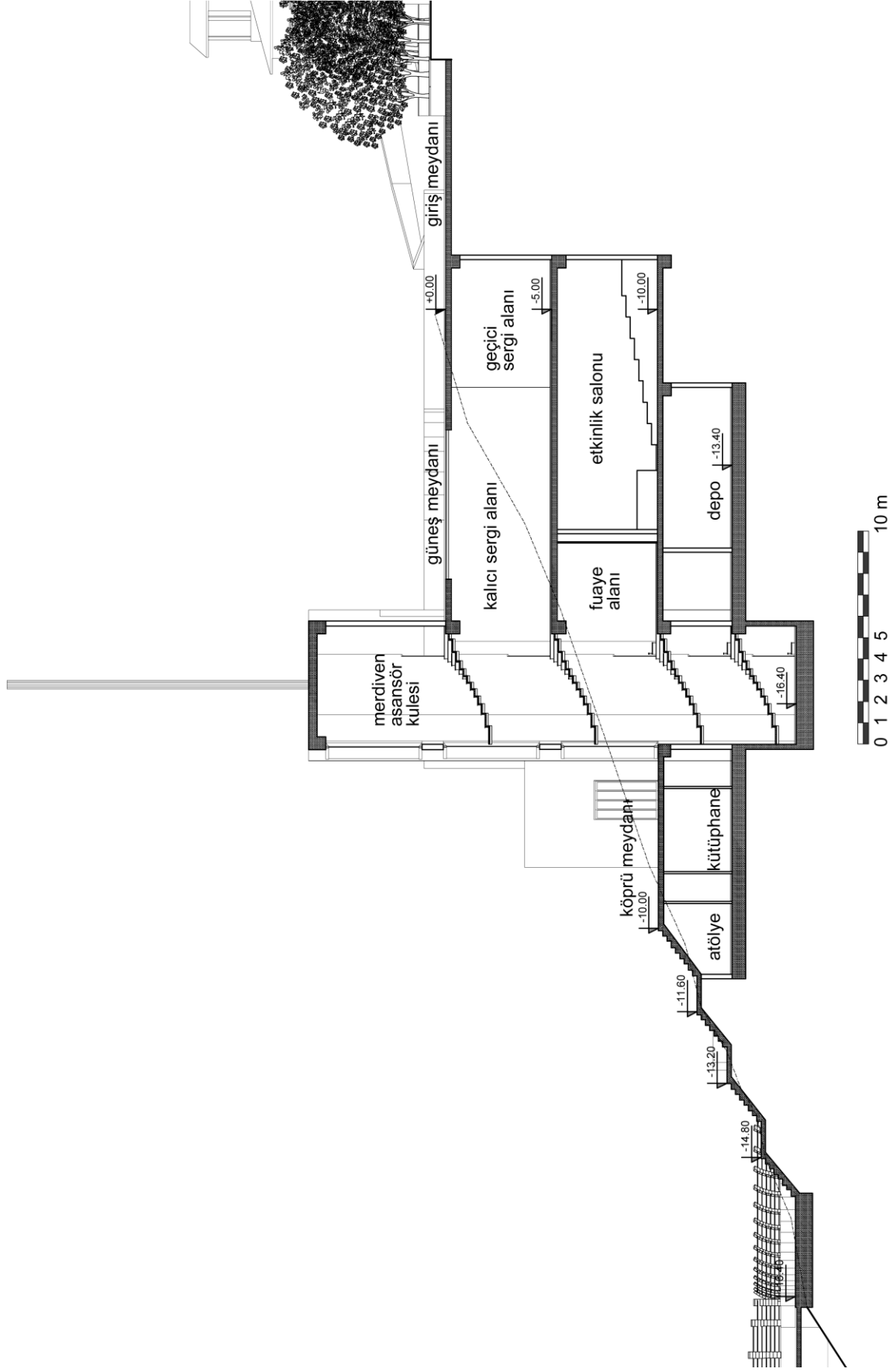

Resim 65: Karşılama binasının konumlandırılması düşünülen alandan genel görünüm.

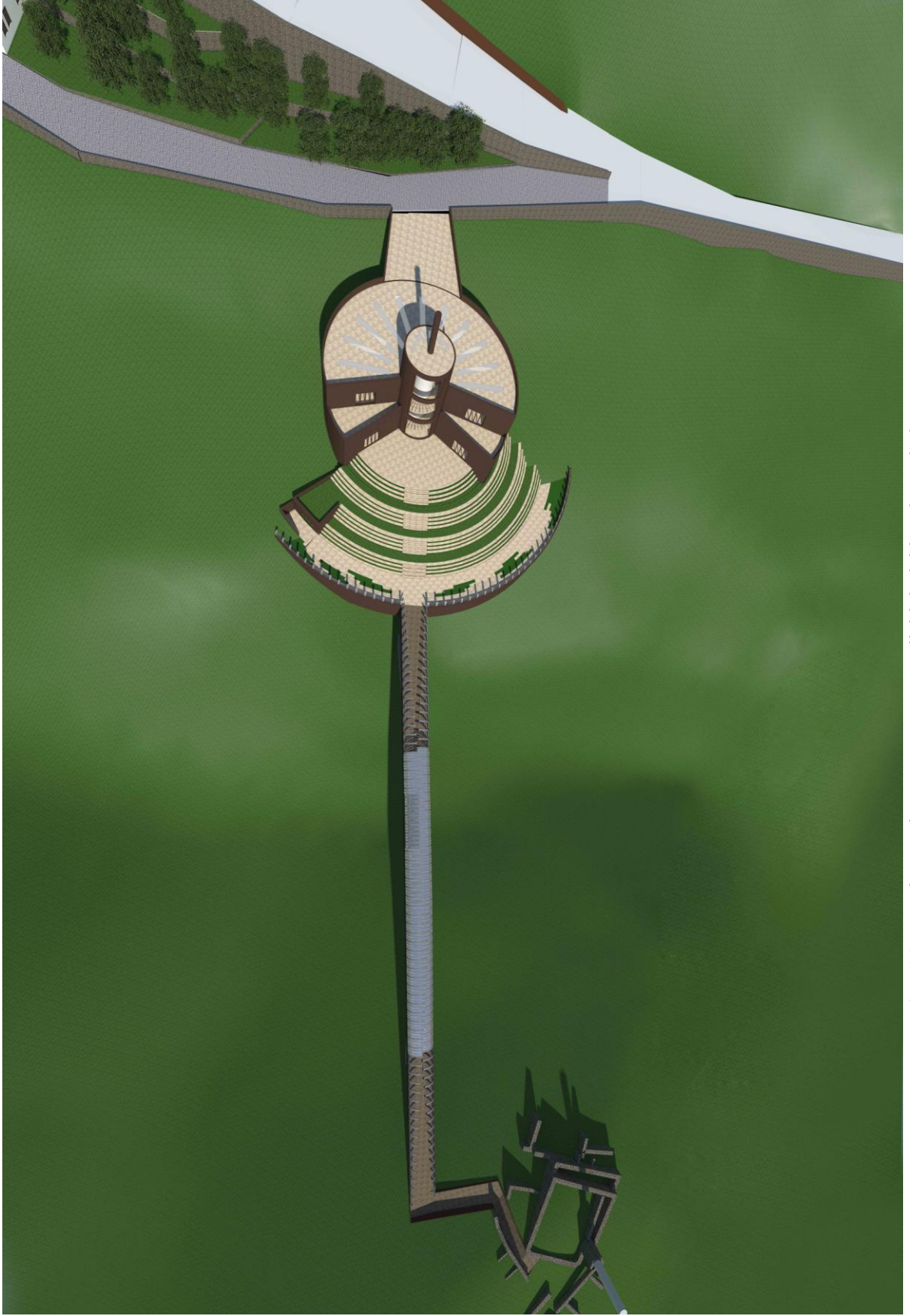
Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

Çizim 5: Karşılama binasının zemin kat planı.

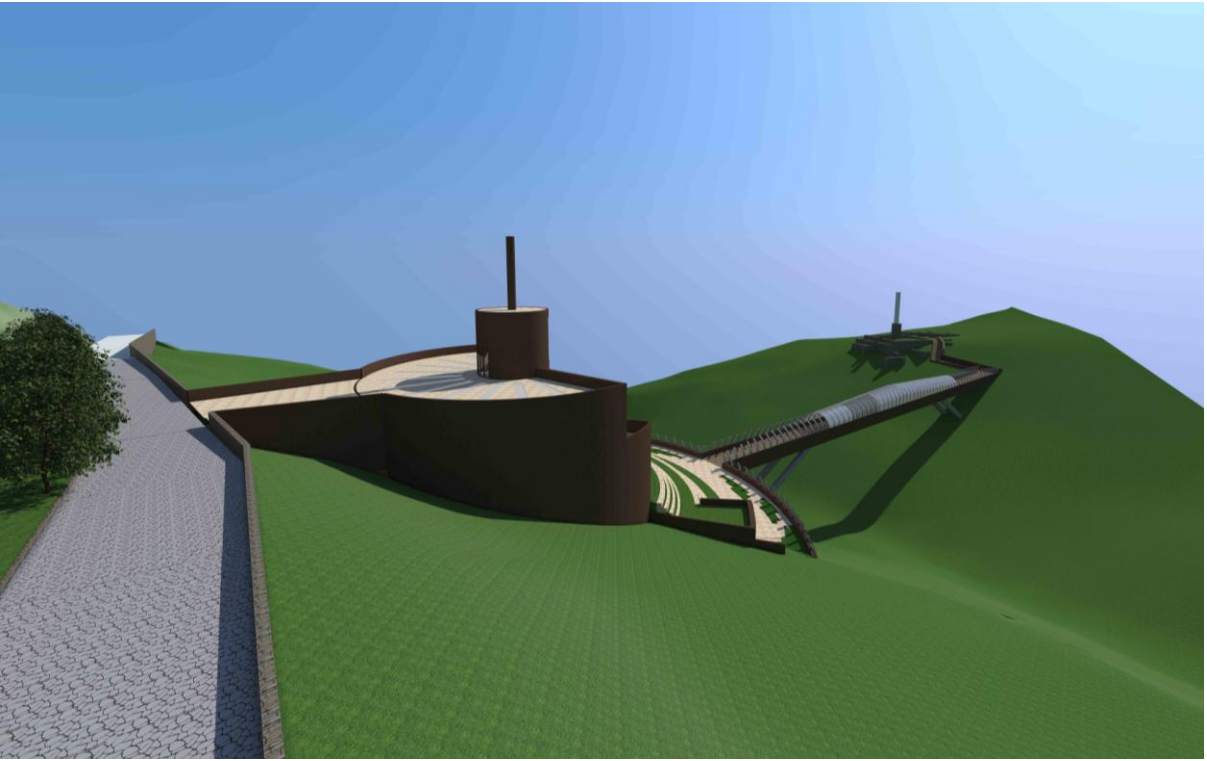
Çizim 6: Karşılama Binasının kesiti.

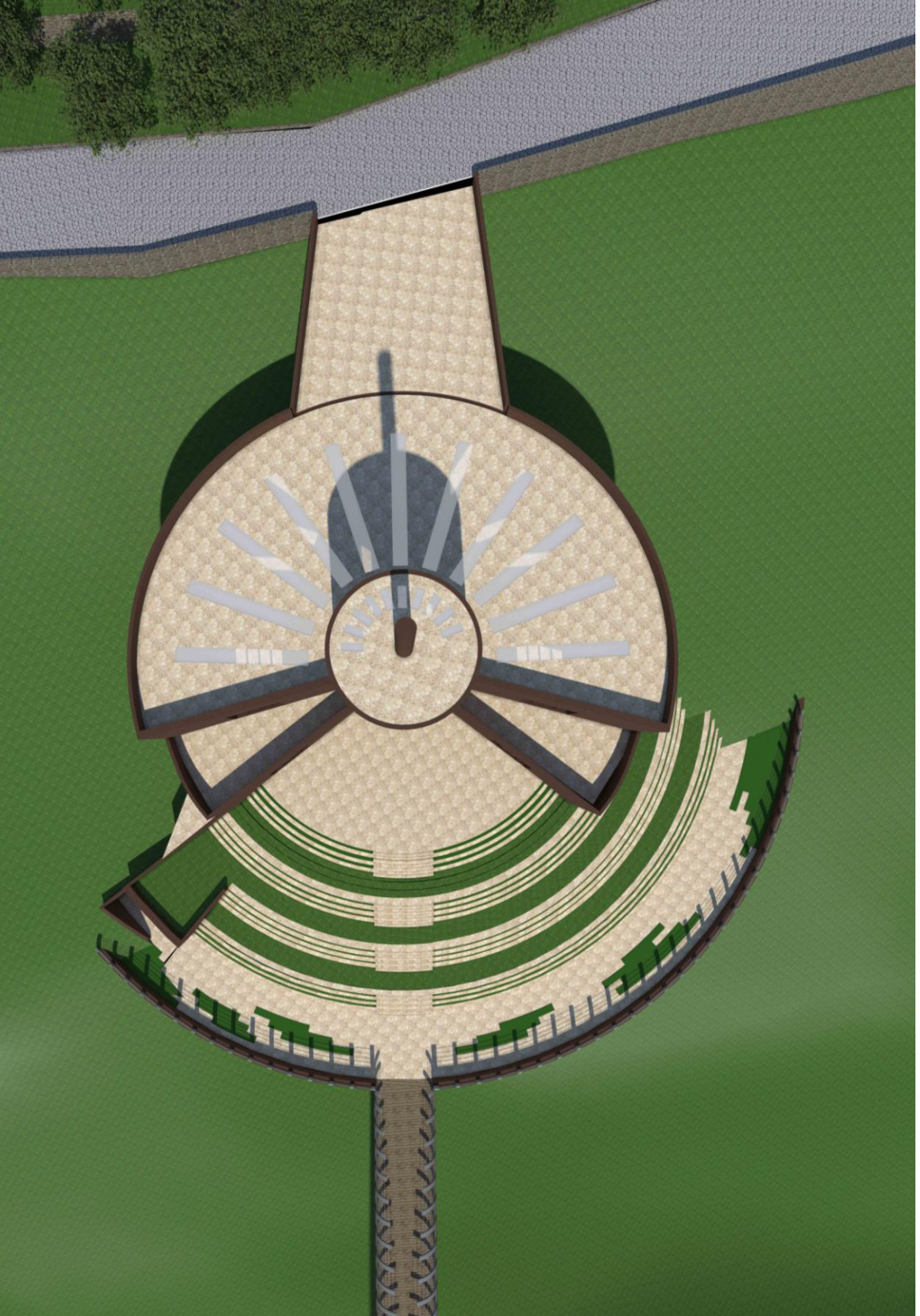
Resim 66: Karşılama Binasının Hamsu Vadisi içindeki üç boyutlu konumu.

Resim 67: Karşılama Binasının Hamsu Vadisi içinde, güneybatıdan üç boyutlu görünümü.

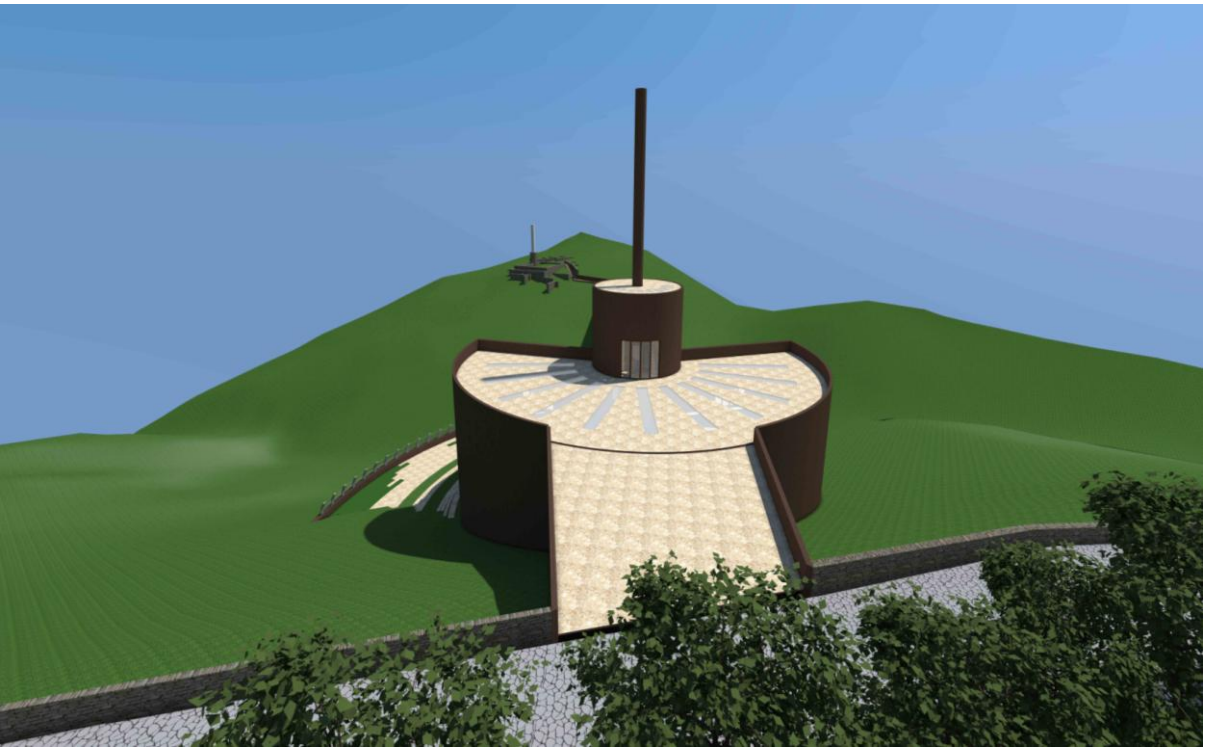
Resim 68: Karşılama Binasının Hamsu Vadisi içinde, batıdan üç boyutlu görünümü.

Resim 69: Karşılama binasının üstten üç boyutlu genel görünümü.

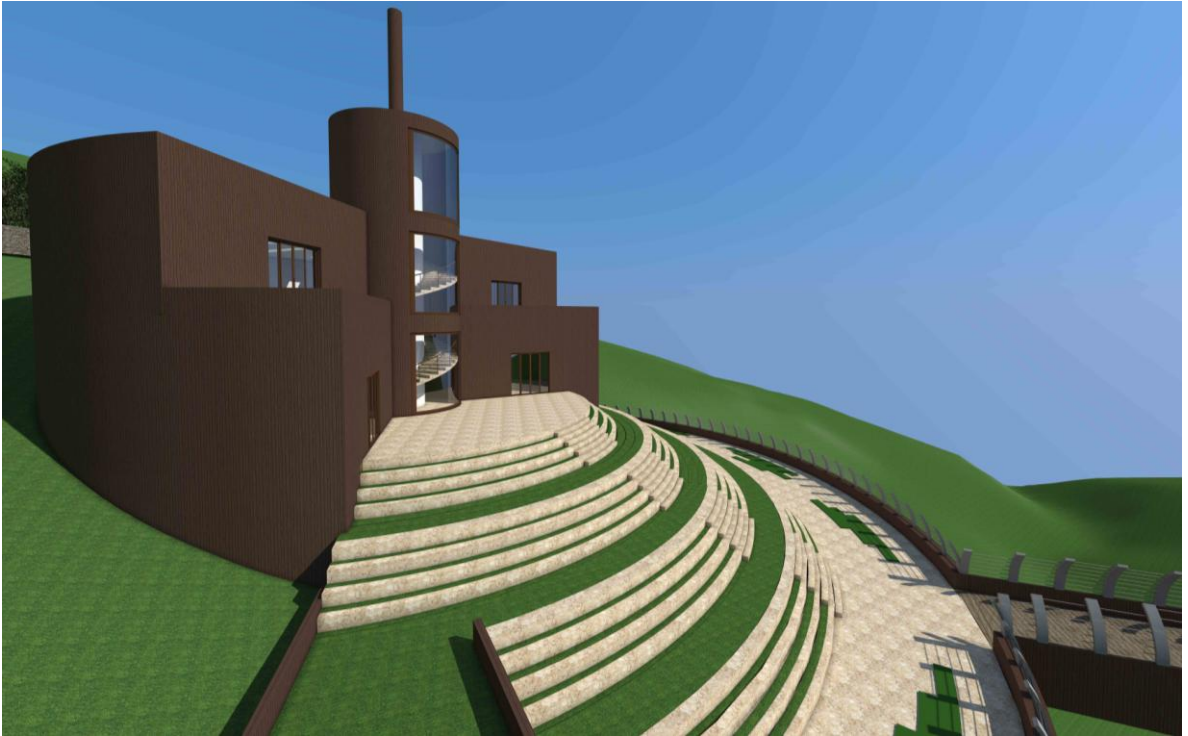
Resim 70: Karşılama Binasının güneyden üç boyutlu görünümü.

Resim 71: Karşılama Binasının kuzeyde yer alan giriş bölümünden üç boyutlu görünüm.
“Gnomon” un güneşin açısı ile değişen gölgesi.

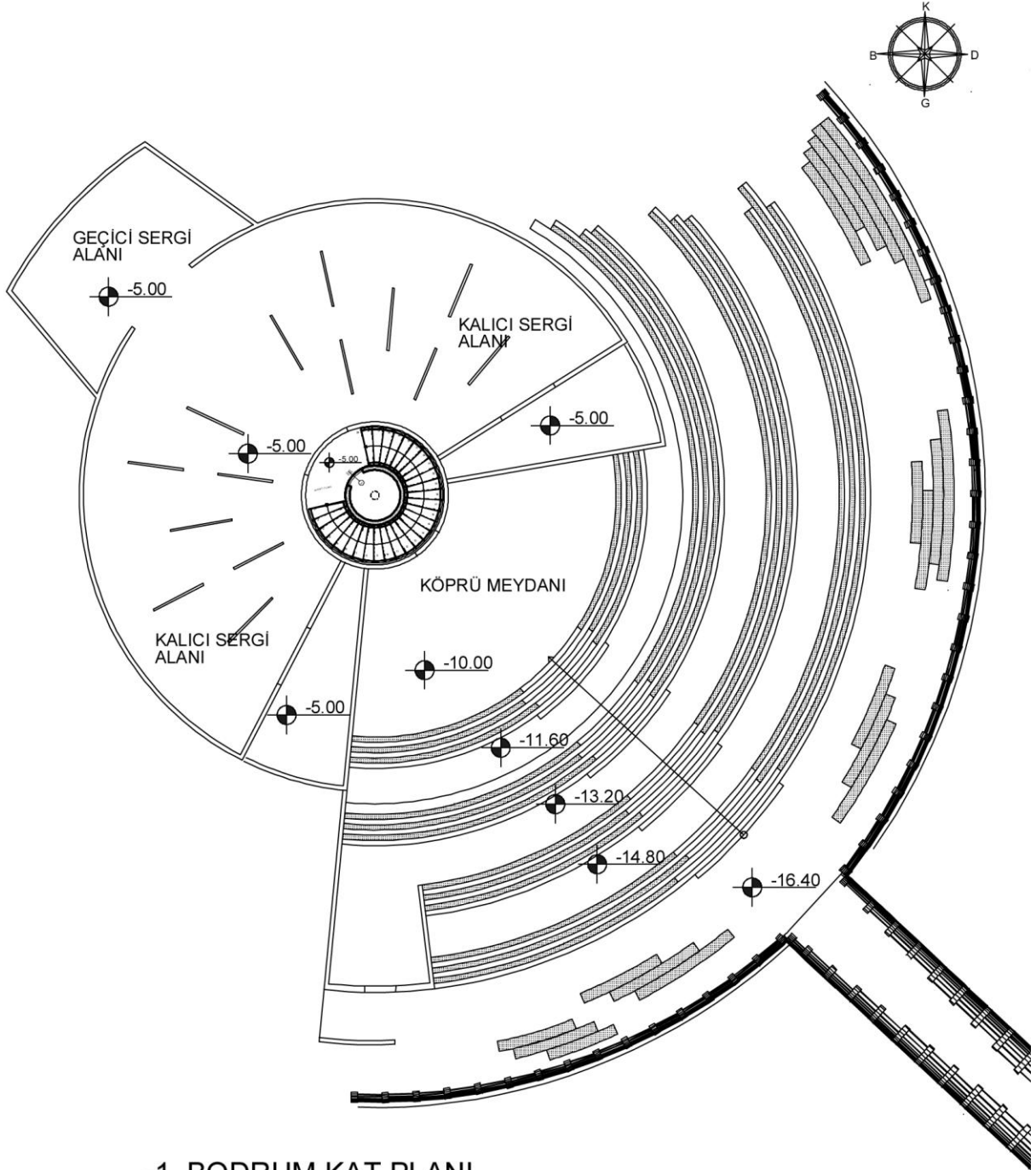
Resim 72: Karşılama Binasının doğu yönünden köprü meydanı ve basamaklardan üç boyutlu görünüm.

Resim 73: Karşılama Binasının batı yönünden köprü meydanı ve basamaklardan üç boyutlu görünüm.

Yapının birinci bodrum katı, 5 metre yüksekliğinde, 450 m² lik oturma alanına sahip 1. bodrum katı, sergi mekanı olarak yapılmıştır. Güneş ışınlarının zaman dilim aralıklarından sızma hali ile oluşan düşey kesitin yataydaki izdüşümünün vücut bulma hali, sergi ve bilgi yüzeylerini oluşturmaktadır (Çiz. 7). Bu kalıcı bilgi panolarında, Osmanlı'nın kuruluş döneminden başlayarak çöküş devrine kadar olan süreci kapsayacaktır. Bu bilgi panolarında, Osmanlı tarihinin yanında, aynı zamanda o dönemde yaşamış önemli şahsiyetler hakkında da genel bilgiler verilecektir. Bu bilgilendirme panoları sayesinde, ziyaretçilerin bu alandan daha üst düzeyde faydalanmasını sağlayacaktır. Osmanlı tarihinin yanında ayrıca arkeolojik bilgilerin sunumu, Hamsu Vadisi'nde yer alan Osmanlı Eski Yerleşim Alanı'nda, daha detaylı kazı sonrasında mümkün olacaktır. Alandaki arkeolojik kazı sonucunda ortaya çıkarılacak olan buluntular, teşhir bölümünü daha da zenginleştirecektir. Kalıcı sergi salonunda, Osmanlı Dönemi'ne ait maket ve üç boyutlu canlandırmalarla, toplumun değişik kesimlerinin anlayacağı bir dile dönüştürülmesi ve etnoğrafik verilerle günümüz yaşantısıyla bağ kurulmasını sağlayacak bir mekân olması önerilmiştir.

Aynı katın arka kısmında ise, resim, heykel, seramik, el sanatları ve fotoğrafçılık gibi etkinliklerin gerçekleştirilebileceği sanatsal ve kültürel etkinliklerin yapılacağı küçük bir geçici sergi alanı oluşturulmuştur. Kalıcı sergi mekânından vadiye bakan küçük teraslara çıkılmaktadır. -1.bodrum katından döner merdiven ve asansör vasıtasıyla -2.bodrum katına erişim sağlanmaktadır. Zemin, Bilecik bej mermeri ile duvarlar ise ahşap görümlü kompozit panel kaplama olarak kaplanması, projede öneri olarak tasarlanmıştır (Res. 74-78).

-1. BODRUM KAT PLANI

Çizim 7: Karşılama binasının-1. bodrum katı planı. (-5,00 kotu)

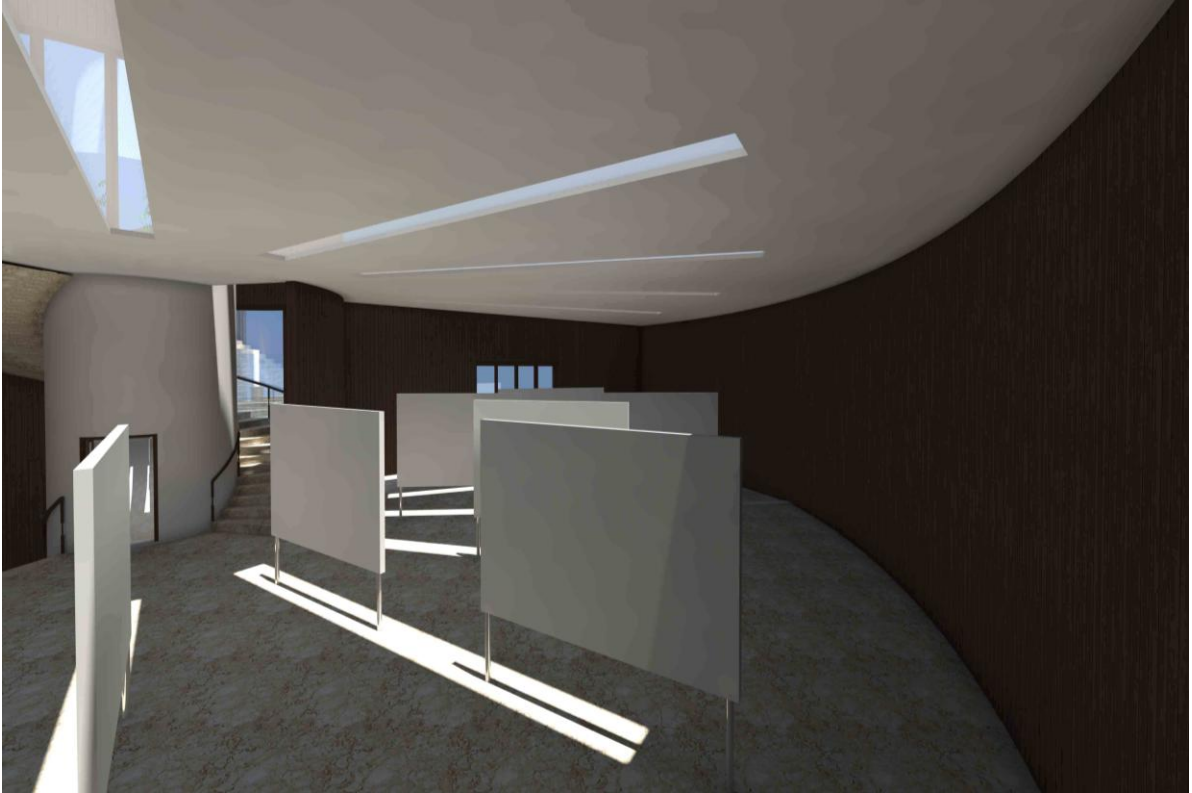
Resim 74: -1.bodrum katındaki kalıcı sergi salonunun üç boyutlu görünümü.

Resim 75: -1.bodrum katındaki kalıcı sergi salonunun üç boyutlu görünümü.

Resim 76: -1.bodrum katındaki kalıcı sergi salonunun üç boyutlu görünümü.

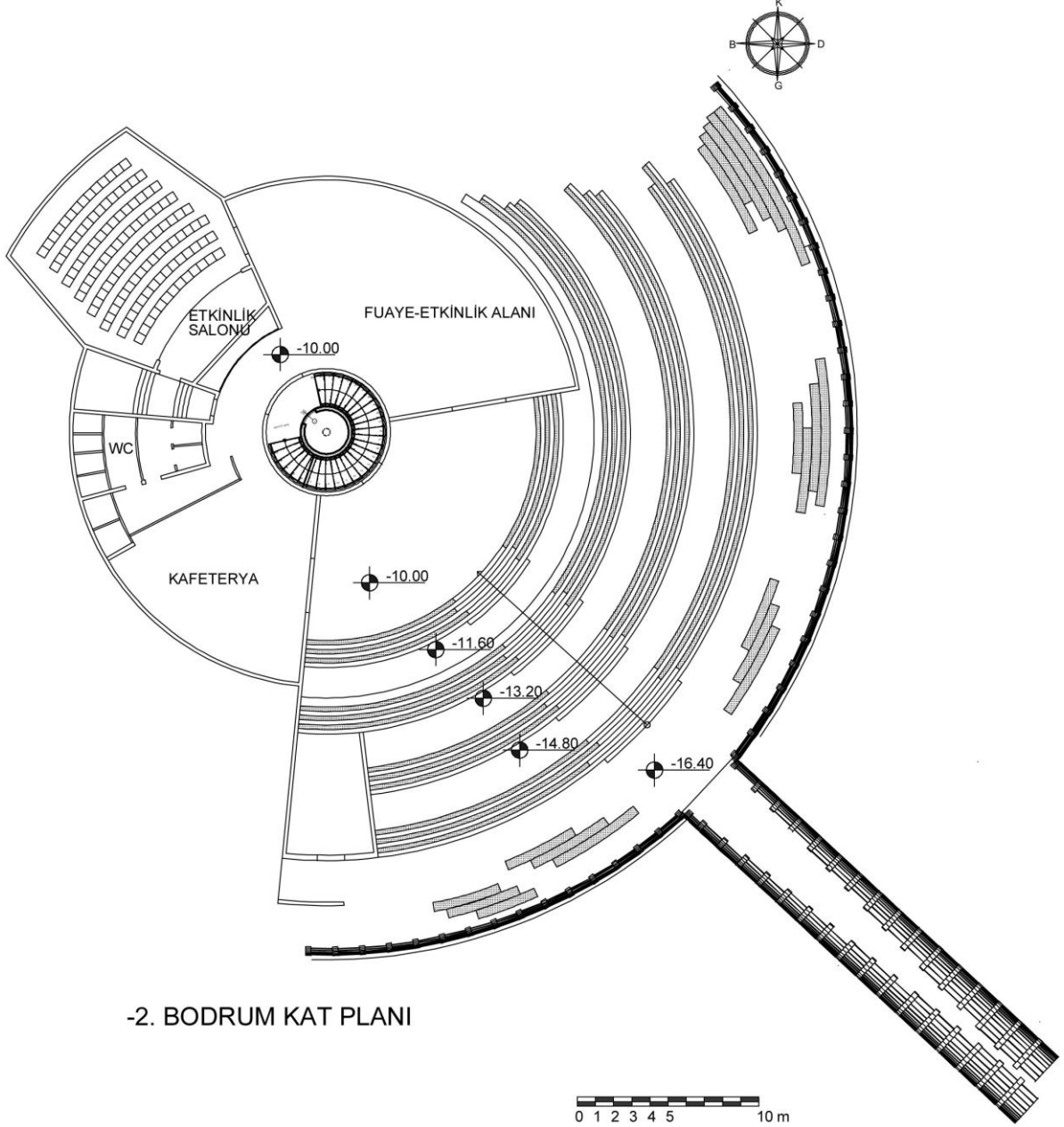

Resim 77: -1.bodrum katındaki kalıcı sergi salonundan üç boyutlu detay görünüm.

Resim 78: -1.bodrum katından diğer katlara erişim sağlayan merdiven ve asansörden görünüm.

İkinci bodrum katı, birinci bodrum katından 520² lik oturma alanına sahip 5 metre yüksekliğindeki ikinci bodrum katına hem merdiven hem de asansör vasıtasıyla erişim sağlanmaktadır. Bu kattaki etkinlik salonunda, gösteriler, yarışmalar, sesli ve görüntülü programlar, toplantılar ile tiyatro gibi etkinliklerin yapılacağı bir alan oluşturulmuştur. Aynı zamanda ziyaretçinin ihtiyaçlarına yönelik kafeterya, servis alanları bu kat içerisinde konumlandırılmıştır (Çiz. 8). İkinci bodrum kattan çıkılan zaman meydanı, hem vadiyi seyreden bir seyir terası hem de zaman köprüsüne ulaşımı sağlayan merdiven görevini üstlenmektedir. -2.bodrum katından döner merdiven ve asansör ile -3.bodrum katına erişim sağlanmaktadır. Zemin, Bilecik bej mermeri ile duvar yüzeyleri ise ahşap görünümlü kompozit panel ile beyaz su bazlı boya kullanılarak tasarlanmıştır (Res. 79-83).

-2. BODRUM KAT PLANI

Çizim 8: Karşılama binasının-2. bodrum katı planı.

-2. bodrum katında yer alan etkinlik salonunun fuaye bölümü ve kafeterya kotundan çıkılan güney yönüne bakan zaman meydanı, yaklaşık 100m² lik küçük bir alandır. Zaman köprüsüne ulaşımı sağlayan merdivenler, başlangıç noktasını oluşturduğu için zaman meydanı olarak adlandırılmıştır. Bu alan, merdivenler ile birlikte bir seyir terası görevi de üstlenmektedir. Meydan zemini, Bilecik bej mermeri ile kaplanması önerilmiştir. Köprü aksında yer alan basamaklar mermer olup dairesel formda devam eden oturma sekilerinin uç kısımları mermer ve araları çimen olup, yeşil basamaklar olarak tasarlanmıştır. 4 sıra oturma sekisi sonrası, 2 metre genişliğinde sahanlıklar mevcuttur. -10.00 kotunda yer alan zaman

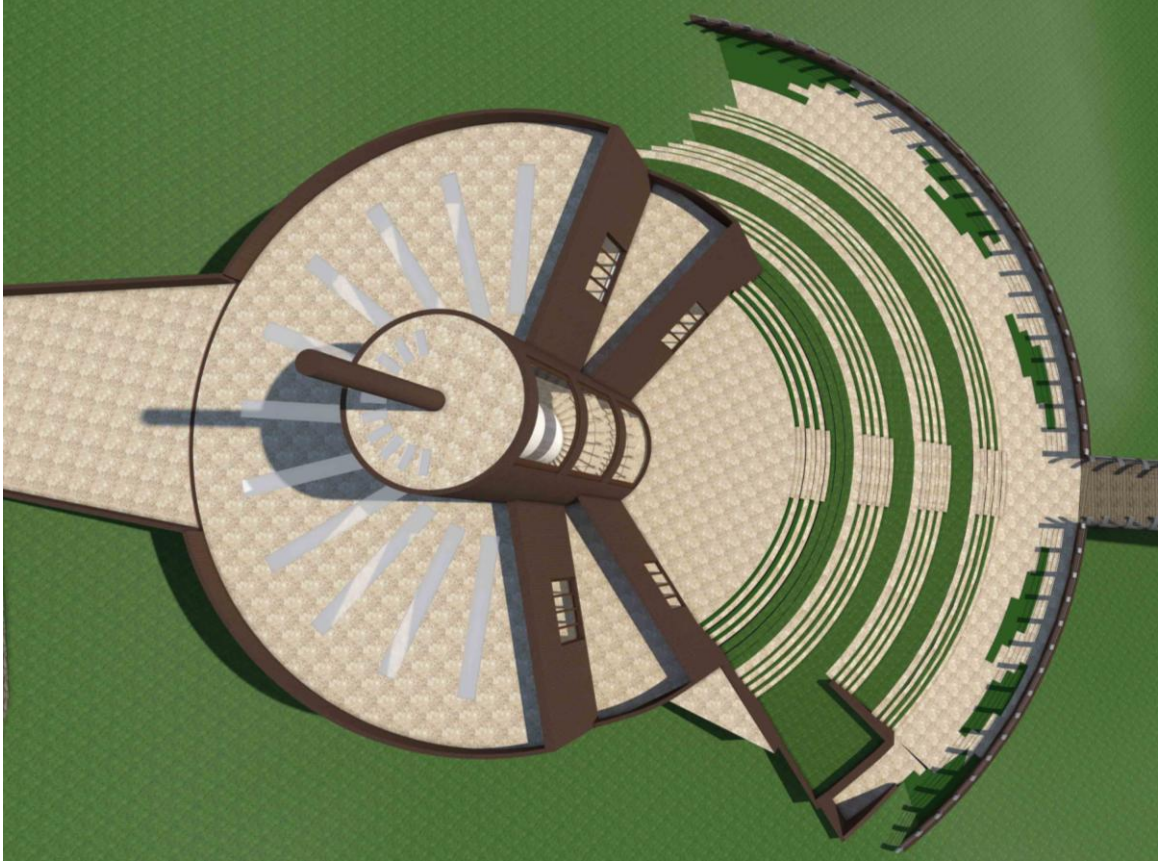
meydanında toplam 16 oturma sekisi ve 32 merdiven basamağı ile köprüye, -16,40 kotuna ulaşılır. Oturma sekileri 60 cm genişliğinde olup, basamaklar 30 cm genişlik ve 20 cm rıht yüksekliğine sahiptir. -16,40 kotunda 5 metre genişliğinde sahanlık mevcuttur. Ayrıca asansör kulesi -4.bodrum kotunda yer alan koridor ile bu sahanlığa ulaşılır. -16,40 kotundaki sahanlık zemini de Bilecik bej mermeridir. Üst kotalardaki diğer sahanlıklar çimendir.

Resim 79: -2.bodrum katındaki etkinlik salonu ve fuayesinden görünüm.

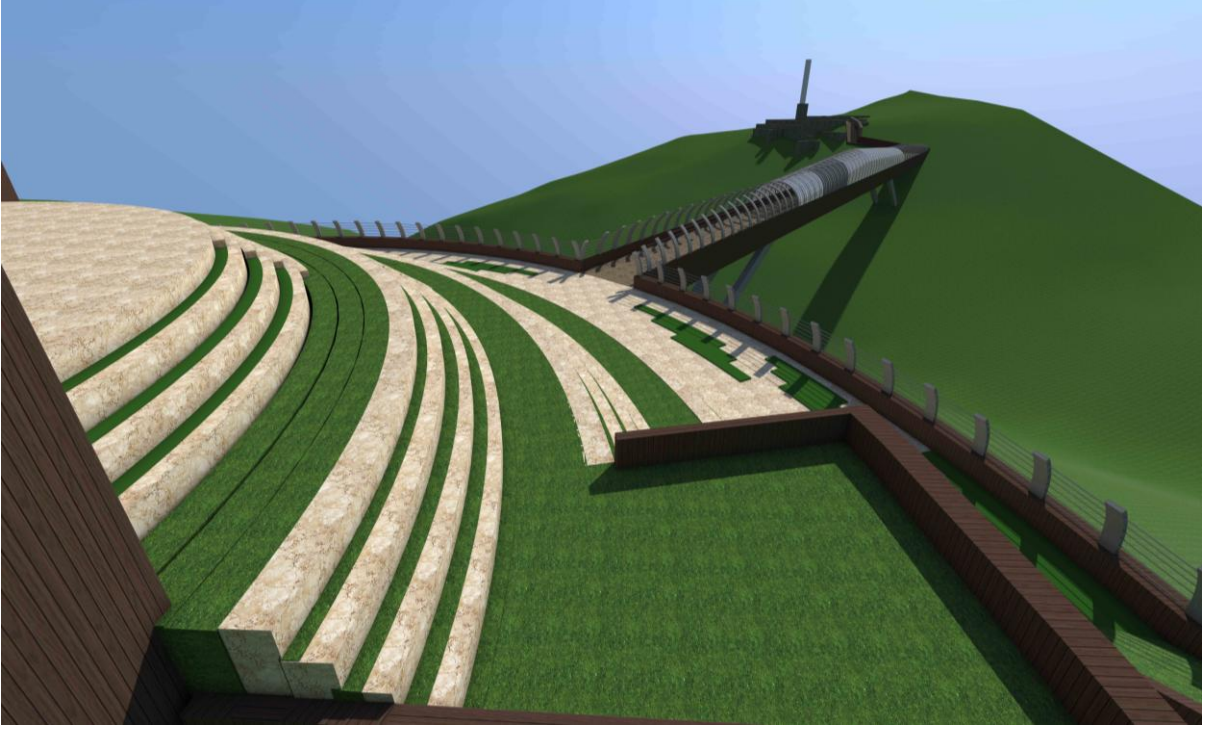
Resim 80: -2.bodrum katındaki kafeterya bölümünün görünümü.

Resim 81: -2.bodrum katının dış kısmında yer alan ve zaman köprüsüne geçiş sağlayan köprü meydanının görünümü.

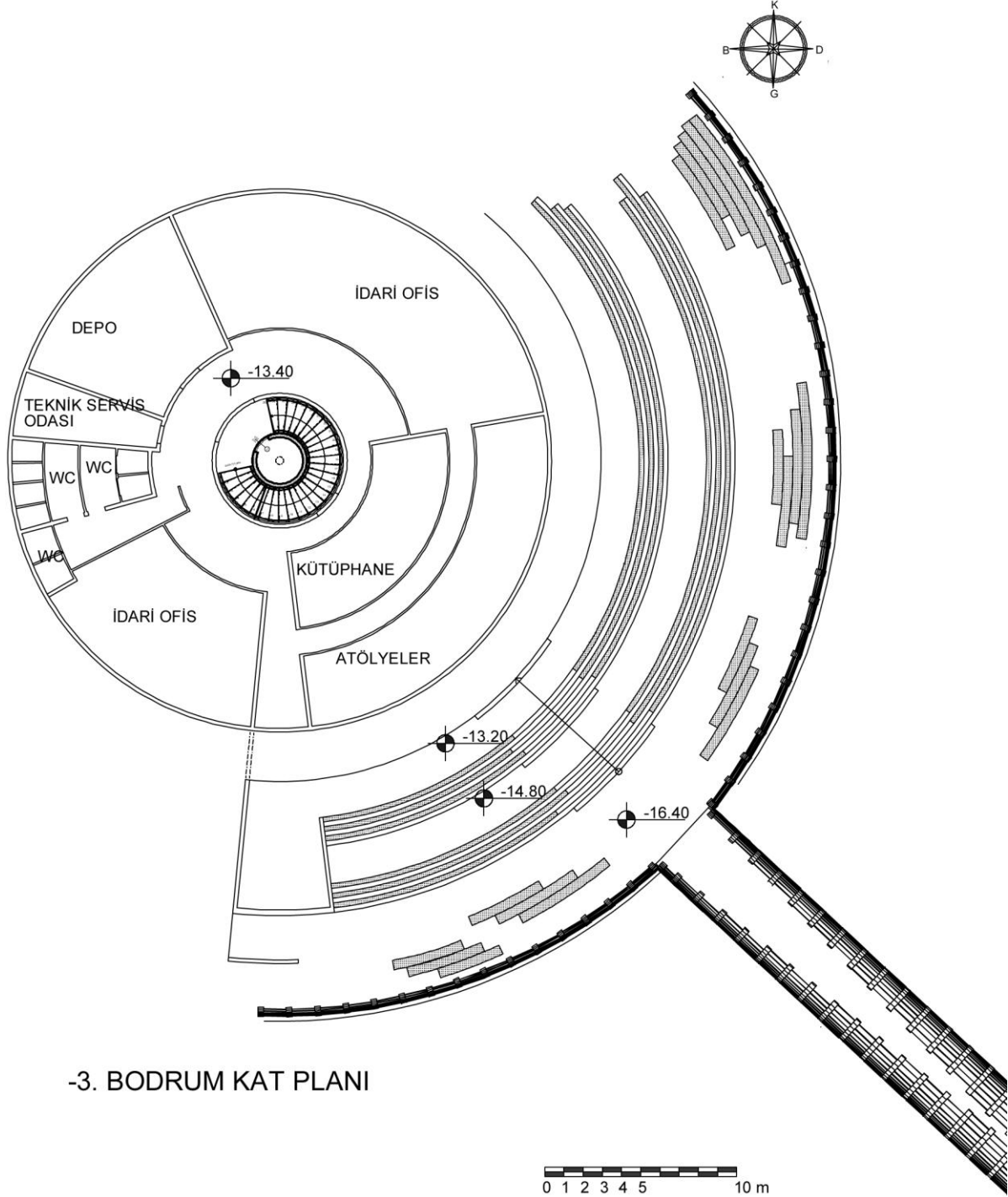

Resim 82: -2.bodrum katının ön bölümünde yer alan köprü meydanından görünüm.

Resim 83: -2.bodrum katından başlayarak -4.katta kadar ulaşan merdivenlerin oturma basamaklarından görünüm.

Üçüncü bodrum katı; 3.40 metre yüksekliğinde, 615 m² lik oturma alanına sahiptir. Bu katta sadece dari ofis, kütüphane, atölye, depo, tesisat ve servis alanları mevcuttur. -3.bodrum katından döner merdiven ve asansör ile-4.bodrum katına erişim sağlanmaktadır (Çiz. 9). Zemin, Bilecik bej mermeri ile duvar yüzeyleri ise beyaz su bazlı boya kullanılarak tasarlanmıştır (Res. 84-85).

-3. BODRUM KAT PLANI

Çizim 9: Karşılama binasının-3. bodrum katı planı.

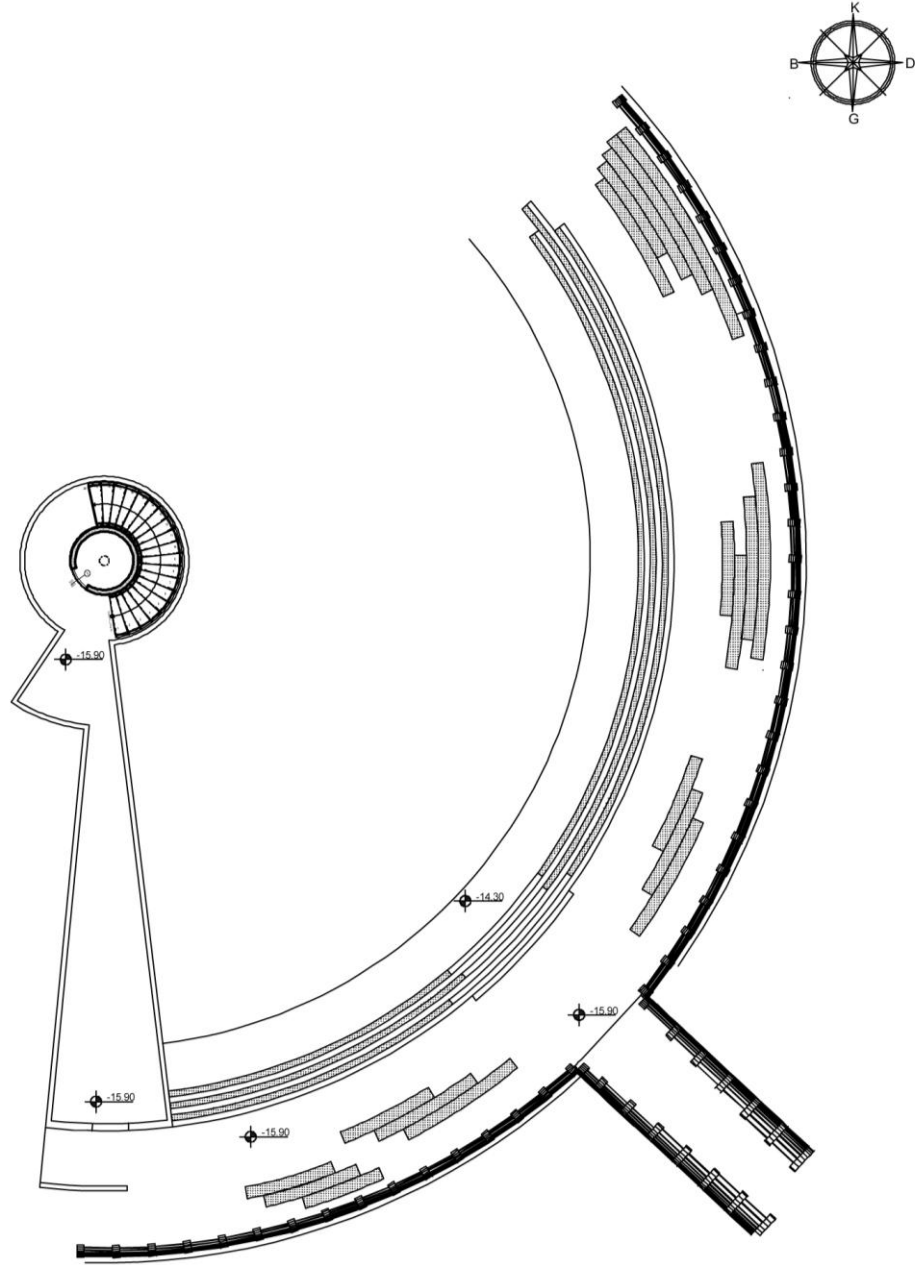

Resim 84: -3.bodrum katından yer alan idari ofis katından görünüm.

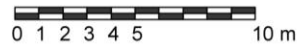

Resim 85: -3.bodrum katından yer alan idari ofis katından görünüm.

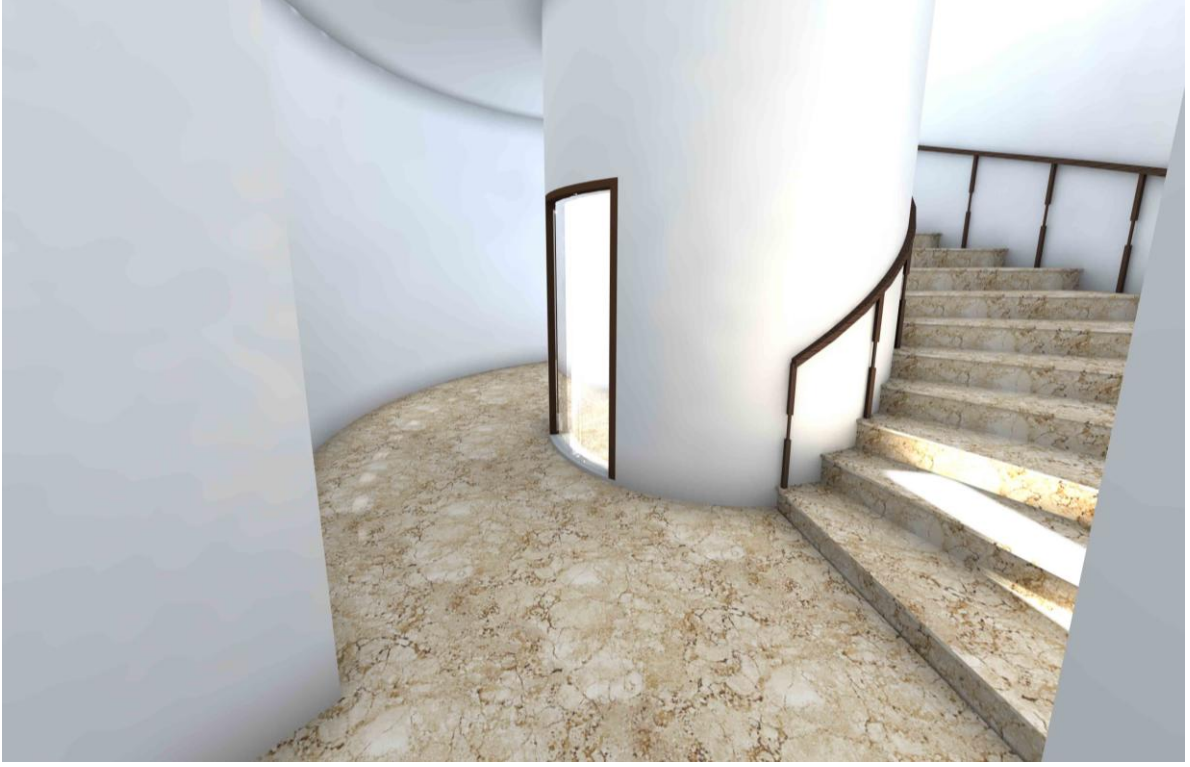
Dördüncü bodrum katı; 3 metre yüksekliğinde, 110 m² lik oturma alanına sahiptir. Bu katta sadece zaman köprüsüne ulaşımı sağlayan koridor, merdiven ve asansörden oluşmaktadır (Çiz. 10). -4. bodrum katına inen asansör ile köprüye engelsiz ulaşım erişim sağlanmaktadır. Zemin, Bilecik bej mermeri ile duvar yüzeyleri ise beyaz su bazlı boya kullanılarak tasarlanmıştır (Res. 86-88).

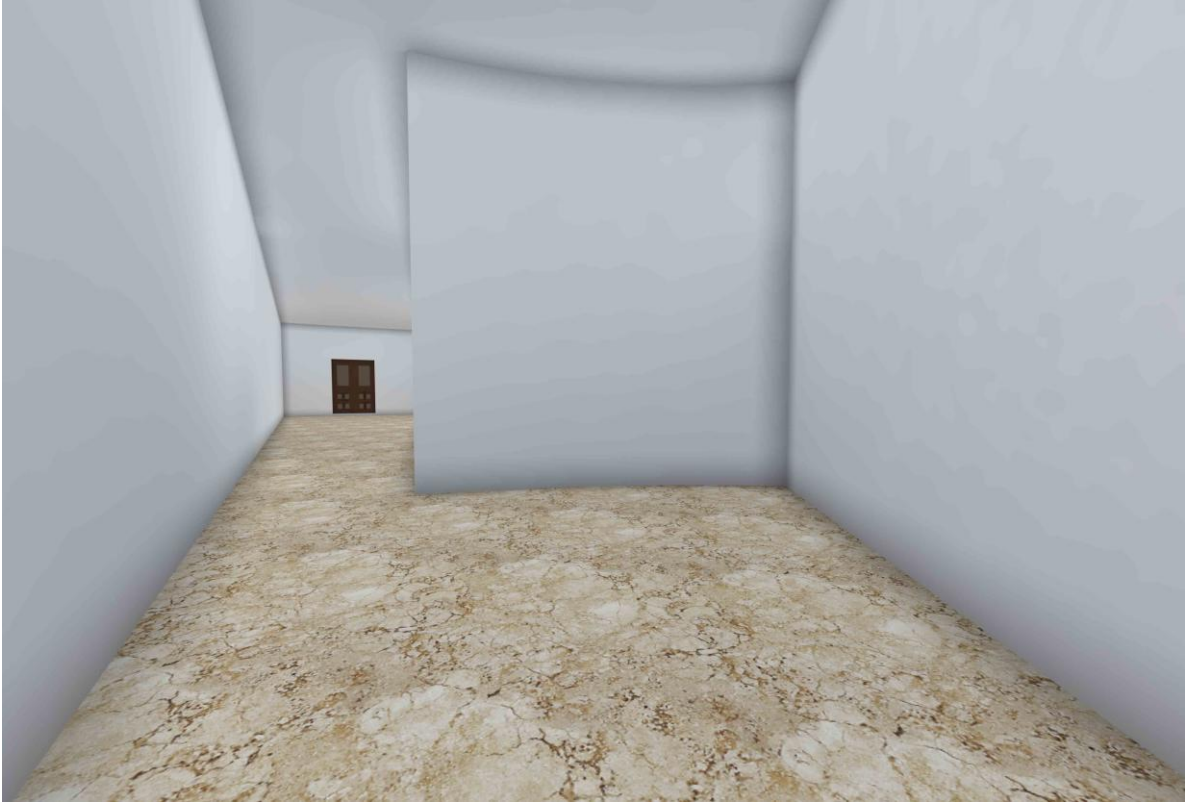
-4. BODRUM KAT PLANI

Çizim 10: Karşılama binasının-4. bodrum katı planı.

Resim 86: -4.bodrum katından zaman köprüsüne erişimi sağlayan asansör ve engelsiz koridordan görünüm.

Resim 87: -4.bodrum katından zaman köprüsüne erişimi sağlayan engelsiz koridordan görünüm.

Resim 88: -4.bodrum katından zaman köprüsüne erişimi sağlayan sol taraftaki engelsiz erişim kapısı.

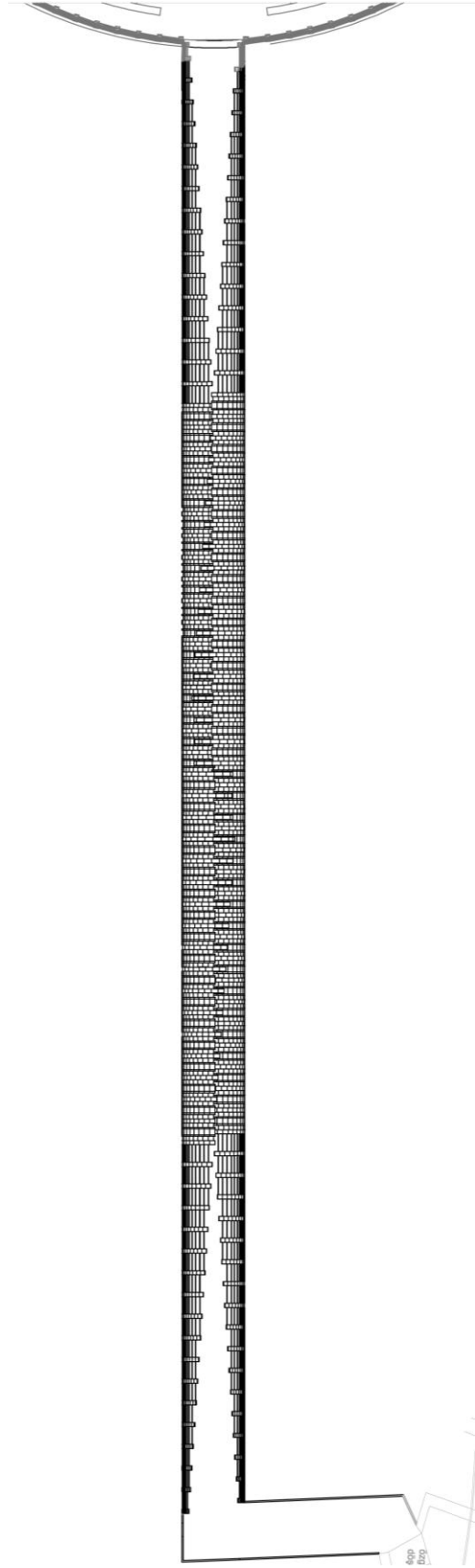
Öneri projede dört katlı olarak tasarlanan karşılama binası, ziyaretçilerin bu alandan üst düzeyde faydalanmasını sağlayacak şekilde ve kendi içerisinde çeşitli donanımlara sahip modern bir tesis niteliğinde tasarlanmıştır.

5.1.2.2. Zaman Köprüsü

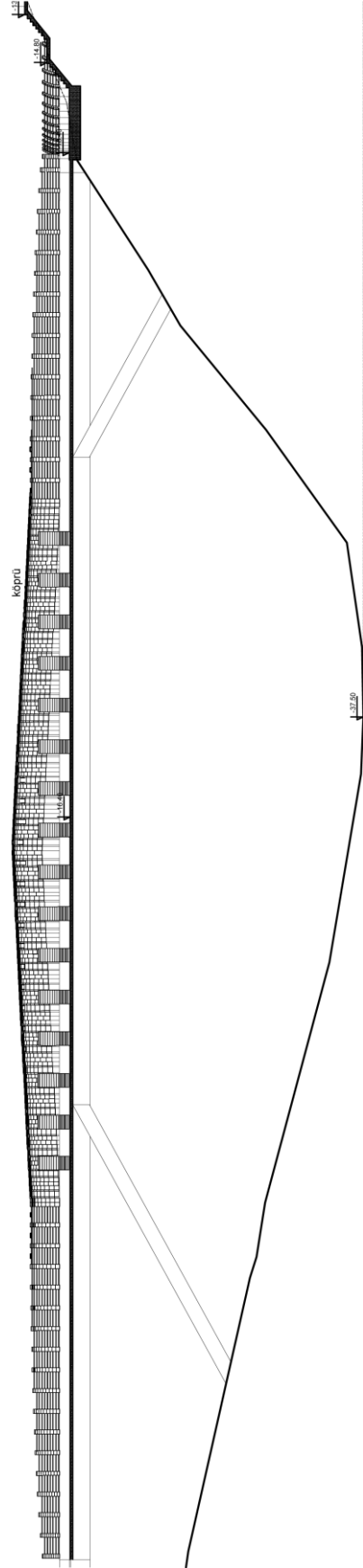
Karşılama binasının tam karşısında tarihi Emirler Camii bulunmaktadır. Bu iki yapı arasında kuru dere (Hamsu Deresi) yatağı mevcut olup yaklaşık 20 metre kot farkı bulunmaktadır. Karşılama binasından alana geçiş, bu noktada Emirler Camii'ne ulaşan bir köprü ile sağlanmaktadır (Çiz. 10-11). Köprü, iki yakayı birbirine bağlayan bir geçiş elemanıdır. Proje kapsamında, vadi içerisinde yer alan toprak altında var olan arkeoloji katmanlarına (kent katmanı) ait izler, yatayda vücut bulmuş izdüşümünü oluşturan bir geçiş ögesi olarak adeta bir zaman tüneli görevi üstlenecektir (Res. 89-94). Öneri projesinin önemli bir ayağını oluşturan, karşılama binasından Emirler Camii'ne kadar uzanan, taşıyıcısı çelik konstrüksiyon ile çözülecek olan zaman köprüsü, 4,50 metre genişliğinde, 3 metre iç yüksekliğinde, 102 metre uzunluğunda ve yerden 20 metre yüksekliğindedir. Köprü, tamamen

çelik malzeme ile üretilecektir. Köprünün ayakları da çelik olup, köprü döşeme kaplaması ahşaptır. Köprü, başlangıç ve sonunda açık olup, başından ve sonundan 25 metrelerden itibaren kapalı alana dönüşmektedir. Köprünün korkulukları, köprüde ilerledikçe yükselen kemerler ile bir tonozla dönüşerek köprünün üzerini kapatmaktadır. Bilgi panolarının yer alacağı kapalı bölümün tonozunu oluşturan kemer aralarının, “*Fibroser*” benzeri malzeme ile kapatılması önerilmiştir. Bu alanda yer alacak olan bilgi panolarının, kar, yağmur ve güneş gibi dış etkenlerden korunması ve ziyaretçilerin bu alanda vakit geçirirken tüm bu etkenlerden korunması benimsenmiştir. Köprü, alanı da gören bir konumda olduğu için yarı açık ve kapalı olduğu kısımda da şeffaf örtü ile kapatılması önerilmiştir. Üst örtü sisteminde kullanılacak şeffaf malzeme, aynı zamanda güneş ışınlarının etkisini azaltacak şekilde ve ziyaretçiyi rahatsız etmeyecek malzemedен seçilmesi önemlidir (Res. 95-96).

Zaman köprüsünün 50 metrelik kapalı alanında, Bilecik arkeolojisine dair prehistorik dönemden başlayarak Doğu Roma Dönemi’ne kadar olan dönemlerin, kronolojik bir şekilde panolar halinde sergilenmesi önerilmiştir. Aynı zamanda bu bilgi panolarında, Bilecik sınırları içerisinde yüzey araştırmaları sonucunda tespit edilen yerleşim alanları ile kazısı yapılmış alanların tanıtımları da panolarda yer verilecektir. Yapılacak bu çalışma ile ziyaretçiye yönelik ve toplumun bütün kesimlerine hitap edecek ve uzak geçmişimizden kalan, bir anlamda geçmişe yolculuk yapabileceğimiz bir alana dönüştürülmesi ile öneri projesine ayrı bir değer katacaktır. Zaman köprüsündeki panolarda yer alacak bilgiler sayesinde, farklı yaş gruplarındaki ziyaretçilerin keyif almalarını, geçmişe farklı bir gözle bakmaya başlamalarını ve buranın bir parçası olarak kendilerini iyi hissetmelerini sağlayacaktır. Genel bir çerçevede özetlenirse, panolarda verilecek bu bilgiler ışığında insanlığın ortak geçmişini temsil eden değerlerin ve geçmişe ait bilgi kaynaklarının varlığı, ziyaretçilerin geçmişle bağ kurmalarında önemli bir husus olacaktır.

Çizim 11: Zaman köprüsünün planı.

Çizim 12: Zaman köprüsünün kesiti (kuzeydoğu).

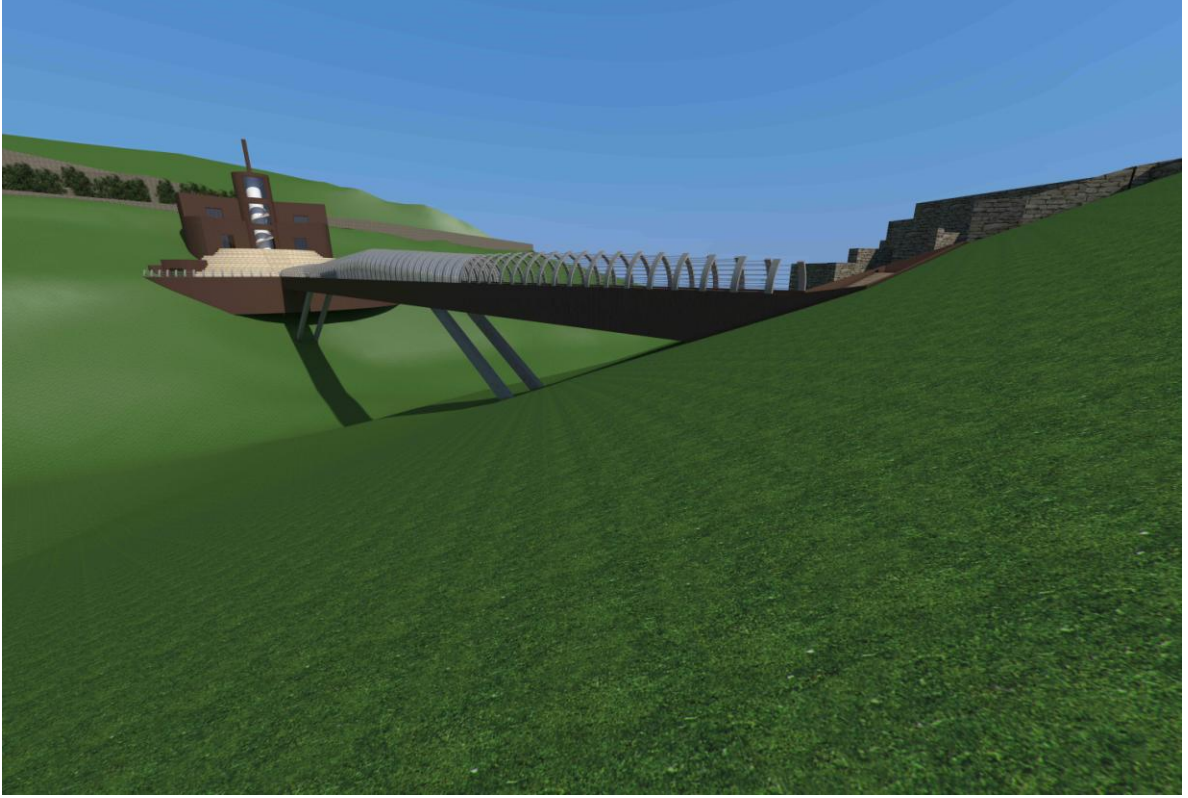

Resim 89: Öneri projede, zaman köprüsünün önerildiği alandan görünüm.

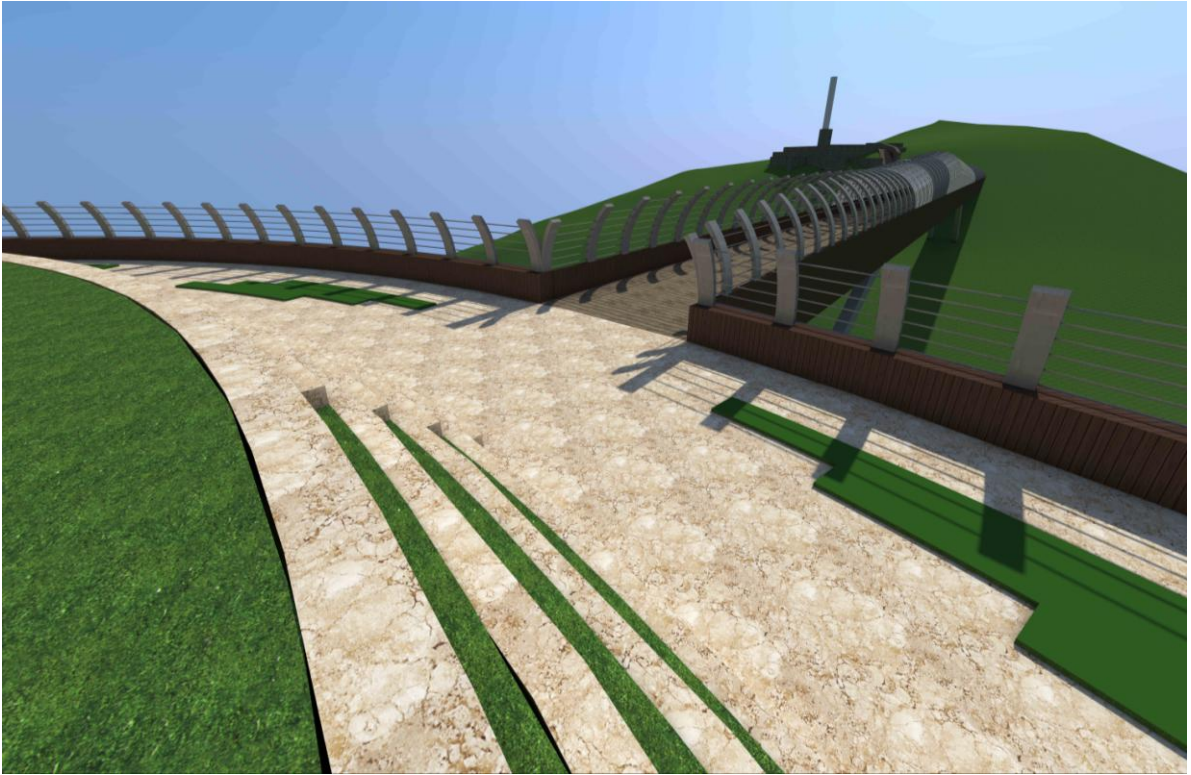
Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

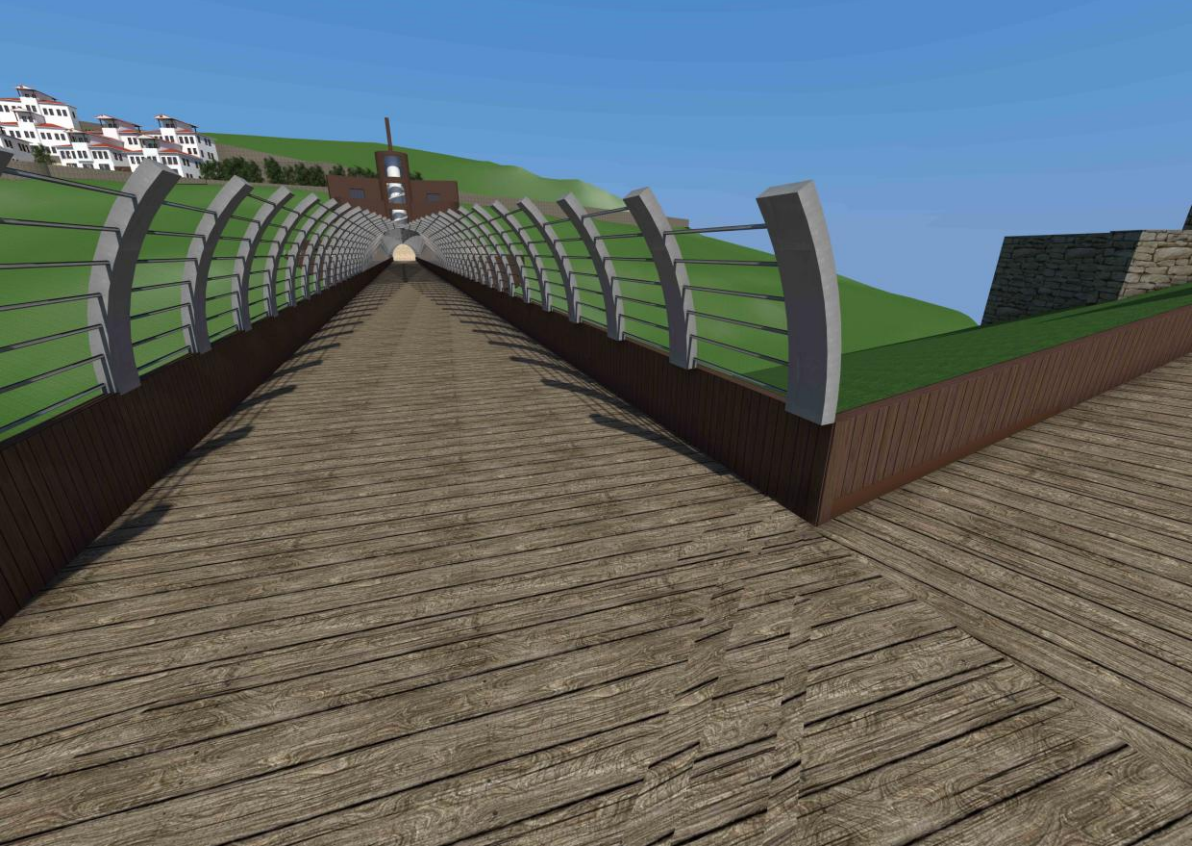
Resim 90: Zaman köprüsünün güneyden genel görünümü.

Resim 91: Zaman köprüsünün güneybatıdan genel görünümü.

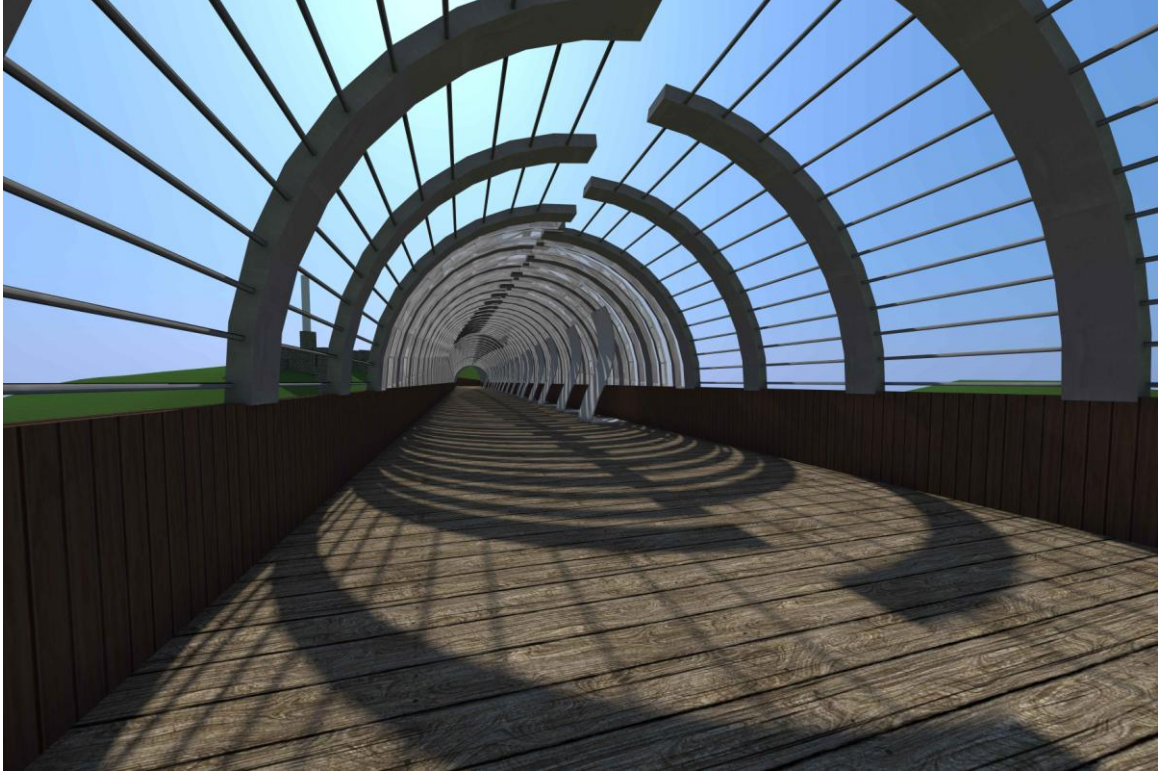
Resim 92: Karşılama binasından Zaman köprüsünün başlangıç görünümü (kuzey).

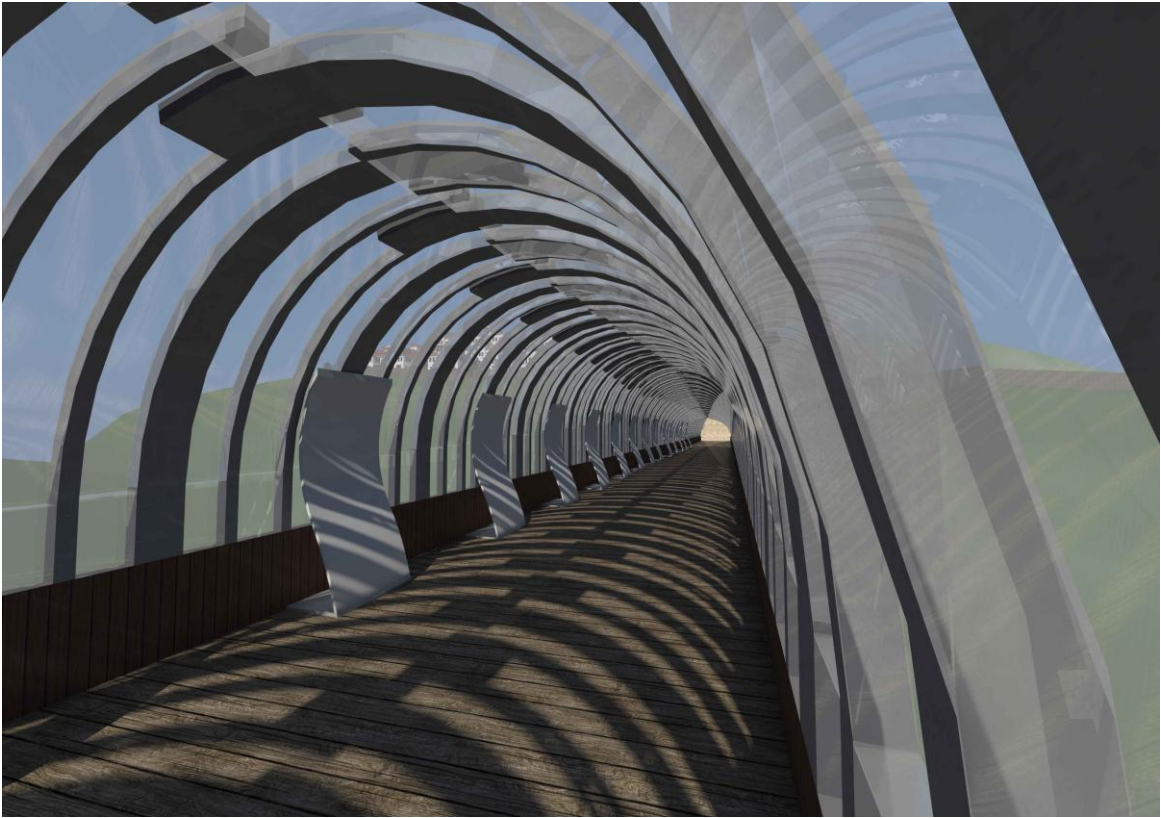
Resim 93: Zaman köprüsünün güney kısmından görünüm.

Resim 94: Zaman köprüsünün tonozlu sergileme alanının dıştan görünümü.

Resim 95: Zaman köprüsünün tonozlu sergi bölümünden içten görünüm (kuzey).

Resim 96: Zaman köprüsünün tonozlu sergi bölümünden içten görünüm (güney).

5.1.2.3. Orhangazi İmaretinin Uygun Yere Taşınması

Orhangazi İmaret, bugünkü Bilecik kent merkezinin güneydoğusunda yer alan şehir mezarlığının doğusunda ve İstanbul-Bozüyük karayolunun kuzeyinde yer almaktadır. Orhangazi İmaret, ters ‘T’ plan şeması ile daha sonra tabhane cami tipolojisinin öncüsü olmuştur. Bu plan şeması Osmanlı Erken Dönem özelliklerini yansıtan ilk uygulama olması açısından önemlidir. Günümüze kubbeleri ile tabhane bölümlerinin ulaşmadığı yapının, herhangi bir vakıf kaydı bulunmamaktadır (Altınsapan ve Deveci, 2002: 210). Söz konusu imaret, Orhan Gazi döneminde inşa edilmiş diğer yapılarla olan benzerliğinden dolayı “Orhan İmaret” olarak adlandırılmıştır (Res. 97). Yapı, 14. Yüzyılın sonu ve 15.yüzyılın başlarında aşhane olarak kullanıldığı bilinmektedir (Ayverdi, 1966: 36-40). Anadolu Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü tarafından imarete yapılan kazı çalışmaları sonucunda, doğu ve batı yönündeki yan kanatların (tabhane) temel kalıntıları da ortaya çıkarılmıştır.

Kuzey güney doğrultulu, dikdörtgen planlı olan yapıda, taş, tuğla, ahşap ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Yapının beden duvarlarında, üç sıra kesme taş ve üç sıra tuğla kullanılmıştır. Orhangazi İmaret 1996 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarım yapılmaya başlanmıştır. Farklı dönemlerde onarım geçiren yapı, iç ve dıştan çelik konstrüksiyon ile ayakta tutulmaya çalışılmaktadır (Res. 98-99).

Hamsu Vadisi’nin güney yamacı, Orhangazi İmaret’in de bulunduğu alanda zaman zaman toprak kayması meydana gelmektedir. Osmanlı Erken Dönem yapıları arasında önemli bir yer tutan ve çelik konstrüksiyon ile ayakta tutulan Orhangazi İmaret’in bulunduğu yerden rekonstrüksiyon önerisi ile uygun bir alana taşınması gerekmektedir. Hamsu Vadisi’nin topoğrafyası göz önüne alındığında, imaret için en uygun alan, Orhangazi Camii ile Tabakhane Hamamı’nın kuzeydoğu yönünde yer alan Merkez, Cumhuriyet Mahallesi, 29 pafta, 339 ada, 1 nolu parselin olduğu boş alana taşınmasıdır. (Res. 100). Aynı şekilde Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 09.06.2020 tarih ve 8568 sayılı Kararı’nda da Orhangazi İmaret’in bu bölgeye taşınması kararı çıkmıştır. İmaretin bu alana taşınması ile birlikte buradaki diğer tarihi yapılarla bütünlük sağlayacaktır. Rekonstrüksiyon sonucunda yapı, kültürel amaçlı işlev kazandırılarak yerel halka sunulmalıdır.

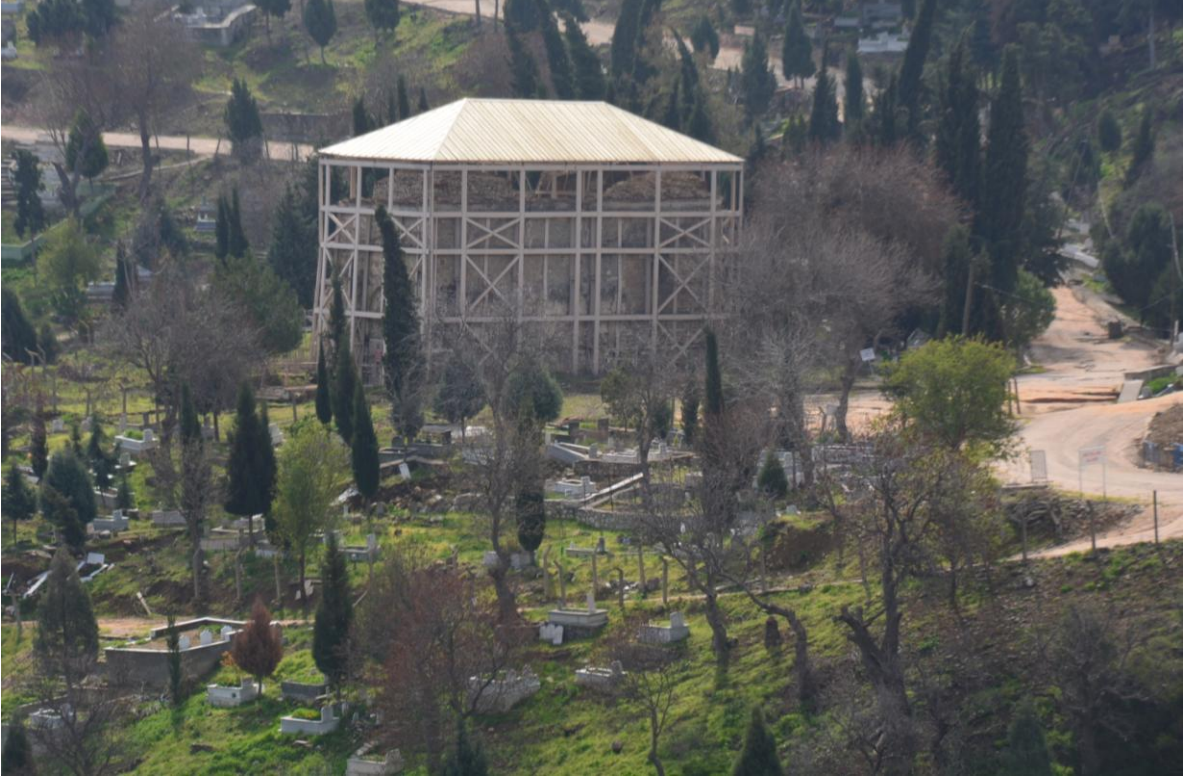
Resim 97: Osmanlı Eski Yerleşimi içinde yer alan Orhangazi İmareti'nin 1930 yılına ait fotoğrafı (güney cephe).

Kaynak: (bilecik.wordpress.com.,2020)

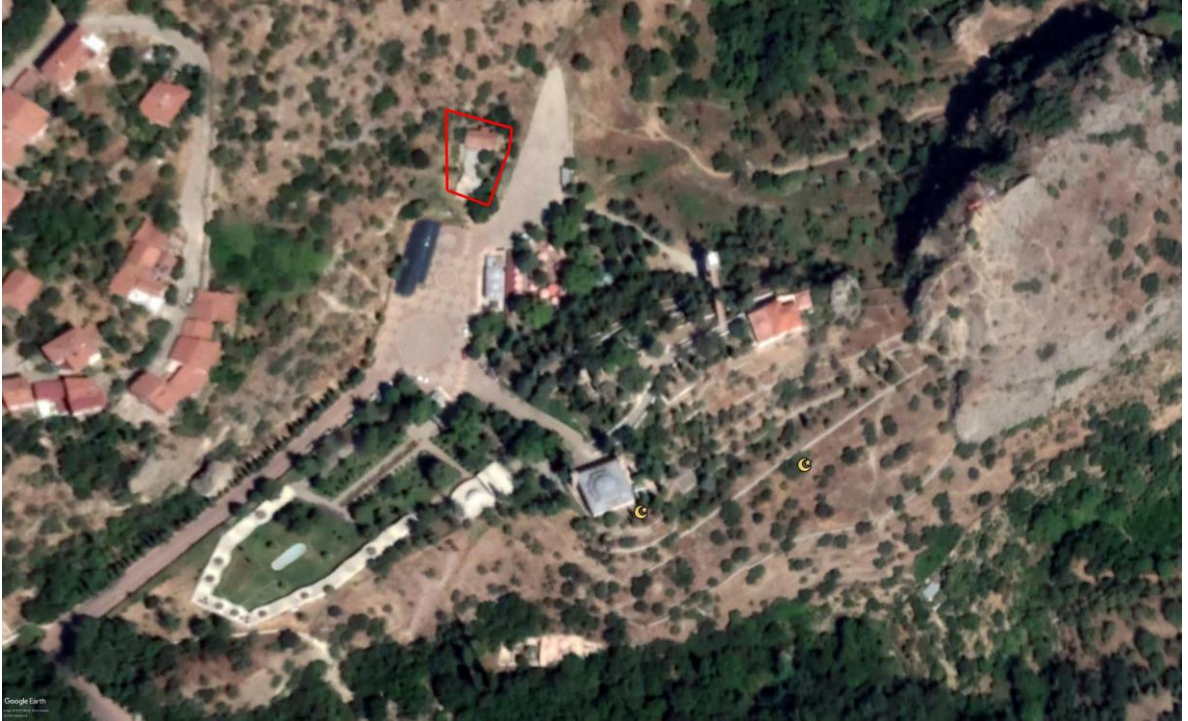
Resim 98: Orhangazi İmareti'nin olduğu alandaki toprak kayması sonucu oluşan tahribat.

Kaynak: (Trthaber, 2020)

Resim 99: Orhangazi İmareti'nin bugünkü mevcut hali.

Kaynak: (Erdal Mean Arşivi)

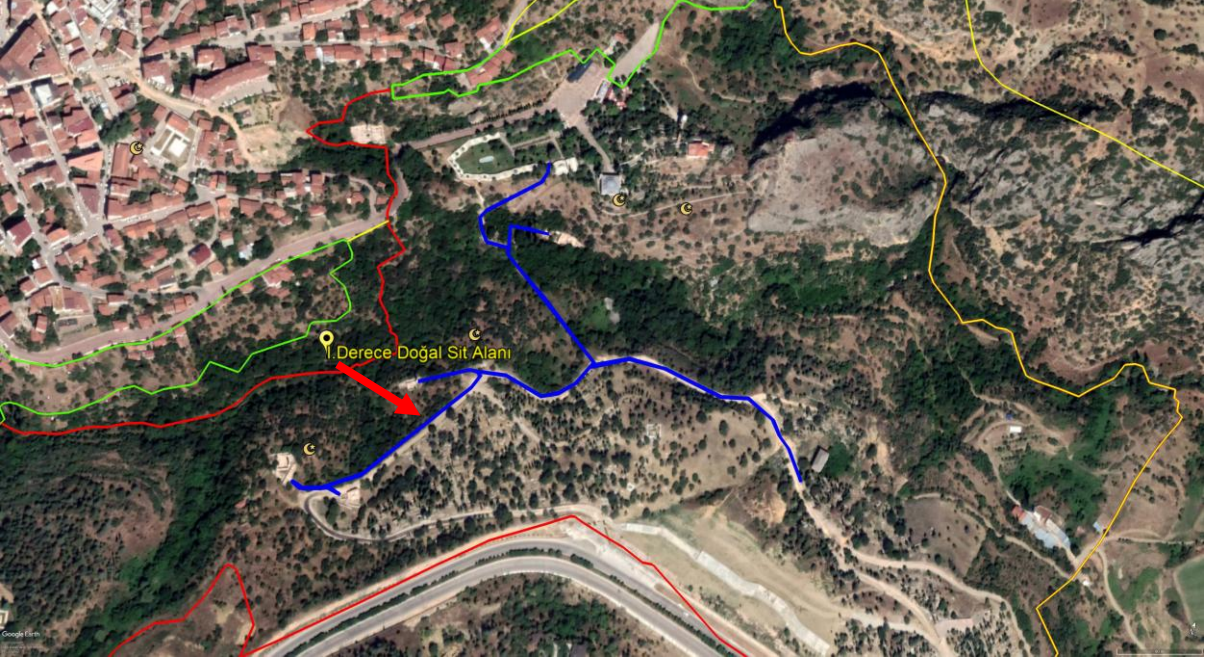
Resim 100: Orhangazi İmareti'nin taşınması için önerilen Edebalı Külliyesi içindeki parsel (düzenlenmiş).

Kaynak: (Google Earth 2020).

5.1.2.4. Yürüyüş Yolu Güzergâhı

Yürüyüş yolu güzergâhı, proje önerisinde sunulan karşılama binasından başlayarak, zaman köprüsünden geçilerek, alandaki bir diğer dini yapı olan Emirler Camii'ne ulaşacaktır. Arkeolojik sit alanı içerisinde bulunan, günümüzde mevcut stabilize yol, yürüyüş yolu güzergahı olarak planlanmış ve yaklaşık 1 kilometre uzunluğundadır. Emirler Camii'nden itibaren, Emirler Hamamı, Karacalar Camii, 2001-2002 yılları arasında yapılan kazı alanına, Büyük Kervansaray ile Süleymanpaşa Hamamı'ndan Şeyh Edebali Külliyesi içerisinde yer alan tarihi Orhangazi Camii önündeki alana çıkılacaktır. Süleymanpaşa Hamamı ile Şeyh Edebali Külliyesi arasında 20 metre kot olan bir yamaç mevcuttur. İki yapı arasındaki ulaşım, bu yamaç üzerinde ortalama % 15 eğimle ve yaklaşık 200 metre uzunluğunda döner çıkın rampa ile sağlanmaktadır. Bu rampa, araziye fazla bir müdahalede bulunulmadan araziye uygun ahşap malzeme kullanılarak yapılması önerilmiştir. Bu alanda yer alan Şeyh Edebali Türbesi, taşınması önerilen Orhangazi İmareti, Tabakhane Hamamı ile günümüzde yapılan Tarihi Padişahlar Şeridi ile gezi güzergâhı sonlanacak ve otopark alanına ulaşım sağlanmış olacaktır (Res. 101-102).

Yukarıda bahsedilen yürüyüş yolu güzergahı, alanın bütününde herhangi bir arkeolojik kazı çalışması yapılmadığı için günümüzde kullanılan stabilize yol, yürüyüş güzergahı olarak önerilmiştir. Ancak bu alanda yapılacak kazı çalışması neticesinde, dönemin mevcut yolları ortaya çıkarılmasıyla, yürüyüş yolu güzergâhı revize edilmelidir. 2001-2002 yıllarında “*Beylikten İmparatorluğa, İmparatorluktan Kurtuluş'a Bilecik*” projesi kapsamında, Anadolu Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü tarafından Orhangazi Camii'nin güneyinde yer alan ve kaynaklarda “Aşağı Mahalle” olarak geçen alanda yapılan kazı çalışması sonucunda, sokak ve dönemin yolları net olarak görülmektedir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetinde olan yapılarda Eskişehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü'nün kararı ile 2008-2009 yıllarında Bilecik Müzesi Müdürlüğü Başkanlığında ve şahsımın katılımıyla; Emirler Hamamı, Emirler Camii temizlik ve kazı çalışmaları neticesinde sokak döşemeleri ortaya çıkarılmıştır. Bu bağlamda, alanın genelinde yapılacak kazı çalışması sonucunda, yerleşim alanı içindeki yapı kalıntıları ile birlikte dönemin mevcut yolları da ortaya çıkarılmış olacaktır (Res. 103-104).

Resim 101: Vadi içerisindeki mevcut stabilize yol (düzenlenmiş).

Kaynak: (Google Earth, 2020)

Resim 102: 2001-2002 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimindeki kazı çalışması sırasında ortaya çıkarılan dönemin yolları.

Kaynak: (Bilecik Müzesi Kazı Arşiv)

Resim 103: 2008-2009 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimindeki kazı çalışması sırasında Emirler Camii kazısı sırasında ortaya çıkarılan dönemin yolları.

Kaynak: (Erdal MEAN Arşiv)

Resim 104: 2008-2009 yılları arasında Osmanlı Eski Yerleşimindeki kazı çalışması sırasında Emirler Hamamı kazısı sırasında ortaya çıkarılan dönemin yolları.

Kaynak: (Erdal MEAN Arşiv)

5.2. Bilgilendirme ve Eğitim

Kent belleği açısından önem arz eden Osmanlı Eski Yerleşim Alanı'ndaki dar alanda bilimsel kazılar neticesinde ortaya çıkarılan kalıntılarda gezilmesi için öncelikle yukarıda anlatılan gezi güzergâhlarının yapılması önem arz eden hususlardandır. Bu bağlamda, gezi güzergâhlarındaki panolarda, bilimsel veriler ile ziyaretçinin anlayabileceği sade bir içerikle alanın anlatılması gerekmektedir. Alanı gezecek olan ziyaretçilerin farklı meslek, eğitim ve yaş düzeyinde olabileceklerinden dolayı, güzergâhlarda yer alacak panolardaki içerik ile birlikte daha sade ifade şekillerine ve görsellere ihtiyaç duyulacaktır. Alan dışında karşılama binasında ayrıca kent tarihini ve mimarının anlatıldığı film gösterileri, daha önce kazı sırasında bulunan buluntuların replikaları, mimari kalıntıların maketleri ilgi çekecek ve alanın daha rahat bir şekilde algılanmasını sağlayacaktır. Ayrıca ilk girişte, alanın gezi güzergâhını gösteren harita konularak, ziyaretçiye alanı kolaylıkla gezme olanağı sunulmalıdır. Şehir merkezindeki müzelere gelen ziyaretçilerin ilgilerini bu alana yönlendirecek bilgilendirmelerin yapılması, kent ve alanın önemini anlatan Türkçe ve İngilizce tanıtım broşürlerinin dağıtılması, ziyaretçinin ilgili alana yönlendirilmesini sağlayacaktır. Bütün eğitim kurumlarında düzenlenecek hem Osmanlı Eski Yerleşim Alanı hem de kentin diğer kültür varlıklarını içeren tanıtıcı ve bilgilendirici seminerlerin verilmesi, kültür varlıklarına karşı farkındalık yaratabilir. Bilecik'teki kültür varlıkları ile ilgili daha geniş kapsamlı tanıtıcı ve bilgilendirici bir web sayfası yapılarak geniş kitlelere ulaşım sağlanabilir.

5.3. Güvenlik

Hamsu Vadisi içinde yer alan Osmanlı Eski Yerleşim Alanı'nda öneri olarak sunulan tesislerin yapılması durumunda, tesislerin ve alanın insan faktöründen kaynaklı olabilecek zararların önlenmesi için birden fazla güvenlik görevlisinin görevlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, hem tesislerin güvenlik kontrolünün sağlanması hem de alanı ziyaret eden ziyaretçilerin alanda daha rahat gezmeleri açısından, güvenlik görevlilerinin görevlendirilmesi ve alanda farklı noktalara kamera sisteminin konumlandırılması, güvenlik zafiyetini ortadan kaldıracaktır.

5.4. Koruma ve Bakım

Hamsu Vadisi içerisindeki Osmanlı Dönemi Eski Yerleşim Alanı'nda yer alan yapı kalıntıları üzerinde, (cami, hamam, han, imaret ve sokak döşemeleri vb.) hem insan faktörü hem de doğal sebeplerden dolayı aşındırıcı tahribatlar meydana gelebilmektedir. Söz konusu tahribatları minimum seviyede tutabilmek amacıyla, yapıların sürekli gözlemlenerek koruma

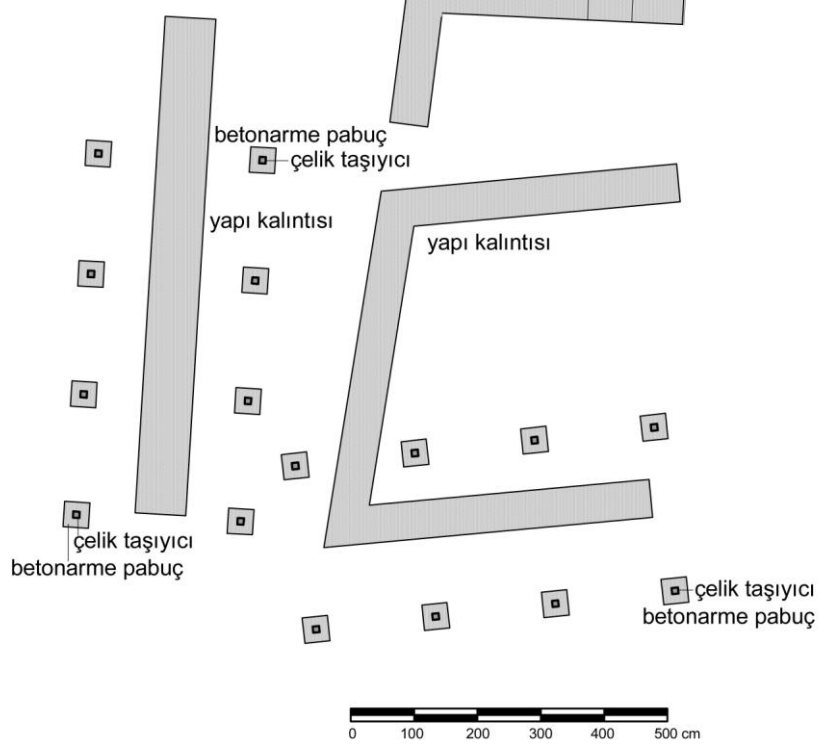
amaçlı tedbirlerin alınması gerekmektedir. Alınacak bu tedbirler sonucunda ise yapıların periyodik olarak gerekli bakım ve onarımının yapılmasıyla yapıların devamlılığı sağlanabilir.

Osmanlı Eski Yerleşim Alanı içerisinde mülkiyeti Vakıflara ait olan ve Bilecik Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda ve şahsımın katılımıyla; 2008-2009 yılları arasında Emirler Hamamı, Emirler Camii, Karacalar Camii ve Süleymanpaşa Hamamı'nda temizlik ve kazı çalışmaları yapılmıştır. Farklı zaman dilimlerinde Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce yapılar üzerinde kısmi konservasyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Yürüyüş güzergâhı uğrama noktalarında olan kerpiç ve taş malzemeli bu yapıların insan faktörü ile doğal sebeplerden dolayı meydana gelebilecek aşındırıcı tahribatlara karşı koruma yöntemlerinin olması gerekmektedir. Bu yapılara uygulanacak koruma yönteminin ilkelerinden en önemlisi yapı duvarlarına müdahale etmeden ve yapıların görünürlüğünü bozmayacak şekilde ziyaretçilerin yapıları maksimum ölçüde görebileceği hafif çatı sistemleri ile uzun süreli koruma amaçlanarak yapılmalıdır. Vadi içerisinde yapıların rüzgâr sirkülasyonundan etkilenmediğinden kenar koruması yapılarak görüş açısını kapatmamalıdır. Yapıların özelliğine göre metal çubukların sayısı belirlenerek ve her tarafa çıkma yapabilecek eternit tarzı hafif malzeme ile üzerleri kapatılarak koruma altına alınması sağlanabilir (Çiz. 13-14). Bu örtü sistemi gerektiği yerlerde daha büyük parçaları da örtebilir niteliktedir. Üst örtüyü taşıyacak direklerin statik uzmanların görüşü doğrultusunda hesaplanarak arkeolojik kazı toprağına gömülmeden beton ayaklar üzerinde boru direkler şeklinde yapılmalıdır. Yapılacak koruma çatısının yüksekliği de hesaplanarak yağışların içeri girmesinin engellenmesi ve aynı zamanda güneş ışınlarından da korunması sağlanmalıdır. Bu örtü sistemi, zemine müdahale edilmeden, kolay şekilde eklenerek, yeni açılacak alanlara göre çatının büyütüleceği, kolay sökülebilir ve yenilebilir bir özelliğe sahip olduğu ve aynı zamanda geçici bir örtü olduğundan dolayı ekonomik olmasına dikkat edilmiştir (Res.105).

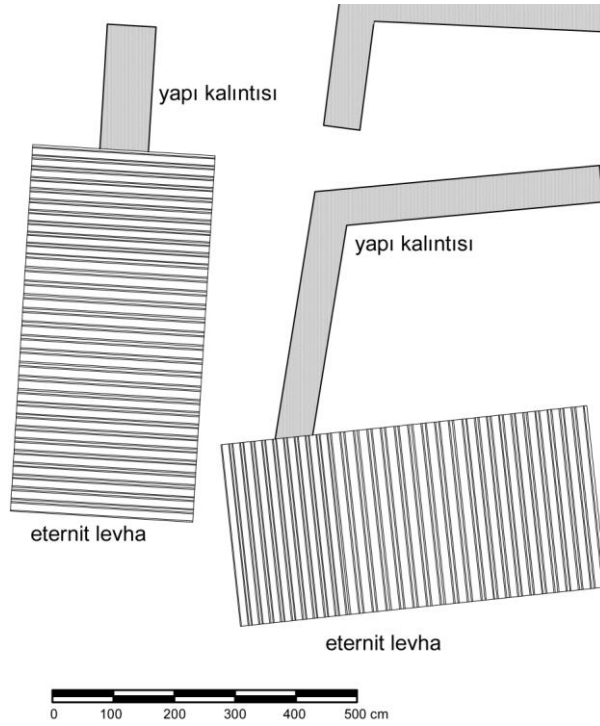
Ziyaretçilerin koruma çatısı altındaki yapıyı çıplak gözle görmesi ve yapıların etrafında dolaşımının rahat olabilmesi için gezi güzergâhının düzenlenmesi gerekmektedir. Yapıların bulunduğu alanın topoğrafyasından dolayı gezi güzergâhı kademeli ve engeli vatandaşlarının da rahatlıkla gezebileceği şekilde düzenlenmelidir. Yapıların etrafında yapılacak gezi güzergâhlarının sonraki dönemde yapılacak kazı çalışmalarını engellememesi için kaldırılabilir malzemeden seçilmesi önemlidir.

Ayrıca tezde öneri olarak sunulan projelerin, karşılama binası, zaman köprüsü, yürüyüş yolu güzergâhı, Orhangazi İmaret'i'nin taşınmasının gerçekleşmesi dahilinde, bu

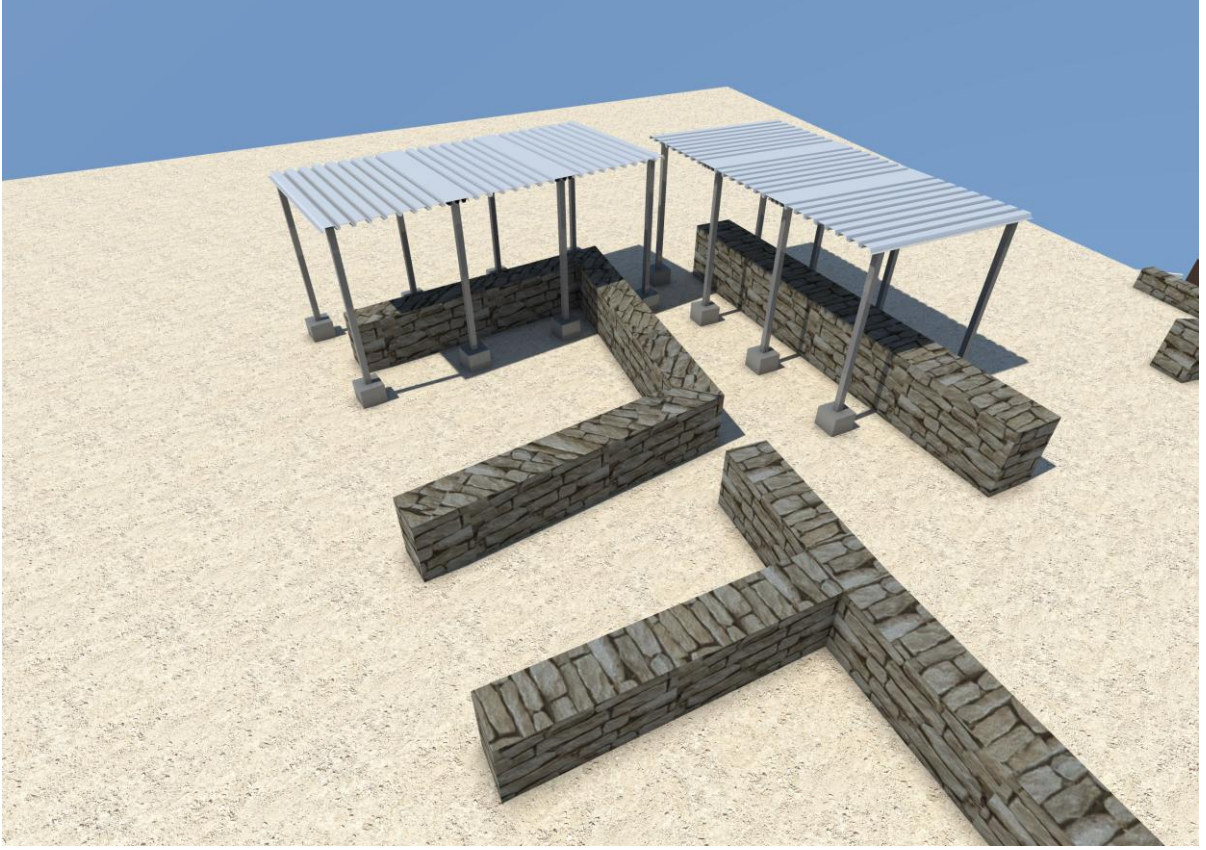
yapıların da dış etkenlerden korunması ve devamlılığı açısından gerekli bakımlarının belirli aralıklarla yapılması sağlanmalıdır.

Çizim 13: Koruma çatısının planı.

Çizim 14: Koruma çatısının üst örtü planı.

Resim 105: Koruma çatısının görünüşü.

5.5. Turizme Katkısı

Bilecik'in geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de farklı bölgeleri birbirine bağlayan ulaşım ağıyla birbirine bağlantılı bölgeler arasında yer alması ile askeri, dini ve ticari amaçlı kullanılan bir yer olma konumunu devam ettirmiştir. Bilecik ilinin "Kuruluş ve Kurtuluş Şehri" olarak nitelendirilmesi hem kültürel hem de inanç turizmi açısından büyük bir getirisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, Ertuğrul Gazi, Şeyh Edebalı ve Dursun Fakih Türbelerinin olması her geçen gün alanın ziyaretçi sayısında artış göstermektedir. Özellikle Bilecik gibi turizm potansiyeline sahip olan yerlerin, fiziksel açıdan doğru bir şekilde değerlendirilip yönetildiğinde, o ilin sosyal, kültürel ve özellikle ekonomik açıdan olumlu bir katma değer yarattığı bilinmektedir. Bir bölgenin turizm konusunda gelişmesi için turistik açıdan ziyaretçiye belli konularda imkân sunması gerekmektedir. Bunların başında ise ulaşım ve konaklama merkezlerinin yeterliliği, yeme-içme mekânlarının kalitesi, ören yeri- müze gibi cazibe yerleri ile eğlence ve dinlenme alanlarının varlığı gibi konular gelmektedir.

Hamsu Vadisi'nde Osmanlı Dönemi Eski Yerleşim Alanı içerisinde yer alan mevcut kültür varlıklarının doğru bir şekilde korunması, tanıtılması ve ziyaretçilere yönelik gerekli tesis benzeri imkânların sağlanması ile bölgenin turizme katkısı önemli oranda artacaktır. Söz konusu alan, hem Bilecik kenti açısından hem de tarihi noktada çok önemli bir yerleşim alanıdır. Bu bağlamda bir yerin turizm kapsamına girmesi ve turizme katkı sağlaması için alanda geçirilen süre çok önemlidir. Günümüzde Hamsu Vadisi'ndeki alanı ziyaret eden ziyaretçilerin, alanda kalma süresi yaklaşık 30-45 dakika arasındadır. Alanın turizme katkısının olabilmesi için ziyaretçilerin alandan faydalanması ve kalış süreleri doğru orantılı olduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda, alanda teze konu olan öneri tesislerinin yapılması, alanda gerekli yürüyüş güzergâhların düzenlenmesi, belli başlı yapıların işlevlendirilerek ziyaretçiye sunulması büyük önem arz etmektedir.

SONUÇ

Geçmişte büyük bir kültür ve ticaret yolu üzerinde yer alan Hamsu Vadisi'nin günümüzde de önemini koruduğu aşikârdır. Vadi'nin kültürel miras bağlamda daha verimli bir şekilde sürdürülebilirliğini sağlamak önemlidir. Ayrıca bu kültür olgusunu her yaş grubuna aşılama için, geçmişin her noktasını her türlü bilgi ve bulguyu doğru biçimde okuyarak değerlendirmek ve geçmiş ile geleceği sentezleyerek aktarmak gereklidir.

Hamsu Vadisi'nde Anadolu Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü tarafından dar alanda yapılan, 2001-2002 yılındaki kazı çalışmaları ile Bilecik Müzesi Müdürlüğü denetiminde yapılan kazılar neticesinde ortaya çıkarılan lokal alanlar dışındaki alanların da kazılarak açık hava müzesi/arkeopark olarak ziyaretçilere sunulması gerekmektedir. Vadi içerisinde özellikle kervan yolları üzerindeki yollar, cadde-sokaklar, ticarethaneler, kervansaraylar, imarethane gibi yapıların kısmi olarak restorasyon ve konservasyon gibi çalışmalar neticesinde ayağa kaldırılarak hem kültürel mirasın yaşatılması sağlanacak hem de turizm açısından önemli bir güzergâh noktası konumuna getirecektir. Bu noktada geçmişin en net şekilde anlaşılması, kültürel miras anlamında ortaya çıkarılacak bulguların doğru bir şekilde değerlendirilerek insanlara sunulması gerekmektedir.

Osmanlı Eski Yerleşim Alanı'na yönelik tasarlanarak hazırlanan öneri projesi, aslında bir taslak proje mahiyetinde gelişmiştir. Taslak öneri olarak projelendirilen konaklama tesisleri, karşılama binası ve zaman köprüsü, alanın ruhuna uygun, zaman ve mekân kavramları üzerinde durularak kurgulanmıştır. Bu kurgu ile ziyaretçilerin, geçmiş ve gelecek arasındaki bağı kuvvetlendirmesi hedeflenmiştir.

Hem farklı kültürlerin bir arada yaşadığı hem de Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde düşünce ve inanç merkezinin olduğu bu yerleşim yerinin, yeniden araştırılarak kültürel dokunun ortaya çıkarılması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması kültür mirası açısından önemli olacaktır. Ayrıca Hamsu Vadisi'nin arkeolojik, kültürel, inançsal ve turistik özellikler gibi mekanizmalarının bir arada değerlendirilmesiyle de Bilecik İli'ne ayrı bir değer katılmış olacaktır. Dolayısıyla alanda ziyaretçiye yönelik yapılacak gerekli tesisler, buraya gelecek yerli ve yabancı ziyaretçilerin, alan ve mekânlarda vakit geçirmekten keyif almalarını, geçmişe farklı bir gözle bakmalarını ve buranın bir parçası olarak kendilerini hissetmelerini sağlayarak aidiyet duygusunu geliştirmiş olacaktır.

Öneri projesi, farklı tarihlerde alan içinde bugüne kadar yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan yapı ve kalıntıların, ziyaretçiler tarafından daha rahat gezilmesini sağlayan, alanının

tarihi, sosyo-kültürel yapısına uygun ve alandaki dokuyu bozmadan modern bir şekilde tasarlanmıştır. Öneri projede geçen Merkez İstiklal Mahallesi'ndeki adaların, yapılacak gerekli kamulaştırma sonrası, Bilecik'in kendine özgü ve geleneksel mimari kültürünü yansıtan konaklama tesisleri, yakın geçmiş tarihini görsel bir şekilde sunacak karşılama binası ile önemli kavşak noktasındaki kentin genel tarihini yansıtacak olan zaman köprüsü gibi modern yapıların varlığı, alan için önemli yapılar grubunu oluşturacaktır. Bu modern yapılar, kent belleği hafızasını daha da kuvvetlendirerek geleceğe taşıyacağı gibi kentin genel imajını da biçimlendirecektir. Ziyaretçilere sunulacak hizmetler sonucu, kent ile arasındaki bu diyalogu derinleştirerek aidiyet duygusunun gelişmesini sağlayacaktır. Alandaki modern yapıların yanı sıra, öneri projesi kapsamındaki gezi güzergahı, bugünkü mevcut olan stabilize olan yol önerilmiştir. Bu gezi güzergâhı alan bütününde yapılacak yeni kazılar sonucunda dönemin mevcut yollarının ortaya çıkarılması ile birlikte gezi güzergâhı yeniden revize edilebilir. Alanın tarihçesi ve dokusu hakkında daha net somut bilgiler sunulması, bir bütünlük olarak algılanması için arkeolojik kazıların başlaması gerekmektedir. Ancak alanda, özel mülkiyete ait parsellerin varlığı (kamulaştırma maliyeti), alanın topoğrafyasından dolayı lokal bölgelerde meydana gelen toprak kayması gibi faktörlerin yanı sıra yaklaşık 500 metre genişliğinde ve 1300 metre uzunluğundaki alanın büyüklüğü de kazı çalışmaları için zorlu bir süreç olacağı unutulmamalıdır.

Osmanlı Eski Yerleşimi'nde, farklı zamanlarda lokal olarak yapılan kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkartılan yapılara kısmi restorasyon ve konservasyon gibi müdahalelerde bulunarak korunmasının sağlanması gerekmektedir. Ayrıca Orhangazi İmaret'i'nin zeminden kaynaklanan kaymalardan dolayı farklı bir noktaya taşınarak kültürel anlamda işlevlendirilmesinin yanında ziyaretçi gereksinimlerini karşılanmak üzere yeni yapılara da ihtiyaç duyulmaktadır. Öneri projede sunulan karşılama binası, zaman köprüsü ve gezi güzergâhının düzenlenmesi gibi faktörlerin hayata geçirilerek hem ziyaretçilerin bölgenin tarihi hakkında bilgilenmesinin sağlanmasının yanında, hem de vadiye bakan Merkez İstiklal Mahallesi, 46, 47 ve 794 ada içerisinde yer alan konutların, imar plan değişikliği ile konut alanından çıkartılarak konaklama ve tesis alanı şeklinde düzenlenerek öneri projesindeki diğer projelerle uyumlu hale gelmesi sonucunda ziyaretçilerin vakit geçireceği mekânlar bağlamında önemli bir husus olacaktır. Çünkü bir bölgenin turizm konusunda gelişmesi için turistik açıdan ziyaretçiye belli konularda imkân sunması ve sağlaması gerekmektedir.

Son olarak, Kuruluş ve Kurtuluş beşiği olarak anılan, yüzyıllar boyunca tarihin önemli kavşak noktasında yer alan kentin, tarihi ve kültürel değerlerinin daha iyi bir şekilde

tanıtılarak ve yapılacak projeler ile hak ettiği konuma getirilmesi gerekmektedir. İlk defa bu tez kapsamında Osmanlı Eski Yerleşim Alanı'nın açık hava müzesi olması yönünde, kapsamlı bir proje hazırlanmıştır. Ancak hazırlanan taslak, avan proje niteliğinde olup geliştirilmeye açıktır. Tez kapsamında hazırlanan öneri projesinin, Bilecik Hamsu Vadisi'ndeki kapsamlı yeni çalışmaların başlangıcı olması en büyük dileğimizdir.

KAYNAKÇA

- Altan, İ.** (2012). “Mimarlıkta Mekân Kavramı”, *Psikoloji Çalışmaları*, c. 19, s. 75-88.
- Ahunbay, Z.** (2010). “Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Acılardan Değerlendirme”, *TUBA-KED, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, S: 8, Ankara, s. 105-109.
- Akipek, S.** (1999). *Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları*, Ocak Yayınevi: Ankara.
- Altınsapan, E.& Deveci, A.** (2002). 2001 Yılı Bilecik Orhangazi İmaret ve Eski Pazar Mahallesi Çarşı Alanı Kazısı, *24.Kazı Sonuçları Toplantısı*, c: 2, Ankara, s.209-215.
- Arı, İ.** (2009). *Tarih Öncesi Sit Alanlarında Kültür Mirası Yönetimi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arıkan, R.** (2019). *1840-1841 Nüfus Defterine Göre Bilecik*, Bilgin, Taner ve Yücel, Mustafa Serhan (Ed.), Babıali Kültür yayıncılığı, İstanbul.
- Aristoteles, Augustinus & Heidegger.** (1996). *Zaman Kavramı*, (Çev. S. Babür), Ankara.
- Arkeofili** (2020). *Efes'te Yamaç Ev Mozaiklerinin Restorasyonu Yapıldı*. [Erişim: 15.10.2020, <https://arkeofili.com/efeste-yamac-ev-mozaiklerinin-restorasyonu-yapildi/>].
- Ayverdi, E. H.** (1966). *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul, s. 36-40.
- BEBKA** (2020). *Bilecik İli Mekânsal strateji raporu 2018*, [Erişim: 20.12.2020, https://www.bebka.org.tr/admin/datas/sayfas/89/bilecik-ili-mekansal-strateji-plani-raporu-isbn_1571224888.pdf].
- bilecik.wordpress** (2020). *Bilecik*. [Erişim: 15.12.2020, <https://bilecik11.files.wordpress.com/2013/12/tarih2.jpg>].
- Bilgin, T.** (2015). *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları-15, Bilecik.
- Çakmaklı, Ö. D.** (2019). Karadeniz Mozaikleri- Hadrianapolis-8, *Atlas Dergisi*, S: 319, s. 50.
- Çal, H.** (2005). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Eski Eserler Kanunları*, Ankara.
- Çambel, H.** (2010). Karatepe Aslantaş Acık Hava Müzesi Çok Yönlü Bir Proje, *TUBA-KED, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, S: 8, s. 132-136.

Çatalhöyük Research Projec (2020). *Çatalhöyük Kazı Tarihçesi*. [Erişim: 10.11.2020, <http://www.catalhoyuk.com/tr/proje/kazi-tarihcesi>].

Darkot, B. & Tuncel, M. (1981). *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi, Coğrafya Enstitüsü Yayınları, 181, İstanbul.

Dede, Y. (1997). *Aşıklı Höyük Kerpiç Yapılarının Koruması Üzerine Çalışmalar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demiryürek, H. (2005). *Ertuğrul Sancağı*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları-12, Bilecik.

Deveci, A. (2010). Bursa-Eskikızılelma Köyü ve Geleneksel Ahşap Yığma Konutları, *TUBA-KED, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, S:8, s. 248-251.

Dianadarke (2020). *ISIS, eylemlerini haklı çıkarmak için erken İslam tarihini nasıl kötüye kullanıyor?*. [Erişim: 12.11.2020, <https://dianadarke.files.wordpress.com/2014/07/apsa-isis-statue-composite.jpg>].

Dikilitaş, G. (2011). Arkeolojik Alanlarda Koruma, *Restorasyon Konservasyon Çalışmaları*, S:6, İstanbul, s. 48.

Efe , T., vd. (2014). Bilecik ili 2013 Yılı Yüzey Araştırması, *32. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c: 1, s. 495-504. Ankara

Erdoğan, E. & Yıldız, Z. (2018). Zaman ve Mekân Kavramları Arasındaki Paradoksal İlişki, *OTDÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi* 2018/1, Ankara, s. 3-4.

Emecen, F. (1992). Bilecik, *İslam Ansiklopedisi*, C: 6, s. 154.

Eres, Z. (2016). Kırklareli Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit Kazılarının 20. Yılında Koruma ve Alan Yönetimi Çalışmaları, *Arkeoloji ve Sanat*, S: 152, İstanbul, s. 36.

Erder, C. (1971). Tarihi Çevre Kaygısı, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği*, Ankara, s. 24.

Fidan, E. (2020) Fikirtepe Kültürü ve Öncesi: Bilecik Bahçelievler Kurtarma Kazısı'nın İlk Sonuçları, *Arkeoloji ve Sanat*, S.163, s.29-38.

Eski Türkiye Fotoğrafları Arşivi (2020). *Bilecik Fotoğrafları*. [Erişim: 20.12.2020, <http://www.eskiturkiye.net/2730/bilecik#lg=0&slide=0>].

Google Earth. (2020). Bilecik. [Erişim: 20.11.2020, <https://earth.google.com/web/>].

- Gölbaş, A., & ATAĞ, O.** (2016). Arkeolojik Potansiyelin Kırsal Turizme Kazandırılması, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c: 9,S: 47, s.1212.
- Gürsoy, C. R.** (1974). Türkiye'nin Tabii Yolları, *Türkiye Coğrafya Dergisi*, S:26, İstanbul, s.24-30.
- Güvenç, B.** (1979). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hueber, F.** (1991). Arkeolojik Yapıların ve Alanların Koruma ve Restorasyon Sorunları, *Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması ve Değerlendirilmesi I. Ulusal Sempozyumu*, Ankara, s. 41.
- ICOMOS (2020).** *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*. [Erişim: 20.06.2020, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/23838/mod_resource/content/1/ICOMOS%20Arkeolojik%20Miras%C4%B1n%20Korunmas%C4%B1%20ve%20Y%C3%B6netimi%20T%C3%BCz%C3%BCc%C4%9F%C3%BC.pdf].
- İrepeoğlu, Y.** (2019). Şanlıurfa Göbeklitepe Arkeolojik Alanı Koruma Çatıları, *Çelik Yapıları Dergisi*, S: 59, İstanbul, s. 20-24.
- Kaderli, L.** (2014). Kültürel Miras Koruma Yaklaşımlarının Tarihsel gelişimi 1, *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanter Dergisi*, S: 12, Ankara, s. 30.
- Karul, N.** (2018). Bursa – Aktopraklık Höyük Kültürel Miras Projesi, Arkeolojik Alanlarda Koruma ve Alan Yönetimi, Tümer Uluca (Ed.), *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, s. 183-197.
- Keskin, Y. & Zeren, M. T.** (2018). Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak “Arkeoparklar”, *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, S: 2,C: 3, s. 110.
- Kejanlı, T., Akın,C. T. & Yılmaz,A.** (2007). Türkiye’de Koruma Yasalarının Gelişimi Üzerine Bir İnceleme, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 6, S: 19, s. 179.
- Kırklareli Projesi (2020).** *Kırklareli Projesi*, Arkeoloji, Mimari, Koruma ve Toplum. [Erişim: 20.11.2020, <http://kirkclareliprojesi.org/asagipinar/>].
- Küçük, C.** (2011). Mersin Kız Kalesindeki kilise duvarının restorasyon çalışması, *Restorasyon Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, S: 9, s. 23
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020).** 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. [Erişim: 10.05.2020, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf>].
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021).** Kazı Alanlarında Yapılacak Kazı, Restorasyon, Konservasyon ve Çevre Düzenleme Uygulamalarının Denetlenmesinde Uyulacak Usul Ve

Esaslara İlişkin Yönerge, [Erişim: 06.02.2021, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-14911/kazi- Alanlarında--yapilacak--kazi-restorasyon-konservas-.html>]

Ludolphus, K. (1705). *Suidas, Suidae Lexicon, Graece and Latine*, Berlin, s. 432.

Madran, E.& Özgünül, N. (1999). *International Documents Regarding the Preservation of Cultural and Natural Heritage*, METU, Ankara.

Marchant, J. R. V. (1853). *Casell's Latin dictionary: Latin-English and English-Latin*, Londra.

Nikolayidis, H. (2016). *Antik Kaynaklar Ve Epigrafik Veriler Işığında Bilecik ili tarihi coğrafyası (M.Ö. 6. Yüzyıldan roma imparatorluk Dönemi sonuna kadar)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Osmaniye Ticaret ve Sanayi Odası (2020). *Karatepe Aslantaş Açık Hava Müzesi*. [Erişim: 15.11.2020, <http://www.osmaniyetso.org.tr/karatepe-aslantas-acik-hava-muzesi/3>].

Özcan, M. (2003). *Tarih Işığında Yunan Mezalimi*, IQ Yayıncılık, İstanbul.

Özdoğan, M. vd. (2003) "Der Siedlungshügel von Aşağı Pınar In. N. Karul, Z. Eres, M. Özdoğan and H. Parzinger (eds.), *Aşağı Pınar I*, Archäologie in Eurasien 15. Studien im Thrakien-Marmara-Raum Band 1, Verlag Philipp von Zabern, Mainz am Rhein.

Özdoğan, E. (2016). 23. Yılında Kırklareli Projesi: Aşağı Pınar ve Kanlıgeçit Yerleşimleri, *Arkeoloji ve Sanat*, İstanbul, s. 3.

Özdoğan, E. (2018). Tarihöncesi yerleşimlerde açık hava müze uygulamaları Aşağı pınar ve kanlıgeçit (Kırklareli), *Arkeolojik Alanlarda Koruma ve Alan Yönetimi*, Uluca Tümer (Ed.), *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul, s. 201-211.

Özdoğan, M. vd. (2008). Kırklareli Höyüğü Aşağı Pınar Kazısı 2007 Yılı Çalışmaları, *30.Kazı Sonuçları Toplantısı*, c:2, Ankara, s. 233.

Özdoğan, M. (2010). Çayönü: Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem'e Tarihlenen Bir Yerleşim Yerinde Koruma ve Alan Düzenleme Uygulaması, *TUBA- KED, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, S: 8, Ankara, s.152.

Özgür, E.M. (1990). *Bilecik Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özkut, D. (2013). Odunpazarı Kentsel Sit Alanında Konut Dokusu Özelliklerinin koruma kararlarının Oluşturulmasına Yönelik Olarak Saptanması, *TUBA-KED, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, S: 11, Ankara, s. 106.

Öztürk, H.& Pilevneli, C. (2013), “Nikaia (Bithynia) Egemenlik Alanı Epigrafik-Tarihi Coğrafi Yüzey Araştırması Çalışmaları 2012”, *Türk Eskiçağ Enstitüsü Haberler*, S: 35, s. 41-42. İstanbul.

Ramsay, W. M. (1887). The Cities and Bishoprics of Phrygia, *The Journal of Hellenic Studies*.

Sarı, S. (2017). Bilecik ili 2016 Yılı Yüzey Araştırması, *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, c: 1, s. 331-346. Bursa.

Savrum Kortanoğlu, M. (2012). *Türkiye’de Höyük Yerleşmelerinin Korunması, değerlendirilmesi ve Devamlılığın sağlanması sorunu*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Savrum Kortanoğlu, M. (2013). Arkeolojik Alanların Korunmasına ve Sunumuna Yönelik Modern Müdahaleler, *TUBA-KED, Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi 11*, Ankara, s. 52.

Sevin, V. (2013). *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara.

Sophosakademi (2020). *Pompei’den Kalan 13 Ürkütücü Ceset*. [Erişim: 27.10.2020, <https://www.sophosakademi.org/archives/4546>].

Soykan, F. (2000). Turizm Coğrafyası ve Turizm Planlaması, *Ege Coğrafya Dergisi*, c.11, s.41.

Söğüt, B. (2014). Zaman Tünelinde Gezilen Kent: Stratonikeia, *Lykos dergisi*, Ankara, s. 17.

Söğüt, B. (2015). *Stratonikeia ve Çevresi Araştırmalar, Stratonikeia’nın Yerleşim Tarihi ve Yapılan Çalışmaları*, Ege Yayınları, İstanbul.

Tok, E., Talman, A. & Atıcı, M. (2013). Nymphaion (Kemalpaşa) Yakınlarında Bir Roma Villasının Mozaikleri, *journal of mosaic research (JMR)*, s. 62.

Topakkaya, A. (2012). Zaman kavramı bağlamında Platon-aristoteles karşılaştırması, *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 13, s. 220.

Trt Haber (2020). Bilecik'te heyelan tehdidi altındaki 700 yıllık imarethane taşınacak. [Erişim: 25.12.2020, <https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/bilecikte-heyelan-tehdidi-altındaki-700-yillik-imarethane-tasinacak-493538.html>].

Türkiye Kültür Portalı (2020a). *Göbeklitepe*. [Erişim: 20.11.2020, <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/gobeklitepe>].

Türkiye Kültür Portalı (2020b). *Belekoma Kalesi (temsili resim)*. [Erişim: 20.11.2020, <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodetay/36349>].

Uğuryol, M. F. (2014). *Arkeolojik Kerpiç Korumasında Akrilik Reçine, Alkali Silikat, Etil Silikat ve Nano-Kireç Kullanımının Değerlendirilmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Umar,B. (1999). *İlkçağda Türkiye Halkı*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.

Umar, B. (2004). *Bithynia; Bir tarihsel coğrafya araştırması ve gezi rehberi*, İstanbul.

Ünsal, D. & Pulhan, G. (2012). Kültürel Miras Yönetimi, Asu Aksoy; Deniz Ünsal (Ed.) *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir, s. 34.

Venedik Tüzüğü (2020). *1964 tarihli Venedik Tüzüğü*. [Erişim: 20.05.2020, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf].

Yılmaz, M. Ş., Yaşar S. & Bakıroğlu Yılmaz,A. (2019). Arkeolojik Alanlarda Uygulanan Koruma Örtülerinin Tasarım Kriterleri, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, S: 2,s. 414-423.

Yesilova.ege.edu.tr (2020). *Yeşilova Höyük*. [Erişim: 18.11.2020 <http://yesilova.ege.edu.tr/fotograflar.html#all>].

Yiğitpaşa, D., Yiğitpaşa, T. & Temür, A. (2017). Kültürel Miras Bağlamında Arkeoloji ve Sanat Tarihinin Yeri, *Uluslararası Amisos Dergisi*, c: 2, Ankara. s.129.

Yurtdaş, E. (2018). *Aşağı Pınar Açık Hava Müzesi: Zaman Tüneli, Geçmişten Günümüze Kırklareli'nin Öyküsü Sergi Binası*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Zeren, M. T. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Çatıları ve Gezi Platformlarının Düzenlenmesi Kriterleri, *DEÜ Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, s: 12, s. 56-62.

ÖZGEÇMİŞ

20.02.1977 Van doğumlu olan Erdal MEAN, ilk, orta ve lise öğrenimini Van'da tamamladı. 1997 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü'ne girdi. 2001 yılında mezun olduktan sonra 30.10.2006 -16.08.2020 tarihleri arasında Bilecik Müze Müdürlüğü'nde Müze Araştırmacısı olarak görev yaptı. 2020 yılının Ağustos ayından itibaren Eskişehir Müze Müdürlüğü'nde, Müze Araştırmacısı olarak görev hayatına devam etmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır (ORCID İD: 0000-0002-8799-5797).